

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Filozofická fakulta
Ústav věd o umění a kultuře

Pomník Vojtěcha Lanny staršího v Českých Budějovicích

bakalářská práce

Martin Němeček
studijní program Dějiny umění

Vedoucí práce: Mgr. Hynek Látal, Ph.D.

2023

Prohlašuji,
že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracoval pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v soupisu použitých zdrojů.

Martin Němeček
2. 5. 2023

resumé česky:

Práce popisuje proces vzniku pomníku Vojtěcha Lanny staršího mezi lety 1866 a 1879 a sleduje jeho další vývoj, jeho zničení v roce 1945 a obnovení v roce 1993. Klade si za cíl zasadit pomník do dobového evropského kontextu pomníkové tvorby a popsat činnost klíčových osobností C. k. umělecké slévárny ve Wiedenu, kde pomník vznikl. Ikonograficky popisuje a interpretuje jednotlivé části pomníku a hledá pro ně srovnání. Zachycuje doklady dobového vnímání díla a především se snaží odpovědět na otázku, jak je možné, že jeden z nemnoha evropských veřejných pomníků věnovaných osobám obchodníků a průmyslníků, byl odhalen už v roce 1879 právě v Budějovicích.

klíčová slova:

pomník, bronzová socha, Vojtěch Lanna starší, České Budějovice, K. k. Kunst-Erzgiesserei, Franz Pönniger, Josef Röhlich, Erhard Ackermann, personifikace Vltavy, personifikace Labe, personifikace Obchodu, personifikace Průmyslu, alegorie Železnice, kult osobnosti, urbanismus, park, Sady, 1879

resumé in English:

This thesis follows the genesis of the Adalbert Lanna the Elder monument between the years 1866 and 1879 and further development including its destruction in 1945 and reinstallation in 1993. It aims to describe the monument's place in the broader context of European monument building, the activities of Imperial royal artistic foundry in Wieden and the careers of its key figures. The thesis contains iconographic description and interpretation of the monument's components and their comparison. It presents evidence of period reception and above all else attempts to answer the question of why was one of the few public monuments dedicated to businessmen and industrialists revealed as early as 1879 in Budweis of all places.

keywords:

monument, bronze statue, Adalbert Lanna the Elder, České Budějovice, K. k. Kunst-Erziesserei, Franz Pönniger, Josef Röhlich, Erhard Ackermann, personification of Moldau, personification of Elbe, personification of Trade, personification of Industry, allegory of Railway, personality cult, urbanism, park, Sady, 1879

Děkuji Mgr. Kateřině Pražákové Ph.D. za její laskavost a trpělivost při mých pokusech o luštění německého kurentu, děkuji Ing. Marku Ehrlichovi za sdílení znalostí parkové architektury a pomoc s mapovými podklady, děkuji Ing. Ludmile Němečkové za pomoc v oblasti floristiky, děkuji Mgr. Magdaleně Ehrlichové za sdílení znalosti prostředí Vídně, děkuji Ing. Janu Němečkovi a Bc. Jiřímu Němečkovi za asistenci při výškovém focení, děkuji Mgr. Leoši Nikrmajerovi za poskytnutí fotografií bozzetta dále všem autorům děl, ze kterých jsem čerpal.

Nakonec děkuji vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Hynku Látalovi Ph.D. za jeho shovívavost a vytrvalost.

Obsah

Úvod	1
Stavění pomníků.....	2
Stav sochařství	2
Život Vojtěcha Lanny staršího.....	3
Počátky projektu pomníku	6
Pomník nebo dobročinná nadace?	7
Výběr autora pomníku.....	9
C. k. umělecká slévárna ve Wiedenu.....	10
Anton Fernkorn.....	10
Josef Röhlich	11
Franz Pönninger.....	12
Soupis Pönningerových děl.....	15
Průběh projektu.....	18
První slíbený termín	19
Erhard Ackermann	20
Další slibované termíny	21
Slavnostní odhalení (1879).....	22
Předpoklady vzniku pomníku	24
Politické a makroekonomické.....	24
Přednárodní.....	25
V Praze honosný, v Budějovicích skromný	25
Cestující obchodník	26
Předčasně zesnulý	26
Pověst Franze Pönningera.....	27
Válcové pomníky	28
Prvky pomníku	32
Umístění	32
Prostředí	33
Usazení.....	34
Žulový sokl.....	35
Nápisové patro	35
Rostlině-dekorativní patro	37
Hautreliefní válec.....	37
Cykličnost vs pokrok	38
Soutok a chlapi	40

Obchod a průmysl.....	43
Apoteóza alegorickou lokomotivou	44
Portrét	45
Kůl obtočený lanem.....	47
Celek pomníku.....	48
Umístění v soudobé pomníkové tvorbě.....	50
Umístění v produkci Franze Pönningera	52
Reakce a vnímání díla	53
Kultovní úcta	55
Prvních 66 let existence	56
Technické závady	56
Doplňování Sadů.....	56
Národní očisty	57
48 let neexistence	58
Cizí prostředí	60
Závěr.....	61
Soupis použitých zdrojů.....	62
Knihy.....	62
Periodika.....	67
Archivní materiál	70
Online zdroje	70

Úvod

Když po smrti Vojtěcha Lanny staršího v roce 1866 započal třináct let dlouhý proces vzniku pomníku k jeho počtě, šlo o vůbec první pomníkovou zakázku v Českých Budějovicích. Po zdrženích a průtazích vzniklo dílo, které patří mezi nejkvalitnější bronzové pomníky na dnešním území České republiky. Svým umístěním na jednom z nejexponovanějších míst rostoucích Budějovic se pomník také dlouho podílel na jeho vizuální identitě.

O pomníky není v českojazyčném dějepise umění velký zájem. Dodnes je jedinou široce pojatou knihou o pomnících na území Česka kniha *Pomníky a zapomníky* z roku 1996 od historiků Zdeňka Hojdy a Jiřího Pokorného. Z historiků umění se mnoha pomníkům během let věnoval Petr Wittlich především z hlediska sochařství. Jeho zájem ale začíná spíše až 90. léty 19. století. Nejbližší k přehledové publikaci o pomnících se dostal Roman Prahls s dílem *Umění náhrobku v českých zemích let 1780-1830*.

I zahraniční a nadstátní střeoevropská přehledová literatura v oblasti pomníkové tvorby 19. století kulhá na obě nohy. Nadějí na zlepšení přináší v roce 2018 založená nadstátní výzkumná iniciativa,¹ jejíž ústřední postavou je profesorka Univerzity Vídeň Ingeborg Schemper-Sparholz.

Nedostatek přehledové literatury tak zapříčinil i můj pokus o naznačení vlastního stručného formálně-vývojového schématu vlastní popis vývoje v oblasti pomníků, do kterého bych mohl pomník Vojtěcha Lanny staršího zasadit.

Literatura k pomníkům se typicky omezuje na území jednoho města a (více či méně) připomíná turistické průvodce. Pomníku Vojtěcha Lanny staršího se dosud věnoval pouze českobudějovický ředitel městského archivu Daniel Kovář ve své knize *Příběhy budějovických pomníků* z roku 2000. Přes svědomitý poznámkový aparát a značnou podrobnost je Kovářova encyklopedie určena širokému (a především lokálnímu) publiku a její zpracování tak není pro potřeby uměleckohistorické vědy postačující.

Cílem této bakalářské práce je upozornit na kvalitu pomníku Vojtěcha Lanny staršího, který stojí mimo historiografický kánon sochařství v Čechách, nově projít archivní materiály, pokusit se zhodnotit umělecký rozměr díla a zařadit ho do širších evropských souvislostí.

Snažil jsem se co nejméně opakovat informace již obsažené v Kovářově encyklopedii nebo je předložit úplněji a navrhnout nové souvislosti. Neexistence jakéhokoli uměleckohistorického zpracování osoby vídeňského sochaře Franze Pönningera i c. k. umělecké slévárny ve Wiedenu je do budoucna velkou příležitostí naše porozumění pomníku Vojtěcha Lanny staršího v Českých Budějovicích ještě mnohem dále rozšířit.

Pomník je v této práci chápán jako stavební úloha, jako místo paměti události či osobnosti, kde stojí sochařské dílo nevázané na žádnou budovu, popřípadě kde stojí budova bez interiéru. Z pojmu vyděluji ta umělecká díla, která jsou primárně předmětem náboženské úcty. Pokud v pomníku vznikne interiéru nebo se architektonická složka pomníku

¹ Schemper-Sparholz – Mang 2021, odstavec 11

roztáhne do takové šíře, že vznikne „uvnitř“ pomníku oddělitelné od „vně“ pomníku, pak dané dílo už nepovažuji za pomník, ale za památník.

Součástí této práce je také obrazová příloha, na kterou je v textu odkazováno.

Stavění pomníků

Velmi čínorodé období tvorby pomníků přišlo do Evropy důsledkem rozvoje teorie urbanismu a s ním spojených převratných stavebních změn v rychle rostoucích městech a zároveň důsledkem postupující sekularizace městských prostředí. Pomníky vkládaly význam nově vzniklým prostorům, řídily pozornost a reprezentovaly historický nárok na moc současných vládnoucích skupin nebo nové ideje i ambice mocensky sílící vrstvy měšťanstva.

S klesající intenzitou zbožnosti neklesala potřeba zobrazování světců jakožto vzorů ctnosti, a tak mnohé pomníky (obzvláště v případě národních hrdinů) suplovaly i tuto funkci.² V českém prostředí je dobrým příkladem tohoto fenoménu Karel Havlíček, o kterém se opakovaně hovořilo jako o „brixenském mučedníkově“ a jehož kutnohorský pomník od Josefa Strachovského patří mezi vůbec nejúspěšnější pomníky z prostředí Čech.³ Extrémním příkladem tohoto jevu pak bylo slavnostní odhalení pomníku císaře Josefa II. ve Velké Černoci na žatecku, kam poslal studentský spolek Lese- und Redehalle telegram, kde doslova stálo: „Svatý Josefe II., pros za svůj utiskovaný německý národ“.⁴

Stav sochařství

Nově vznikající hřbitovy za branami měst po roce 1784 přesunuly těžiště velkoformátové sochařské tvorby do oblasti sepulkrální plastiky. Barokní veřejná umístování soch tak nahradila méně veřejná umístění za zdmi hřbitovů, které se zvláště ve větších městech postupně staly jakýmsi sochařskými galeriemi pod širým nebem.⁵ Zrušením mnoha klášterů přišli sochaři o velkou část objednavatelů a katolická církev se dostala mnohem více pod státní kontrolu, šlechta byla pokračující centralizací státu nucena pobývat více v hlavním městě říše a z velké části tak přestala vynakládat finanční prostředky na svá venkovská sídla. Měšťanstvo nemělo dostatek volných prostředků, aby mohlo tento pokles poptávky po sochařské práci nahradit. Poválečný biedermeier také proto před plastikou upřednostňoval finančně dostupnější předměty uměleckého řemesla především ze sklářské, textilní a keramické produkce. Jejich cena byla také nižší tím, že je bylo možné vyrábět hromadně a role individuálního umělce-sochaře tak byla dále upozaděna.⁶

Konec 18. a první polovina 19. století byla proto už současníky vnímána v rakouské monarchii jako období kvantitativního úpadku v oblasti sochařství. Toto období definitivně skončilo až po roce 1848 se vznikem občanských spolků jako nových silnějších mecenášů a

² Hojda – Pokorný 1996, s. 16

³ Hojda – Pokorný 1996, s. 66-68

⁴ Hojda – Pokorný 1996, s. 137-139

⁵ Petrová 2001, s. 138

⁶ Hejdová 1969

nástupem Františka Josefa I. na trůn, který stimuloval sochařskou a pomníkovou tvorbu monumentálními státními zakázkami.

Kromě nejběžněji se vyskytujících pomníků vládců a vojevůdců se začaly objevovat také pomníky věnované i jiným typům osobností. Na území dnešního Česka označuje historik umění Petr Wittlich pražský Jungmannův pomník za ten, který sloužil jako „začátek nového pomníkového kultu, zaměřeného už nejenom k oslavě panovníků, ale k vyzdvižení „hrdinů ducha“, pocházejících vesměs z neurozených společenských vrstev“.⁷ Plánování Jungmannova pomníku začalo v roce 1860 a konečný výsledek byl odhalen roku 1878.⁸

Krom toho se v 60. letech měnily také zdroje financování pomníků. Mezi nejranější pomníky odrážející sílící měšťanské sebevědomí patří pomník purkmistra Martina Kopeckého v Plzni, který byl odhalen už v roce 1861. V Budějovicích se objevila příležitost pro stavbu pomníku v roce 1866, kdy zemřel zdejší rodák, podnikatel, obchodník a průmyslník Vojtěch Lanna starší.

Život Vojtěcha Lanny staršího

Po nástupu Habsburků na český trůn bylo přikázáno dovážet do Čech sůl pouze z Habsburky držených nalezišť v hornorakouské Solné komoře. Pozici hlavního překladiště soli na jihu Čech tak po Prachaticích převzaly Budějovice, kde vznikl solný úřad. Z oblasti u Travenského jezera byli posíláni do Budějovic zkušení stavitelé lodí a plavci za účelem zprovoznění říční dopravy soli dál po Vltavě. V první polovině 18. století se mezi zřízenci budějovického solného úřadu poprvé objevuje jméno Lanner. Šimon Lanner zemřelý v roce 1755 byl prvním c. k. loďmistrem z tohoto rodu. Titul c. k. loďmistra byl udělován tomu, komu bylo císařskými úřady svěřena budějovická loděnice a hlavní zodpovědnost za plavení soli. Tadeáš Lanna, otec Vojtěcha Lanny staršího, byl v pořadí již čtvrtým c. k. loďmistrem z tohoto rodu.⁹

Vojtěch Lanna starší se narodil 23. dubna 1805 v domě ve Čtyřech Dvorech na břehu Vltavy u loděnice nedaleko budějovických hradeb. V šestnácti odešel Vojtěch studovat na pražskou polytechniku. Rodiče prý pomýšleli na to, že by se mohl uplatnit na pražském stavebním úřadě (Baudirection). Vojtěch byl ale po ostré slovní výměně s profesorem z polytechniky vyhozen a vrátil se domů k rodičům.¹⁰ Pomáhal v loděnici při stavbě lodí a zapojil se do plavení nákladu. Při jedné z těchto plaveb loď ztroskotala, dva lidé utonuli a mladého Lannu vytáhl místní mladík v bezvědomí na břeh. Lanna později nechal na onom místě postavit mramorový kříž a svému záchránci nechal postavit mlýn. Už ve svých dvaceti letech začal působit na lodích jako kormidelník (tedy nejvýše postavený).¹¹

Začal podnikat na vlastní pěst plavby po Vltavě a Labi až do Hamburku a kromě soli začal plavit také stavební dříví svázané do vorů a jihočeský grafit. Po smrti svého otce v roce

⁷ Wittlich 2001, s. 116

⁸ Barvitijs 1878

⁹ Žákavec 1936, s. 9-10

¹⁰ Peez 1867, s. 7-8

¹¹ Peez 1867, s. 12-13

1828 převzal Vojtěch Lanna jako třiadvacetiletý rodinný majetek, brzy poté byl úřady jmenován po svém otci c. k. loďmistrem. Začal uzavírat smlouvy na zpracování dřeva se Schwarzenberky, kteří byli největšími majiteli lesů na jihu Čech a dřevo začal plavit také po Dunaji směrem k Vídni.¹² Krom Vltavy upravoval a splavňoval také další řeky: Otavu, Lužnici, Nežárku, Blanici.¹³

Lanna měl velký zájem na dokončení koněspřežky mezi Budějovicemi a Lincem, k čemuž došlo v roce 1832, kdy byla dostavěna druhá část koněspřežky společností, ve které byl Lanna podílníkem.¹⁴ Během šesti let od dokončení koněspřežky se celková váha všeho zboží, které procházelo Budějovicemi ztrojnásobila.¹⁵ V důsledku tohoto strmého hospodářského růstu nechal Lanna v roce 1837 vystavět v budějovické loděnici dodnes stojící rozsáhlou budovu pro skladování materiálu, nářadí a vozů.¹⁶ Téhož roku se oženil s Josefínou Peuthner von Lichtenfels.¹⁷

Postupem času získal Lanna výhradní právo ke kácení ve Schwarzenberských a Buquoyských lesích.¹⁸ Své aktivity rozšířil do oblasti stavitelství. V letech 1840-41 osobně dohlížel na stavbu druhého pražského mostu.¹⁹ Následovala celá řada především železničních staveb ve středních, severních a východních²⁰ i západních²¹ Čechách, na kterých často spolupracovala Lannova firma se stavební firmou bratří Kleinů. Lanna s Kleiny spoluvystavěl i klíčovou stavbu pražské železniční infrastruktury – tzv. Negreliho viadukt.²² Z Lannou stavěných závěsných řetězových mostů se dodnes dochoval Podolský řetězový most vystavěný v roce 1847.²³

Lanna nebudoval jen pro druhé, ale také pro sebe. Na podzim roku 1840 Lanna za 58 000 zlatých zakoupil pár kilometrů proti proudu Vltavy od Budějovic drobný zámek Poříčí s přílehlým panstvím. Přebudoval zdejší pivovar a na dvou hektarech založil romantický anglický park. Vprostřed parku nechal zřídit rybníček s japonizujícím můstkem vedoucím na ostrůvek ve tvaru srdce.²⁴ O dva roky později si nechal od Josefa Sandnera postavit v Budějovicích nový dům přímo na Starém městě na dnešní adrese U Černé věže 15.²⁵ Dům získal sandnerovsky strohou fasádu a zvenčí na sebe nijak zvlášť neupozorňoval.

¹² Peez 1867, s. 14-18

¹³ Peez 1867, 24

¹⁴ Peez 1867, 29-30

¹⁵ King 2005, s. 16-17

¹⁶ Kovář 2005, s. 109

¹⁷ Budweiser Zeitung 1879b, s. 2

¹⁸ Štvrtník 1891, s. 85

¹⁹ Peez 1867, 33

²⁰ Peez 1867, 43

²¹ Peez 1867, 44

²² Peez 1867, s. 34

²³ Peez 1867, s. 35

²⁴ Waldová – Lexa 2020, s. 89-90

²⁵ Líbal, Encyklopedie ČB

V roce 1843 založil se společníky malou železárnou na Křemežském potoce v Adolfově,²⁶ což byl jeho vstup do odvětví železárenství. O čtyři roky později byla úspěšně dokončena vyjednávání mezi habsburským státem a třemi společníky Novotným, Lannou a Kleinem a byla vytyčena hranice jimi nárokovaných nalezišť uhlí na kladensku.²⁷ Při příležitosti návštěvy londýnské světové výstavy v roce 1851 se Lanna poučil o fungování uhelného a železárenského průmyslu v severní Anglii²⁸ a na cestě zpět také v belgickém Seraingu a slezských hutích.

Po svém návratu inicioval v Budějovicích vznik Obchodní a živnostenské komory. Jako její první předseda pak následující rok v Budějovicích uspořádal řemeslnou výstavu po vzoru té anglické.²⁹

V roce 1852 si také postavil za svou budějovickou loděnicí vilu se zahradou. Na poříčském zámku už poté asi příliš nepobýval a v únoru 1854 ho prodal Eduardu Claudimu, který se později stal budějovickým starostou a předsedou Comité pro zřízení Lannova pomníku.³⁰

Poznatky ze své studijní cesty po Anglii poté využil při výstavbě kladenské huti, která byla dokončena 1854 a podle údajů Ernsta Peeze se jednalo o vůbec první vysokou pec v rakouské monarchii, která využívala k získání železa uhelné palivo.³¹ Lannou spoluvlastněná akciová společnost také propojila železnicí Kladno s přístavním městem Kralupy nad Vltavou a odtud bylo kladenské uhlí plaveno především do magdeburské průmyslové oblasti.³² Zároveň propojil železnicí kladenskou huť s nalezišti železné rudy u Nučic.³³

V roce 1857 se Lanna a jeho společníci spojili s dalšími kladenskými průmyslníky a investory a byla založena Pražská železárenská společnost (Prager Eisenindustrie-Gesellschaft).³⁴ Na úspěchu tohoto kolosálního podniku závisel následný rozvoj železniční dopravy v celých Čechách.³⁵ Kvůli založení Pražské železárenské společnosti se Lanna v témže roce natrvalo přestěhoval z Budějovic do Prahy.³⁶ V Budějovicích ještě v 50. letech inicioval se starostou Klavíkem vznik spořitelny (Sparkasse), která se později stala městským ústavem.³⁷ Nechal v Budějovicích založit hudební ústav a v roce 1858 začal stavět sirotčinec, který později městu daroval.³⁸

²⁶ Peez 1867, s. 35

²⁷ Peez 1867, s. 37

²⁸ Peez 1867, 38

²⁹ Peez 1867, s. 36

³⁰ Waldová – Lexa 2020, s. 90-92

³¹ Peez 1867, 38

³² Peez 1867, 39

³³ Peez 1867, 39

³⁴ Peez 1867, 40

³⁵ Peez 1867, 41

³⁶ Budweiser Zeitung 1879b, s. 1

³⁷ Štvrtník 1891, s. 83

³⁸ Štvrtník 1891, s. 84

Velká část Lannova podnikatelského úspěchu byla závislá na budování osobních vazeb a přímém přesvědčování lidí, kteří v rukou drželi rozhodující moc. Místodržícího Belcrediho a další politicky významné muže zval na přesvědčovací plavby, které byly „zkrášlovány rozkošnými zábavami“ („die liebenswürdigste Heiterkeit verschönerte die Fahrt“).³⁹ Druhým úhelným kamenem Lannova podnikání byly monopoly. Po totálním monopolu na povltavskou říční dopravu⁴⁰ následovaly monopoly na zpracovávání dřeva z lesů na určitých panstvích a patrně nejkřiklavějším případem byla kartelová dohoda Svazu pro odbyt uhlí („Kohlenverschleiß-Verein“), který Lanna spoluzaložil.⁴¹

V posledních letech svého života (1863-66) také intenzivně pracoval v rámci konsorcia na výstavbě Dráhy Františka Josefa, která měla propojit rodné Budějovice s Chebem, Prahou a Vídní.⁴² Na začátku ledna 1866 se vrátil z Vídně do Prahy a zde v polovině měsíce zemřel na srdeční selhání zapříčiněné vodnatostí osrdečníku (hydroperikarditida).⁴³

Počátky projektu pomníku

21. ledna 1866, pět dní po oznámení Lannovy smrti, se setkala v zasedací síni budějovické radnice několik významnějších občanů města za účelem projednání možnosti zřídit Lannovi pomník. Přítomni byli starosta Eduard Claudi, náměstek starosty Kajetan Kail, radní a předseda budějovické Obchodní a průmyslové komory Josef Schier, továrník Franz Hardtmuth, ředitel německé reálné školy Johann Pastor a sekretář místní Obchodní a průmyslové komory Franz Eberle. Dohodli se na záměru pozvat ještě další osobnosti města a zvolit přípravný výbor, který by se stavbou zabýval. Na širší schůzi dva dny poté byly tedy pozváni ještě poštovník Johann Ackatz, knihkupec L. Haehen, kožedělec August Knapp, tesař Johann Kneihsl, soustružník Vincenc Taschek, advokát Rziha, majitel kovozpracující továrny⁴⁴ Johann Stegmann, majitel domu Witauschek a Wenzl Swiatek, který byl Lannovým prokuristou. Johann Pastor s Franzem Eberlem měli do příště sepsat text výzvy k příspěvku na pomník. Rozhodnutí o umístění i způsobu provedení pomníku bylo odloženo až na dobu, kdy budou vybrány peníze.⁴⁵

Na širším setkání dva dny poté padla čtyři rozhodnutí. Prvním bylo zaslání výzvy k příspěvku do „všech významných vídeňských, pražských, budějovických, plzeňských, libereckých, chebských, lineckých a dalších vnitrozemských týdeníků, do drážďanských, lipských, magdeburských novin“ a do některých hamburských a frankfurtských.⁴⁶ Tyto nakonec jen částečně uskutečněné plány ukazují kromě počátečního nadšení zúčastněných také na rozsah Lannovy působnosti. Drážďany, Magdeburk i Hamburk leží na Labi, po

³⁹ Peez 1867, 47

⁴⁰ Peez 1867, 53

⁴¹ Peez 1867, 53-54

⁴² Peez 1867, 44

⁴³ Peez 1867, 45

⁴⁴ Kovář 2000, s. 69

⁴⁵ SOKA ČB, 3 17/36, Protokol ze setkání 21. 1. 1866

⁴⁶ SOKA ČB, 3 17/36, Protokol ze setkání 23. 1. 1866

kterém vypravoval Lanna své loď. Zúčastnění také zjevně nepočítali s finanční podporou ve východních Čechách a na Moravě.

Druhým rozhodnutím bylo zacílit také na movitější vrstvu a zaslat jinou formu výzvy k příspěvku vysokým šlechticům a vybraným obchodním partnerům firmy Lanna. Zatřetí bylo rozhodnuto k těmto setkáním přizvat také českobudějovického biskupa Jana Valeriána Jirsíka, advokáta Vendelína Grünwalda, místopředsedelského radu Grünera, průmyslníka Carla Hardtmutha, generálmajora von Bauernfelda, Ignáce Zátku, A. M. Pollaka a poslance Wenzela Rosenauera. Čtvrtým bodem byla volba užší devítičlenné Komitě, která by měla moc rozhodovat o využití vybraných peněz.⁴⁷

Třináct přítomných odevzdalo hlasovací lístky. Na všech bylo jméno ředitele německé reálné školy Johanna Pastora, 12 hlasů získal průmyslník Carl Hardtmuth a 11 hlasů sekretář budějovické Obchodní a průmyslové komory Franz Eberle. Poté následovali starosta Eduard Claudi, jeho náměstek Cajetan Kail a rytmistr Felix Rosenauer s 10 hlasy, advokát Rziha s devíti a předseda budějovické Obchodní a průmyslové komory Josef Schier, kožedělec August Knapp a majitel domu Witauschek s osmi. Druhé kolo volby mezi přítomnými s osmi hlasy neproběhlo a místo toho byl počet členů Komitě navýšen na deset. Ačkoli byl poté starosta Claudi zvolen předsedou Komitě, vyplývá z počtu hlasů, že větší důvěry v otázkách kultury a umění požívali Pastor, Hardtmuth a Eberle. Autorita Carla Hardtmutha je o to zjevnější, že nebyl při sestavování Komitě vůbec přítomen, protože byl tou dobou ve Vídni.⁴⁸

Den poté byla další schůze, tentokrát už jen pro nově zvolené členy Komitě. Role už byly rozděleny, sekretář Obchodní a průmyslové komory Dr. Franz Eberle sepisoval záznamy ze schůzí a navrhoval také znění všech rozesílaných textů (výzvy do novin, obchodním kontaktům Lanny i výzvy šlechticům), které poté korigoval ředitel reálné školy Johann Pastor jako konečná autorita. Komitě poslala dopis Vojtěchu Lannovi mladšímu, aby ho informovala o jejich záměru postavit jeho zesnulému otci v Budějovicích pomník, a také aby od něj získala kontakty na obchodní partnery rodiny Lannů. Telegramem do Vídně informovali členové Carla Hartmutha, že byl zvolen členem Komitě a požádali ho, aby si zajistil audienci u českého místopředsedy Richarda Belcrediho kvůli získání povolení pro veřejnou sbírku (subsripce) na území „německo-slovanských korunních zemí“.⁴⁹

Pomník nebo dobročinná nadace?

Na schůzi 2. února přišly odpovědi advokáta Vendelína Grünwalda a Hynka Zátky, kteří přijali pozvání do skupiny usilující o výstavbu pomníku. Schůzí se ale téměř neúčastnili a šlo tedy spíše o jejich obecný souhlas s výstavbou pomníku.⁵⁰

Na pozvání odpověděl také budějovický biskup Jan Valerián Jirsík. Ten upřednostňoval uctění Lannovy památky vybudováním sirotčince, což by lépe odpovídalo Lannovu charakteru. Vědom si toho, že jeho návrh má malou šanci na úspěch, vyjádřil Jirsík

⁴⁷ SOKA ČB, 3 17/36, Protokol ze setkání 23. 1. 1866

⁴⁸ SOKA ČB, 3 17/36, Protokol ze setkání 23. 1. 1866

⁴⁹ SOKA ČB, 3 17/36, Protokol ze schůze Komitě 24. 1. 1866

⁵⁰ SOKA ČB, 3 17/36, Protokol ze schůze Komitě 2. 2. 1866

nicméně souhlas se stavbou pomníku s tím, že přípravy bude pouze sledovat zpovzdálí.⁵¹ Z dochovaných pramenů se zdá, že Jirsíkův návrh na použití vybraných peněz na stavbu a provoz sirotčince zůstal osamocen a nic nenasměruje tomu, že by se jím Comité jakkoli vážněji zabývala.

Podobně neúspěšný byl o 20 let dříve apel literáta a kněze Karla Aloise Vinařického po smrti Josefa Jungmanna (1847), aby místo pražského pomníku byla zřízena nadace na podporu chudých, nadaných studentů.⁵²

O založení dobročinné nadace místo pomníku uvažovali i o 30 let dříve čeští stavové po smrti císaře Františka I. Dokonce se obrátili prostřednictvím novin na širokou pražskou a vídeňskou veřejnost, aby získali zpětnou vazbu. Výsledkem tohoto drobného průzkumu veřejného mínění bylo 8 návrhů na použití peněz pro stavbu pomníku a 14 návrhů pro použití peněz pro založení nadace.⁵³ I v případě císaře Františka I. ale v konečném důsledku došlo k realizaci pomníku.

Ačkoli se sbírka na Lannův pomník teprve rozbíhala, přišel už 14. února dopis od předního vídeňského sochaře a kovolice Antona Fernkorna, který se „naplněn patriotickými city pro vše dobré a krásné“ nabízel, že pomník „známého c. k. loďmistra“ vyhotoví za obzvláště příznivou cenu.⁵⁴

Později v únoru byli v Praze přítomní Cajetan Kail spolu s Dr. Grünwaldem a Hynkem Zátkou vysláni jako deputace k Janu Adolfu II. Schwarzenbergovi, arcibiskupovi Bedřichu Schwarzenbergovi a českému králi Ferdinandu V. s prosbou o příspěvek. Jan Adolf II. na to zareagoval dopisem, kde přislíbil přispět na pomník svého přítele 1500 Franků (cca 600 zlatých) a vyslovil přání, aby byl pomník postaven před projektované budějovické nádraží na dráze spojující Budějovice s Vídní, o kterou se Lanna tolik zasloužil.⁵⁵ Touto schůzí Comité v polovině března⁵⁶ skončila fáze počátečního nadšení a čekalo se na příspěvky.

Pozornost měšťanů si začaly uzurpovat v dubnu započaté přípravy na Rakousko-pruskou válku a také epidemie cholery, na kterou v roce 1866 v Budějovicích zemřelo 284 lidí.⁵⁷

⁵¹ SOKA ČB, 3 17/36, Protokol ze schůze Comité 2. 2. 1866

⁵² Hojda – Pokorný 1996, s. 54

⁵³ Hojda – Pokorný 1996, s. 34-35

⁵⁴ SOKA ČB, 3 17/36, dopis Antona Fernkorna 14. 2. 1866

⁵⁵ Nutno podotknout, že Jan Adolf II. Schwarzenberg patřil mezi největší koncesionáře firmy k.k. privilegierte Kaiser-Franz-Josephs-Bahn, která železnici stavěla.

⁵⁶ SOKA ČB, 3 17/36, Protokol ze schůze Comité 14. 3. 1866

⁵⁷ Binder – Kovář 2020, s. 27

Výběr autora pomníku

Další schůze Comité je doložena až o rok a čtvrt později. Poprvé se jí účastnil také Wenzel Rosenauer, který byl nedávno předtím delegován jako poslanec do obnovené poválečné Říšské rady⁵⁸ a pobýval tak nějaký čas ve Vídni. Podařilo se mu ve Vídni získat příspěvky a sliby příspěvků v celkové výši 8850 Franků (cca 3540 zlatých). Většinu z této sumy slíbili prokurista a pozdější společník Lannovy firmy Moritz Gröbe, budoucí ministr zemědělství Anton Banhans a schwarzenberský dvorní rada Dr. Grois. Všichni si zároveň kladli za podmínku, aby byl pomník postaven poblíž nádraží a slavnostně odhalen spolu s otevřením železniční dráhy mezi Budějovicemi a Vídní. Comité příspěvky přijala, ale odložila jednání o umístění pomníku až do doby, kdy přípravy stavby nádraží postoupí dále.⁵⁹

Druhým důležitým bodem bylo vybírání autora, kterému bude zakázka svěřena. Wenzel Rosenauer se svěřil Comité, že už vstoupil s Antonem Fernkornem do vyjednávání ohledně ceny pomníku.⁶⁰

Nikdo z přítomných ale asi nevěděl, že když toto 14. června 1867 Wenzel Rosenauer sděloval Comité, uplynul už téměř měsíc od chvíle, kdy byl Anton Fernkorn okresním soudem ve Wiedenu prohlášen za šílence (17. května 1867) a byl mu přidělen opatrovník („Curator“).⁶¹

Proti Rosenauerově vyjednávání na vlastní pěst se ohradil Dr. Rziha a Rosenauer se nakonec zavázal získat nejprve cenové odhady od vícero umělců, aby mohly být porovnány a teprve po společné poradě mohlo být učiněno konečné rozhodnutí.⁶²

Zde se nejvíce projevuje neúplnost dochovaných archivních materiálů, protože po více než roční pomlce, kdy nevíme, co se stalo, následuje dopis od Franze Pönningera (který byl nástupcem Antona Fernkorna) z konce července 1868, kde se již jeho autorství bere jako samozřejmost. Zda se tedy Comité nakonec opravdu rozhodovala mezi více umělci nebo ne, není vůbec jasné. Pokud ano, pak se dá spíše očekávat, že se rozhodovali spíše na základě navržené ceny, než že by se jako laikové zabývali možnými návrhy z uměleckého hlediska.

O znění zadání nevíme nic, nicméně z pozdější dochované korespondence nevyplývá, že by kdokoli další Pönningerovi zasahoval do jeho uměleckých představ. Pönninger změny v průběhu projektu oznamoval jako hotovou věc a redaktor Budweiser Zeitung považoval po dokončení pomníku Franze Pönningera za osobu plně zodpovědnou za výběr výjevů pro hautreliéfní válec.⁶³ Také samotné složení budějovického Comité, které bylo sestaveno na základě spíše politických kritérií, nedává důvod k pochybování o Pönningerově umělecké autonomii při tvorbě Lannova pomníku.

⁵⁸ Stenographische Protokolle – Abgeordnetenhaus, s. 620-621

⁵⁹ SOKA ČB, 3 17/36, Protokol ze schůze Comité 14. 6. 1867

⁶⁰ SOKA ČB, 3 17/36, Protokol ze schůze Comité 14. 6. 1867

⁶¹ Amtsblatt zur Wiener Zeitung 1867

⁶² SOKA ČB, 3 17/36, Protokol ze schůze Comité 14. 6. 1867

⁶³ Budweiser Zeitung 1879a, s. 2

C. k. umělecká slévárna ve Wiedenu

Zatímco v Čechách i na Moravě už dříve fungovaly slévárny schopné odlévání velkoformátových odlitků (Vrbenské, Fürstenberské, Salmské) v Dolních Rakousích fungovala jen vídeňská slévárna (Bronze- und Eisengusswarenfabrik) Josefa Glanze (od roku 1831), který se zaměřoval na drobnější kovová díla.⁶⁴

Císař František Josef I. proto v 50. letech pro potřeby složitého odlití monumentálního pomníku arcivévody Karla pro vídeňské náměstí Hrdinů poskytl Antonu Fernkornovi prostory c. k. dělostřelecké slévárny na předměstí Vídně ve Wiedenu, která byla odtud přestěhována do Arsenalu.⁶⁵ Prostory dělostřelecké slévárny nebyly umělecky využívány od dob Zaunerova pomníku císaře Josefa II., který zde byl odléván mezi lety 1800 a 1803.⁶⁶ Podíl na založení slévárny měl také hrabě Franz Anton Thun-Hohenstein, který byl referentem umění na Ministerstvu výuky, a který viděl absenci dolnorakouské slévárny schopné monumentálních uměleckých zakázek jako velký nedostatek.⁶⁷

Založením C. k. umělecké slévárny ve Wiedenu v bezprostřední blízkosti rostoucí Vídně v padesátých letech byl dán silný impulz celému odvětví pomníkové tvorby na území rakouského císařství. Zatímco například ve Francii kvůli odlišnému politickému vývoji vznikala a zanikala už v první polovině 19. století celá řada pomníků, v habsburské monarchii byla před rokem 1848 pomníková produkce nesrovnatelně chudší.

Prvním dílem nové C. k. umělecké slévárny byl vídeňský pomník arcivévody Karla. Přes 8,5 metru (27 stop) vysoká jezdecká socha spotřebovala 21 tun (420 Centnerů) kovu a dalších 5 tun (100 Centnerů) kovu spotřebovaly kovové části připevněné k soklu. Celkem bylo pro zhotovení pomníku zapotřebí provést osm velkých odlití.⁶⁸ Ohlasy na toto zakladatelské dílo slévárny si všímaly nejen uměleckého provedení, ale věnovaly také velkou pozornost průkopnickému úspěchu v oblasti statiky.⁶⁹ Fernkorn totiž do mramorového podstavce skryl železnou armaturu, která je pevně napojena na železné podpory uvnitř bronzové jezdecké sochy, a tím umožňuje do té doby nevídané zpodobnění koně stojícího pouze na dvou zadních nohách. Krom toho muselo být samozřejmě dosaženo proměnlivou tloušťkou odlitku co možná nejzadněji umístěného těžiště hmoty.⁷⁰

Anton Fernkorn

Anton Fernkorn se narodil 13. března 1813 v Erfurtu. Prošel technickými a pomocnými rukodělnými profesemi, které se slévárenstvím souvisí. Po tříleté službě v pruské třetí dělostřelecké brigádě,⁷¹ studoval od roku 1835 na mnichovské Akademii výtvarných umění a zároveň tam pracoval v ateliéru a slévárně Johanna Baptista Stiglmaiera. Částečně činný byl také u Ludwiga Schwanthalera. Vzdělán v duchu bavorského klasicistního sochařství odešel v roce 1840 jako 27letý do Vídně. Prvním větším dílem, které

⁶⁴ ÖBL 1957

⁶⁵ Leisching 1904

⁶⁶ Leisching 1904

⁶⁷ Eitelberger 1879, s. 293

⁶⁸ Krakauer Zeitung 1860

⁶⁹ Krakauer Zeitung 1860

⁷⁰ Krakauer Zeitung 1860

⁷¹ Leisching 1904

mu zde bylo svěřeno, bylo sousoší svatého Jiří bojujícího s drakem pro vídeňský palác rodu Montenuovo.⁷²

Průlomem a zároveň i nejoceňovanějším dílem se pro Antona Fernkorna stal právě pomník vojevůdce arcivévody Karla, rakouského vojevůdce ve válkách s Napoleonem a vítěze bitvy u Aspernu. Návrhy jeho různých verzí se zabýval už od roku 1847 a v roce 1853 obdržel od vídeňského dvora definitivní smlouvu na jeho provedení. Fernkorn se na nového císaře Františka Josefa I. snažil zapůsobit návrhem se čtyřmi figurami vojáků na soklu, kteří měli symbolizovat (po roce 1848 politicky velmi oblíbenou) sjednocenost různých vojenských (a národnostních) tradic pod jedním velitelem.⁷³ Kvůli časovým průtahům však došlo v roce 1857 za účelem urychlení procesu k silné výtvarné redukci soklu, který byl nakonec pouze osazen kartušemi se jmény a daty bitev. O dva roky později musel být přesto navýšen rozpočet pro technicky nesmírně náročné vyhotovení tohoto pomníku, jehož cena se nakonec vyšplhala na 294 378 zlatých. I tato částka vysoce převyšující náklady na jakékoli další soudobé pomníkové zakázky vyjadřovala zakladatelskou pozici Fernkornova pomníku v obnovené státní koncepci monarchismu sloužícího umění.⁷⁴

Pomník arcivévody Karla byl nakonec odhalen v květnu roku 1860. Krátce poté byl Fernkornovi zadán protilehlý pomník prince Evžena Savojského (vytvářen 1860-1865), velitele válek proti Turkům, vítěze bitvy u Zenty. Druhý nejvýznamnější Fernkornův pomník byl politicky zvolen především jako připomínka Uhersku, že za svou svobodu vděčí právě tomuto „adoptivnímu“ rakouskému hrdinovi.⁷⁵

Z Fernkornových děl na území České republiky lze zmínit sochu Niké vznášející se na vrcholu empírového pomníku důstojníka Karla Kopala ve Znojmě.

Každá umělecká slévárna byla provozem, kde se na konečném výsledku podílela celá řada pomocníků. Několik pomocných pracovníků slévárny je jmenováno z doby před rokem 1855: Schitzinger, Zengler, Friedl, Rudolf Winker, Niklas Vay, a dále i s uvedením jejich role technik Weißmann, modelér Schmidt a sochař Pönninger. Posledním zmíněným je Fernkornův žák Josef Beyer,⁷⁶ o kterém víme, že byl autorem Fernkornova náhrobku (Fernkorn zemřel 1878).⁷⁷ Kdokoli z těchto pomocníků se mohl případně podílet od roku 1866 na pracích spojených s pomníkem Vojtěcha Lanny staršího.

Josef Röhlich

Po Fernkornově odchodu převzal slévárnu Franz Pönninger společně s Josefem Röhlichem. Josef Röhlich se narodil v roce 1836 v obci Huzová,⁷⁸ napůl cesty mezi Olomoucí a Bruntálem. V rodné vesnici se učil u malíře Landega. V domě jeho rodičů žil obchodník s

⁷² BLKÖ 1858

⁷³ Velmi dobrým dokladem obliby této symboliky je například odstraněný pražský pomník maršála Radeckého na Malostranském náměstí, který vznikl souběžně mezi lety 1851 a 1858.

⁷⁴ Bösel – Krasa 1994, s. 105-106

⁷⁵ Bösel – Krasa 1994, s. 105-106

⁷⁶ Leisching 1904

⁷⁷ Historisches Lexikon Wien 1993

⁷⁸ Krause 1986

železnými šperky, u něj Röhlich získal základy, které později rozšířil v Sobotíně (železářny bratří Kleinů) a v Janowitz (pravděpodobně Janovice u Rýmařova patřící Harrachům). Röhlich se kromě kovoliteckého řemesla vyučil také v účetnictví.⁷⁹

Do Fernkornova ateliéru byl přijat v roce 1862 během prací na vídeňském pomníku Evžena Savojského.⁸⁰ Ve stejný rok je zaznamenán Ferkornův třetí záchvat mrtvice, který měl být silnější než předchozí.⁸¹ Dá se tedy předpokládat, že Röhlich byl přijat do c. k. umělecké slévárny ve Wiedenu přímo v reakci na zvýšenou nemohoucnost Antona Ferkorna, kterého měl zastoupit.

Ve wiedenském podniku si vzal na starost mimo jiné finanční řízení a administrativu, protože Fernkorn byl údajně neschopným hospodářem a finanční situace C. k. umělecké slévárny vypadala hrozně. Přesvědčil Ferkorna, aby slévárna přerušila styky s kamenickým mistrem Krannerem (patrně pražský Josef Kranner), který měl údajně na bídné finanční situaci slévárny velký vliv.⁸²

V roce 1864 měl Fernkorn další (čtvrtou) mrtvici a byl zcela neschopný práce („ganz arbeitsunfähig“). Podle údajů Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich proto provedl právě Röhlich hlavní odlití jezdecké sochy Evžena Savojského i broznové ozdoby na soklu pomníku.⁸³ Podle Eduarda Leischinga nad odlévacími pracemi dohlížel jakýsi muž jménem Herold.⁸⁴ Později řídil Josef Röhlich odlití záhřebského pomníku Josipa Jelačiče⁸⁵ a dá se předpokládat, že už všechny následné kovolitecké práce wiedenské slévárny prováděl on a ne Anton Ferkorn.

Franz Pönninger

Franz Pönninger se narodil 29. prosince 1832 na vídeňském předměstí Schottenfeld,⁸⁶ do rodiny s kovodělnou uměleckou tradicí.⁸⁷ Jeho děd z otcovy strany Sebastian Pönninger byl zlatníkem. Jeho otec Laurenz Pönninger byl medailérem a mincorytcem, žákem Hanse Zaunera a Johanna Hagenauera působících na vídeňské Akademii výtvarných umění. Už od devatenácti let pracoval v Hlavní mincovně ve Vídni, mezi lety 1836 a 1846 dokonce na pozici prvního mincmistra. Ve šlépějích otce následoval i Franzův starší bratr Johann, který pracoval na mincovních úřadech v Praze a poté i ve Vídni.⁸⁸

⁷⁹ BLKÖ 1874

⁸⁰ Krause 1986

⁸¹ Leisching 1904

⁸² BLKÖ 1874

⁸³ BLKÖ 1874

⁸⁴ Leisching 1904

⁸⁵ BLKÖ 1874

⁸⁶ Historisches Lexikon Wien 1995

⁸⁷ Krasa-Florian, ÖBL 1980

⁸⁸ Koch, ÖBL 1980

Sám Franz Pönninger do čtrnácti let navštěvoval Hauptschule Michaela von Zoller⁸⁹ na vídeňském předměstí Neubau, poté (1846)⁹⁰ odešel stejně jako jeho otec studovat na vídeňskou Akademii výtvarných umění. Jeho prvním profesorem zde byl Karl Gsellhoffer a druhým vyučujícím poté, co Franz Pönninger přešel k sochařství, byl Josef Kähßmann. Mezi jeho spolužáky zde patřili Anton Richter, Franz Xaver Petter nebo Peter Johann Nepomuk Geiger. Po zavření škol následkem události roku 1848 pracoval Franz Pönninger doma se svým otcem, kterého se mu tehdy mělo podařit přesvědčit o jeho plánech stát se sochařem místo kariéry v tehdy (v době biedermeierského útlumu volného sochařství) finančně i tvořivě perspektivnějším oboru medailérství a mincorytectví. Krom výpomoci otci pracoval také v ateliéru Schrotha. Po znovuotevření škol navštěvoval Pönninger na Akademii přednášky Josepha Führicha (kompozici) a později také přednášky Leopolda Kupelwiesera.⁹¹

V lednu 1851 došlo v životě osmnáctiletého Pönningera ke zvratu. Jeho otec zemřel, a protože matka již byla po smrti, stal se Pönninger sirotkem. Musel si začít přivydělávat, což časově kolidovalo s jeho studiem na Akademii, odkud po stížnostech vyučujících na jeho nedostatečnou docházku odešel. Tehdy měl potkat některého ze svých bývalých spolužáků, který byl zaměstnán ve Fernkornově umělecké slévárně, a díky němu tam získal zaměstnání také Pönninger. To se mělo udát v době, kdy Anton Fernkorn pracoval na sousoší svatého Jiří bojujícího s drakem (1853). Postupem času se Pönninger stal jedním z Fernkornových klíčových pomocníků.⁹²

V roce 1858 navštívil velkou výstavu v Mnichově a místní ateliéry, o čtyři roky později (1862) podnikl Pönninger svou největší cestu do Anglie přes Drážďany a Berlín. Seznámil se po cestě s umělci Friedrichem Drakem, Hermannem Schievelbeinem, Albertem Wolffem, Gustavem Bläserem a Reinholdem Begasem. Tato poznávací cesta měla být zlomovým momentem v jeho tvorbě, kdy u Pönningera mělo dojít z vymanění se z do té doby dominantního vlivu Fernkorna.

Velkou neznámou je v Pönningerově životě míra jeho autorství u dílenských děl 60. let. Ta byla nadále oficiálně připisována Antonu Fernkornovi jakožto věhlasnému umělci a vedoucímu dílny, zároveň ovšem víme o Fernkornově zhoršujícím se zdraví, které ho v jeho práci čím dál tím více omezovalo.⁹³ Už v říjnu 1857 utrpěl Fernkorn první záchvat mrtvice.⁹⁴ V roce 1859 následoval druhý, „ze kterého se ještě zotavil“, v roce 1862 během prací na vídeňském pomníku Evžena Savojského se mrtvice opakovala potřetí, tentokrát silněji („in verstärktem Maße“).⁹⁵ Po této mrtvici už musel Pönninger dočasně převzít vedení slévárny.⁹⁶

⁸⁹ BLKÖ 1872

⁹⁰ Historisches Lexikon Wien 1995

⁹¹ BLKÖ 1872

⁹² BLKÖ 1872

⁹³ BLKÖ 1872

⁹⁴ Bösel – Krasa 1994, s. 105-106

⁹⁵ Leisching 1904

⁹⁶ Historisches Lexikon Wien 1995

V létě 1864 byl Fernkorn přijat do Sanatoria pro léčbu studenou vodou („Kaltwasserheilanstalt“) Radegund ve Štýrsku, kde došli k závěru, že Fernkornův stav je už nevléčitelný. Proto byl přesunut do soukromého blázince („Privatirrenanstalt“) profesora Leidesdorfa v Döblingu poblíž Vídně.⁹⁷ Z pozdějších zpráv vyplývá, že Fernkornova neschopnost nemusela být pouze důsledkem prodělaných mrtvic, podle Julia Leischinga mohlo jít o dědičnou duševní chorobu, protože Fernkornova sestra vykazovala podobné příznaky.⁹⁸

Nejasný zdravotní stav Fernkorna vedl už ve své době ke sporům o autorství s jeho nástupcem Franzem Pönningerem. Týkají se především dvou velkých zakázek: jezdeckého pomníku Evžena Savojského na vídeňském náměstí Hrdinů a pomníku Jelačiče v Záhřebu.⁹⁹

V případě pomníku Evžena Savojského měl být Pönninger zodpovědný pouze za přenesení („Übersetzung“) malého Fernkornova modelu do velkého měřítka.¹⁰⁰

Hůře už se obhajuje Fernkornovo autorství v případě pomníku Josipa Jelačiče. Tento nákladný pomník na nejprominentnějším místě Záhřebu byl dokončován až do roku 1866. Pönninger velmi stál o to, aby byl tento prominentní pomník vnímán už jako jeho dílo. Pomník Josipa Jelačiče zůstal po zbytek 19. století jediným jezdeckým pomníkem v chorvatsky mluvící oblasti.¹⁰¹ Svým politickým obsahem pomník tvoří spolu s dalšími dvěma jezdeckými pomníky ze 60. let z vídeňského náměstí Hrdinů trojici vojevůdců-zachránců Vídně (bitva o Vídeň 1683, bitva u Aspernu 1809 a vídeňské povstání 1848). Své údajné autorství se ve své době Pönningerovi prosadit nepodařilo.

Údaje se liší v tom, kdy došlo k definitivnímu předání wiedenské slévárny do rukou dvojice Franz Pönninger a Josef Röhlich. K roku 1865 ukazují údaje Julia Leischinga (1904)¹⁰² i novější Historisches Lexikon Wien (1995).¹⁰³ Na pozdější datum poukazují archivní materiály spojené s pomníkem Vojtěcha Lanny staršího, především dopis psaný Comité přímo Fernkornem ze 14. února 1866. Podle údajů z Bibliographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich (1872) to byl právě 14. únor, kdy Pönninger s Röhlichem převzali wiedenskou slévárnu,¹⁰⁴ podle nejstaršího údaje z časopisu Aesthetische Rundschau (listopad 1866) k převzetí došlo až v březnu.¹⁰⁵

Josef Röhlich s Franzem Pönningerem si rozdělili role v c. k. umělecké slévárně tak, že Röhlich měl být zodpovědný za stránku technickou a ekonomickou a Pönninger za stránku uměleckou. Spolu ji takto vedli dalších více než 20 let do roku 1887, kdy přešla c. k. umělecká slévárna ve Wiedenu do Pönningerova osobního vlastnictví. Konec Pönningerova

⁹⁷ Leisching 1904

⁹⁸ Leisching 1904

⁹⁹ BLKÖ 1872

¹⁰⁰ Leisching 1904

¹⁰¹ Damjanović 2021, odstavec 13

¹⁰² Leisching 1904

¹⁰³ Historisches Lexikon Wien 1995

¹⁰⁴ BLKÖ 1872

¹⁰⁵ Aesthetische Rundschau 1866

působení ve slévárně přišel až v roce 1896,¹⁰⁶ kdy byla slévárna kvůli stále se zhoršující finanční situaci převzala průmyslníkem Arthurem Kruppem.¹⁰⁷

Mimo slévárnu se Franz Pöninger věnoval také pedagogické činnosti. Vyučoval už od roku 1863 kresbu na Wiener Communal-Pädagogicum.¹⁰⁸ V roce 1874 pak sám založil ve Vídni na adrese Schellinggasse 11 Všeobecnou kreslířskou školu pro ženy a dívky („Allgemeine Zeichenschule für Frauen und Mädchen“). S o 13 let mladší žačkou této kreslířské školy Karoline se Franz Pöninger oženil, a ta po jeho smrti Všeobecnou kreslířskou školu pro ženy a dívky dále vedla.¹⁰⁹

Karoline Pöninger se narodila v roce 1845 v Josefově u Jaroměře, po dokončení Všeobecné kreslířské školy pro ženy a dívky se dále vzdělávala v Itálii, Německu, Dánsku a Norsku.¹¹⁰ Ve své malířské tvorbě se Karoline s oblibou věnovala květinám¹¹¹ a vzhledem k Pöningerově oblibě modelování složitých květinových kompozic se dá uvažovat o tom, že Karoline Pöninger svému manželovi poskytovala pro tyto kompozice kresebné podklady.

Přestože Franz Pöninger nepředal vedení c. k. umělecká slévárny ve Wiedenu nikomu dalšímu, je doloženo, že měl minimálně jednoho významného žáka – Josefa Valentina Kassina z Klagenfurtu.¹¹²

Soupis Pöningerových děl

Protože se osoba Franze Pöningera stále nedočkala jakéhokoli souhrnnějšího zpracování, považuji za vhodné sem zařadit co možná nejkompletnější seznam Pöningerových děl:

- 1858 – busta komika Wenzela Scholze¹¹³
- 1859 – pomník Friedricha Schillera, Salcburk¹¹⁴
- 1860 – busta architekta Friedricha Augusta von Stache, mramor, výška 76 cm včetně podstavce, draženo aukčním domem imKinsky 3. prosince 2019,¹¹⁵ před vytvořením mramorové verze busty měl Pöninger vytvořit ještě tři bronzové odlitky, vše na zakázku od Sdružení vídeňských umělců („Genossenschaft der Wiener Künstler“) pro Dům umělců („Künstlerhaus“) ve Vídni¹¹⁶
- 1860-1865 (autorství sporné) – jezdecký pomník prince Evžena Savojského, Vídeň
- 1866 (autorství sporné) – pomník Josipa Jelačice, Záhřeb¹¹⁷

¹⁰⁶ Historisches Lexikon Wien 1995

¹⁰⁷ Gottsmann 2021, odstavec 25

¹⁰⁸ Historisches Lexikon Wien 1995

¹⁰⁹ Krasa-Florian, ÖBL, 1980

¹¹⁰ Das geistige Wien 1889

¹¹¹ Krasa-Florian, ÖBL, 1980

¹¹² Historisches Lexikon Wien 1994

¹¹³ BLKÖ 1872

¹¹⁴ Krasa-Florian, ÖBL, 1980

¹¹⁵ imKinsky 2019

¹¹⁶ BLKÖ 1872

¹¹⁷ Damjanović 2021, odstavec 13

- 1866 – dokončeny mezi březnem a listopadem:¹¹⁸
 - bronzová busta pražského průmyslníka a bankéře Lazara Epsteina
 - bronzová busta lékařského rady („Medicinalrath“) Michaela von Viszánik,¹¹⁹ určena pro vestibul Zemského blázince („Landes-Irrenanstalt“) ve Vídni¹²⁰
 - bronzový „portrétní medailon“ (busta?) herečky Julie Rettich
 - bronzový „portrétní medailon“ (busta?) herce Fritze Beckmanna
 - všechna čtyři díla byla v listopadu 1866 vystavena v „rakouském muzeu“¹²¹
 - busty Julie Rettich a Fritze Beckmanna mají existovat také v mramorové verzi¹²²
- 1868 – bronzová busta Vojtěcha Lanny staršího (obr. 65-68), Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 75 cm, inv. č. KO1321, signována, získána darem od Muzea města Prahy v roce 1960, Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich zmiňuje v souvislosti s bustou Lanny rok 1869, ale jedná se pravděpodobně o totéž dílo¹²³
- 1870 – bronzový reliéfní medailon s portrétem Karla rytíře von Ghega pro jeho pomník, nádraží v Semmeringu¹²⁴
- před 1871 – nerealizovaný návrh („Skizze“) pomníku císaře Josefa II. pro Brno¹²⁵
- 1871 – socha vojevůdce arcivévody Karla, Vojensko-historické museum ve Vídni, sál vojevůdců, v životní velikosti¹²⁶
- (nedůvěryhodný zdroj informace) 1871 busta stavebního podnikatele Karla von Schwarz, carrarský mramor, Salzburg Museum, inv. č. 40/58, darováno muzeu v roce 1957 magistrátem města Salzburg¹²⁷
- 1872 – pomník císařovny Marie Terezie, Klagenfurt – Nové náměstí, sokl od architekta Rudolfa Bayera¹²⁸
- 1874 – jezdecký pomník knížete Karla Wilhelma Ferdinanda z Brunšviku (1735-1806), Brunšvik, odlit ve slévárně Georga Howaldta, 1944 zničen,¹²⁹ dnes obnoven
- 1876 – pomník vídeňského starosty Andrese Zelinky, Vídeň, odhaleno 3. 5. 1877¹³⁰
- 1870-1878 – pomník arcivévody Johanna, Štýrský Hradec¹³¹

¹¹⁸ Aesthetische Rundschau 1866

¹¹⁹ Aesthetische Rundschau 1866

¹²⁰ BLKÖ 1872

¹²¹ Aesthetische Rundschau 1866

¹²² BLKÖ 1872

¹²³ BLKÖ 1872

¹²⁴ Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild 1888, s. 359

¹²⁵ BLKÖ 1872

¹²⁶ BLKÖ 1872

¹²⁷ WolfD59, 2013

¹²⁸ Krasa-Florian, ÖBL, 1980

¹²⁹ Krasa-Florian, ÖBL, 1980

¹³⁰ Historisches Lexikon Wien 1995

¹³¹ Baravalle 1968, s. 88-93

- 1866-1879 – pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
- po 1880: ¹³²
 - busta pro pomník císaře Josefa II., Česká Lípa
 - busta pro pomník císaře Josefa II., Ústí nad Labem
 - busta pro pomník císaře Josefa II., Liberec
- 1884 – pomník Josefa II., Litoměřice¹³³
- 1885 – pomník Josefa II., Ústí nad Labem¹³⁴
- 1886 – socha pro pomník Josefa II., Trutnov, bronz, 225 cm, v roce 1923 pomník odstraněn, dnes v Muzeu Podkrkonoší v Trutnově, inv. č. V/841¹³⁵
- 1890 – pomník Josefa II., Opava¹³⁶
- 1881-1895 – busta pro pomník hudebního skladatele Johanna Nepomuka Hummela, Výmar¹³⁷

blíže nedatovaná díla:

- dílo *Hagen potápí poklad Nibelungů do Rýna*, „pod dohledem Fernkorna“, cca 111 cm (3,5 stopy), zakázka pro klenotnictví Rothe na Zelném trhu ve Vídni¹³⁸
- zmenšená kopie Fernkornovy sochy *Svatý Jiří bojující s drakem*, cca 52,7 cm (20 coulů), opakované odlitky určené pro vývoz do Německa, Anglie a Ruska¹³⁹
- bronzová socha nymfy, v „životní“ velikosti, pro stavebního podnikatele Karla von Schwarz pro jeho zahradu v Salcburku¹⁴⁰
- busta hraběnky Louise Egger, objednáno hrabětem Ferdinandem Eggerem pro panství v Sankt Georgen am Längsee¹⁴¹
- busta básníka Friedricha Halma¹⁴²
- „rajcovní“ sousoší ležících postav pro kašnu a dva kolosální svícny pro palác Franze von Klein (patrně Kleinův palác na náměstí Svobody v Brně)¹⁴³
- socha sochaře Donnera (pravděpodobně Georga Raffaella Donnera), pro Umělecko-historické muzeum ve Vídni¹⁴⁴
- socha sochaře Antonia Canovy, pro Umělecko-historické muzeum ve Vídni¹⁴⁵

¹³² Hojda – Pokorný 1996, s. 141. Doslova píše, že busty pocházely „z vídeňské slévárny F. X. Pönningera“. Existuje možnost, že Pönninger nebyl autorem, nýbrž pouze zhotovitelem.

¹³³ Krasa-Florian, ÖBL, 1980

¹³⁴ Krasa-Florian, ÖBL, 1980

¹³⁵ eSbírky, Muzeum Podkrkonoší v Trutnově

¹³⁶ Krasa-Florian, ÖBL, 1980

¹³⁷ Weimar. Lexikon zur Stadtgeschichte 1998, s. 219

¹³⁸ BLKÖ 1872

¹³⁹ BLKÖ 1872

¹⁴⁰ BLKÖ 1872

¹⁴¹ BLKÖ 1872

¹⁴² BLKÖ 1872

¹⁴³ Wiener Abendpost 1874

¹⁴⁴ Historisches Lexikon Wien 1995

¹⁴⁵ Historisches Lexikon Wien 1995

Průběh projektu

Z 29. července 1868 pochází první dochovaný dopis od Franze Pönningera.¹⁴⁶ Přestože se nedochovaly zaslané fotografie skic, bylo by snad v budoucnu možné nalézt originály skic v pozůstalosti Pönningera nebo Wiedenské slévárny (pokud existují). Dopis je adresován doktorovi, ale není jasné kterému. Členy Comité byly dva doktoři, akvokát Rziha a sekretář Obchodní a průmyslové komory Franz Eberle. Vzhledem k tomu, že Eberle byl zapisovatelem všech zasedání a první volbou Comité při vytváření textů, bych se přikláněl k variantě, že Pönninger dopis adresoval právě jemu. Z textu vyplývá, že zaslané fotografie byly asi čtyři, jedna zobrazovala pomník jako celek (podle Pönningera pouhý první náčrt k další diskusi a úpravám) a tři fotografie zobrazovaly samotnou figuru ze tří pohledů.¹⁴⁷

Zároveň s prvním náčrtem celého pomníku popisuje Pönninger slovy budoucí plánované změny v podportrétové části pomníku, kterou chce jemněji rozdělit. Velké plochy spodního soklu (asi zhruba dnešní žulová část) chce rozbít pilastry v rozích, schody posadit níže a mezi širší spodní sokl a sloup („Säule“) vložit vkusnou konstrukci („artigen Aufbau“) menšího čtyřhrého soklu, který má sloužit jako patka onoho sloupu a obě části harmonicky propojovat.¹⁴⁸

Dále se svěřuje se svým myšlenkovým pochodem týkajícím se kompozice reliéfu. První postavou měl být stařec s pilou a sekerou ležící na kameni symbolizující prostotu prvovýroby a nedostatek obchodních a podnikatelských činností, což měl být výchozí stav předtím, než Lanna svou činností zasáhl („Eingreifen“) do tehdejších poměrů. Po straně kamene měla být urna s erbem Budějovic. Scénu měla doplňovat mocná, na kameni kořenící borovice a rostliny klíčící z vyvráceného kmene. V kontrastu k starcovu lenivému držení těla měl vedle něj stát mladík opírající se o sekeru na rozestavěné lodi, vedle něj by bylo alegorické zpodobnění Vědy otáčející se směrem k mladíkovi a ukazující směrem kupředu.¹⁴⁹

Druhý výjev měl symbolizovat soutok Vltavy a Labe skrze postavy dvou říčních bohů, z nichž mladší bohyně se měla lnout k sedící mohutnější („kräftigere“) říční bohyni.¹⁵⁰

K této skupině měl být připojen Obchod, který by byl jakožto nově vzniklý zpodobněn postavou mladíka sedícího na balících zboží. Personifikace Obchodu měla být obklopena dvěma figurami Hornictví a Hutnictví, které Obchodu předávají své produkty.¹⁵¹

Navazovat měla ženská postava s dětmi jako alegorie Železničářství („Eisenbahnwesen“), děti by nesly hlavní atributy železnice (dále nespecifikované) a u nohou jim měla ležet postava s rohem hojnosti zpodobňující Blahobyť a nadbytek. Postava s rohem

¹⁴⁶ SOkA ČB, 3 17/36, dopis Franze Pönningera 29. 7. 1868

¹⁴⁷ Ibidem

¹⁴⁸ Ibidem

¹⁴⁹ SOkA ČB, 3 17/36, dopis Franze Pönningera 29. 7. 1868

¹⁵⁰ Ibidem

¹⁵¹ Ibidem

hojnosti by zároveň ležela u schodů monumentální stavby, která by byla vyústěním celého vypočteného vývoje („Entwicklungsgang“) a symbolizovala Cíl lidského života.¹⁵²

Poté se Pönninger loučí s tím, že by měl ještě mnoho co k tomuto tématu říci, ale že to ponechá na pozdější rozmluvu („Bespprechung“). Nakonec slibuje, že se bude ze všech sil snažit nezklamat důvěru, kterou v něj vložili.¹⁵³ Tento závěrečný odstavec napovídá, že mezery v dochovaných písemnostech mohou být způsobeny tím, že mezi Pönningerem a zástupci Comité docházelo také k ústním rozhovorům. Zároveň z děkování za důvěru vyplývá, že tento dopis mohl být úplně prvním dopisem, který Pönninger poslal poté, co zakázku od Comité obdržel.

První slíbený termín

V dochované korespondenci mezi Comité a Franzem Pönningerem následuje pětiletá mezera. V dopise na konci srpna 1873 děkuje Pönninger za první obdrženou platbu 4000 zlatých. Dopis má spíše formu stručného potvrzení doručení.¹⁵⁴

K významné změně došlo v březnu 1874, kdy Pönninger sdělil v dopise, že pozměnil schválenou skicu. Výšku hlavní figury zmenšil o jednu stopu a tři couly (cca 39,5 cm) a úměrně tomu snížil o sedminu také zbytek pomníku.¹⁵⁵ Zároveň s tímto oznámením zaslali Röhlich a Pönninger závazný rozpočet celého projektu. Za již provedené kresby, skici a modely si naúčtovali 9000 zlatých. Mezi těmito vyhotovenými modely měl být jeden model hlavní postavy vysoký 8 stop a 9 coulů (cca 2,7 m, a tedy jedna ku jedné k hotovému odlitku), velký model reliéfu kolem sloupovitého soklu („säulenförmigen Sockel“), model kamenného soklu v životní velikosti a další neupřesněné modely celé bronzové části podstavce pod Lannovým portrétem. Na 5200 zlatých odhadli odlítí Lannova portréту v bronzu, spojení jednotlivých částí („Montierung“) a cizelování. Za totéž pro zbylou bronzovou část pomníku si Röhlich a Pönninger naúčtovali 5625 zlatých. Za zabalení, dovoz ze slévárny na vídeňské nádraží a instalaci pomníku v Budějovicích si naúčtovali 675 zlatých, takže celková cena, ke které se Röhlich a Pönninger zavázali, byla 20 500 zlatých. Město muselo na vlastní náklady zajistit vykopání základů, usazení schodů, vybudování lešení pro instalaci pomníku, vyzdění duté bronzové části soklu a dovoz po železnici z Vídně do Budějovic. Na závěr Röhlich s Pönningerem slíbili, že pomník bude v Budějovicích postaven během podzimu 1875.¹⁵⁶ Z kreseb, skic a modelů zmiňovaných v tomto dopise je dnes známo pouze sádrové bozzetto celého pomníku v držení Jihočeského muzea v Českých Budějovicích (obr. 2-18).

¹⁵² Ibidem

¹⁵³ Ibidem

¹⁵⁴ SOkA ČB, 3 17/36, dopis Franze Pönningera 29. 8. 1873

¹⁵⁵ Kovář (viz Kovář 2000, s. 37) chybně uvádí, že k této změně došlo už v říjnu 1872 a že se jednalo o zvýšení pomníku. V archivní složce jsem nenalezl žádný dokument z Kovářem zmiňovaného období. Naopak v dopise z března 1874 se explicitně píše o **snížení** pomníku: „...das Höhenes des Hauptfigur um 1 Fuß 3 Zoll und die Masse des Postamentes in dem gleichen Verhältnisse, d. i. um ein Siebentel gegen die ursprünglich beantragten Ausmaße verringert werden.“

¹⁵⁶ Informace v celém odstavci jsou čerpány z pramene: SOkA ČB, 3 17/36, Dopis Franze Pönningera z 25. 3. 1874, nadepsaný „Löbliches Comité“

Na čtvrtého srpna 1874 byla svolána schůze Comité s Pönningerem v Budějovicích, aby bylo rozhodnuto o umístění pomníku. Z členů Comité se schůze zúčastnili starosta Claudi, Cajetan Kail, Johann Stegmann a Dr. Eberle. Posledním účastníkem byl von Leutzendorf (pravděpodobně Friedrich Ludwig von Leutzendorff, zeť Vojtěcha Lanny staršího), který na schůzi zastupoval Vojtěcha Lannu mladšího. U Pönningera se jedná o první doloženou návštěvu Budějovic. Na tomto setkání se mu plně podařilo prosadit svou vizi o umístění pomníku u cesty mezi Kanovnickou ulicí a Lannovou třídou. Na schůzi byly dále schváleny blíže neznámé Pönningerem navrhované úpravy soklu. Byť není zcela jasné, jakou část soklu měl Pönninger na mysli, vzhledem k tomu, že cena takto pozměněného soklu byla nově odhadnuta na 4000 Franků (cca 1600 zlatých), se patrně jednalo o změny v nápisovém patře pomníku.¹⁵⁷ Kdyby se jednalo o „sloupovitý sokl“ (säulenförmiger Sockel), byla by cena mnohem vyšší, a kdyby se jednalo o kamenný sokl, nemohl by asi Pönninger takto odhadovat cenu, protože tehdy ještě nebylo jasné, z kterého kamene bude tento kamenný sokl vytvořen. Ještě v dopise z 6. května 1875 se Franz Pönninger dušoval, že v nejbližší době dojde k odlití postamentu.

Erhard Ackermann

Pönninger sice určil tvar kamenného soklu, volba kameníka a materiálu byla ale ponechána na budějovickém Comité. Comité se jako první obrátilo na kamenickou firmu Scheerdinger Granit Actiengewerkschaft (cca 13 km jižně od Pasova), která v půlce dubna 1874 odpověděla, že neposkytuje výrobky z leštěných kamenů a doporučila Comité obrátit se na firmu kameníka F. Klingera působícího ve Vilshofenu (cca 20 km západně od Pasova).¹⁵⁸ Nic nenasvědčuje tomu, že by Comité tohoto doporučení využila.

Další komunikace už probíhala pouze s kameníkem Erhardem Ackermannem působícím v oblasti Smrčín, který tou dobou spolupracoval s Pönningerem také při realizaci pomníku arcivévodě Johanna ve Štýrském Hradci. Comité si tedy od Ackermanna vyžádala cenovou nabídku, která přišla 11. července. Ackermann nabídl dvě možnosti: vyhotovení v syenitu, zabalení a doprava na nádraží v Oberkottzau (cca 19 km západně od Aše) by vyšlo na 3150 franků (cca 1260 zlatých), za vyhotovení soklu v kvalitní žule („wohler Granit“) by chtěl 4100 franků (cca 1640 zlatých).¹⁵⁹ Není jasné, zda-li Ackermann někomu z Comité už dříve předvedl, který konkrétní druh žuly má na mysli (a proto už se o ní v dopise zmiňoval jen jako o kvalitní žule bez dalších přívlastků), nebo zda bylo o nakonec použitém výrazně červeně zbarveném druhu žuly rozhodnuto až později.

Byl to téměř jistě Franz Pönninger, který Erharda Ackermanna budějovickému Comité doporučil. Přestože byl Ackermann sám o sobě střeoevropsky uznávaným kameníkem, komunikace s Comité ohledně postupu práce probíhala v prvních letech po zadání zakázky (od léta 1874 do léta 1877) pouze zprostředkovaně skrze Pönningera.

¹⁵⁷ SOkA ČB, 3 17/36, Protokol ze schůze Comité 4. 8. 1874

¹⁵⁸ SOkA ČB, 3 17/36, dopis od Scheerdinger Granit Actiengewerkschaft 15. 4. 1874

¹⁵⁹ SOkA ČB, 3 17/36, dopis Erharda Ackermanna 11. 7. 1874

V dopise z 6. května 1875 Pönninger informuje, že změnil navrženou profilaci kamenného soklu. Ujišťuje Comité, že takto pozměněný kamenný sokl bude zkrášlením, o čemž se přesvědčil zavedením změn do modelu. Změny také povedou ke zvětšení velikosti kamenného soklu („Vergrößerung des Steinausmaßes“) a zvýšení ceny z 4100 franků (cca 1640 zlatých) na 5580 franků (cca 2230 zlatých). Přestože tuto změnu předkládá spíše jako hotovou věc, dává Comité možnost jeho návrh odmítnout a držet se starého návrhu. Dokud se ale Comité nerozhodne pro jednu z variant, nebude moci Ackermann pokračovat ve své práci.¹⁶⁰

O Pönningerově změně v návrhu kamenného soklu opět nevíme nic konkrétnějšího, nicméně narůst ceny je poměrně výrazný. V opakovaných Pönningerových změnách v plánu pomníku lze vidět buďto autorovu nejistotu ohledně vlastní tvůrčí práce nebo také přizemnější vymyšlení důvodů pro další a další odklady. Při prvním slíbeném termínu se tedy Pönninger mohl odvolávat na to, že nemá smysl odlévat bronzovou část pomníku, když stejně ještě není hotová ta kamenná část, za kterou je zodpovědný Ackermann. U zmínky o tom, že Ackermann nebude moci „pokračovat v práci“, dokud se Comité nerozhodne pro jednu z variant kamenného soklu (z nichž jedna má být znatelně rozměrnější) lze předpokládat, že Ackermann, který souběžně pracoval také na pomníku arcivévodě Johanna ve Štýrském Hradci, v květnu 1875 na soklu pro Lannův pomník vůbec ještě pracovat nezačal.

Další slibované termíny

V prosinci 1875 zmiňuje Pönninger v dopisu Comité, že ho v ateliéru opětovně navštívil starosta Claudi. Podává důležité informace o stavu jeho sochařské práce: Hlavní postava je prý ve všech částech protvarovaná podle přírody („nach der Natur durchgebildet“) a právě začal s modelací drapérie. Hlavu Lanny by si přesto ještě rád lépe prostudoval předtím, než ji vyvede v „kolosálním měřítku“. Zmiňuje se o vynikající („vorzügliches“) portrétní olejomalbě, na kterou byl upozorněn během svého posledního pobytu v Budějovicích. Nalézala se v sálu („Lokale“) Obchodní komory a Pönninger by byl rád, kdyby mu jí Comité mohla obstarat.¹⁶¹

Podle údaje z Budweiser Zeitung se jednalo o olejomalbu z ateliéru Bartoloměje Čurna. Bartoloměj Čurn (1824-1902) byl budějovický malíř¹⁶² a později i fotograf.¹⁶³ Jako malíř náboženských obrazů působil především na krumlovsku,¹⁶⁴ krom toho byl portrétistou a kromě Vojtěcha Lanny staršího portrétoval také třeba vyšebrodské opaty Mickla a Wackáře¹⁶⁵ nebo několik členů budějovické rodiny Zátků.¹⁶⁶

¹⁶⁰ SOkA ČB, 3 17/36, dopis Franze Pönningera 6. 5. 1875

¹⁶¹ SOkA ČB, 3 17/36, dopis Franze Pönningera 3. nebo 8. (obtížně čitelné) 12. 1875

¹⁶² Nový slovník československých výtvarných umělců 1947

¹⁶³ Hašková 2008, s. 13

¹⁶⁴ Nový slovník československých výtvarných umělců 1947

¹⁶⁵ Burešová 2015, s. 35

¹⁶⁶ Nový slovník československých výtvarných umělců 1947

O zbytku bronzové části pomníku (postamentu) se Pönninger vyjádřil, že poslední zdobené modely („ornamentale Modelle“) jsou již v procesu dokončení a mají být připravené k odlití ještě do konce roku. Drobnější dekorace („die kleineren Verzierungen“) měly být tou dobou už z větší části odlité.¹⁶⁷

V dubnu 1876 informoval Pönninger Comité o tom, že Ackermann už brousí poslední kus kamenného soklu. Potvrzuje, že zasláná olejomalba i busta¹⁶⁸ mu byly zdárně doručeny a pochvaluje si, že zpodobnění Lanny na olejomalbě je mimořádně živoucí („von außerordentlicher Lebhaftigkeit“). Pönninger dále v dopise píše, že jeho práce na Lannově hlavě je také u konce, a proto žádá Comité, aby poslala někoho, kdo celou sochařskou práci odsouhlasí před tím, než Pönninger nechá odlít konečný sádrový odlitek.¹⁶⁹ Od dubna roku 1876 můžeme tedy s určitou jistotou považovat základní formální vývoj pomníku započatý asi v červenci 1868 za ukončený. Následná jednání se už týkala především výmluv, výroby, dopravy a instalace pomníku.

Pönninger se opakovaně vymlouval a posouval termín dokončení. Argumentoval mimo jiné tím, že před budějovickou zakázkou musí upřednostňovat ty státní.

Po odkladech dorazil v červnu 1877 do Budějovic železnicí z Falls-Gefrees kamenný sokl Lannova pomníku rozdělený na 17 částí. Comité si nakonec kvůli dalším průtahům začala účtovat pokuty z prodlení. Na přelomu dubna a května 1878 byl do Vídně vyslán člen Comité Johann Stegmann (odborně kvalifikován jakožto majitel kovozpracující továrny¹⁷⁰), aby provedl osobní kontrolu.¹⁷¹

Výroba poslední chybějící součásti pomníku – železných sloupků s řetězem – byla v březnu 1879 symbolicky zadána kladenské Vojtěšské huti, kterou sám Vojtěch Lanna starší v 50. letech zakládal. Vyhотовeno bylo 12 sloupků po 36 kg, 12 řetězů po 14 kg a kovaný zámek vážící půl kilogramu. Tyto původní součásti pomníku se nedochovali.¹⁷²

Posledním datem odhalení byl nakonec určen 23. duben 1879, tedy výročí Lannova narození. Ani toto datum se nepodařilo dodržet.¹⁷³

Slavnostní odhalení (1879)

K dlouho očekávanému odhalení došlo v sobotu 24. května 1879. Slavnost začala bohoslužbou v klášterním kostele, kterou celebrouval biskup Jirsík.¹⁷⁴ Hosté se pak vydali průvodem na slavnostně vyzdobené prostranství (obr. 19).¹⁷⁵ Naproti čelní straně pomníku byla vystavěna hlavní čestná tribuna, o jejíž výbavu se postaral tapetář (Tapezierer)

¹⁶⁷ SOkA ČB, 3 17/36, dopis Franze Pönningera 3. nebo 8. (obtížně čitelné) 12. 1875

¹⁶⁸ Může se jednat o Pönningerem dříve dělanou bustu Vojtěcha Lanny staršího z roku 1868, dnes v držení Jihočeského muzea v Českých Budějovicích, viz kapitola Soupis Pönningerových děl.

¹⁶⁹ SOkA ČB, 3 17/36, dopis Franze Pönningera 12. 4. 1876

¹⁷⁰ Kovář 2000, s. 69

¹⁷¹ Kovář 2000, s. 42-45

¹⁷² Kovář 2000, s. 45-46

¹⁷³ Kovář 2000, s. 42-45

¹⁷⁴ Štvrtník 1891, s. 106

¹⁷⁵ Budweiser Kreisblatt 1879b, s. 1

Schaffelhofer, a dále tři proutím (Reisig) dekorované vedlejší tribuny.¹⁷⁶ Slavnosti se účastnili kromě měšťanů, zaměstnanců Lannovy firmy a celé řady spolků také jednotlivě jmenovaní hosté a členové Lannovy rodiny.¹⁷⁷ Jedinou řeč přednesl budějovický starosta a zároveň předseda Comité Eduard Claudi. Jeho projev byl veskrze apolitický a v podstatě jen shrnoval Lannův životopis s mírným důrazem na Lannovu ctnost workoholismu („immer schaffend, nimmer rastend“) a samozřejmě se zmínkou o tom, jaký měl k němu Lanna blízký vztah.¹⁷⁸ Zahalený pomník poté odhalil sám autor Franz Pönninger.¹⁷⁹

Následovala pěvecká vystoupení a kladení věnců. Mimo místních lidí a spolků položili k pomníku věnce také kupříkladu:¹⁸⁰

- Georg Löw – manažer v řadě železničářských podniků, původem z Chebu
- ministr zemědělství Anton Banhans s věnováním „velkému lidohospodáři („Volkswirthe“) Čech“ (v zastoupení)
- pražský politik JUDr. Franz Schmeykal (v zastoupení)
- Ritter von Zdekauer, tedy pravděpodobně Karl Amadeus Ritter von Zdekauer, který byl bankéřem a dědicem pražské rodinné banky Moritz Zdekauer¹⁸¹
- úředníci firmy Lanna s věnováním „příliš brzy zesnulému otcovskému příteli“ („väterlichen Freund“)
- Lodní spolek („Schiffverein“) z Ústí nad Labem
- Labský spolek („Elbe-Verein“)

Od 14 hodin následoval banket v Německém domě pro zhruba 120 pozvaných hostů. Sál byl pro tuto příležitost vyzdoben květinami a také Lannovými podobiznami („Bildnissen Lanna's“).¹⁸² Starosta Claudi přečetl dopis zasláný bavorským královským tajným radou Dr. Friedrichem Scanzonim von Lichtenfels z Würzburgu, ve kterém se omlouvá za svou neúčast a vzpomíná na Vojtěcha Lannu staršího, kterému „vděčí za vše čím je a co má“.¹⁸³

Lanna byl Scanzoniho strýcem (Lannova manželka Josefína von Lichtenfels byla sestrou Scanzoniho matky), Friedrich Scanzoni v Budějovicích navštěvoval do roku 1838 gymnázium a v Budějovicích také v roce 1850 slavil svou svatbu.¹⁸⁴ Lanna patrně svého synovce finančně podporoval při jeho pražských studiích porodnictví a gynekologie.

Následovala celá řada přípitků. Bankovní ředitel Hruza ve svém přípitku Lannu označil za „zástupce všech stavů“, další přípitky obsahovaly poměrně běžné chvalozpěvy. Z řady příspěvků vybočoval Dr. Wendelín Grünwald se svým horlivě politickým přípitkem. Přítomnost vysokých vládních činitelů při odhalení pomníku Vojtěcha Lanny staršího byla

¹⁷⁶ Budweiser Zeitung 1879b, s. 1

¹⁷⁷ Budweiser Kreisblatt 1879b, s. 1

¹⁷⁸ Budweiser Zeitung 1879b, s. 1-2

¹⁷⁹ Budweiser Kreisblatt 1879b, s. 1

¹⁸⁰ Budweiser Kreisblatt 1879b

¹⁸¹ Makariusová 2021

¹⁸² Budweiser Zeitung 1879b, s. 2

¹⁸³ Budweiser Kreisblatt 1879b, s. 2

¹⁸⁴ Keil 2005

v jeho pojetí důkazem zájmu vlády o obchod a průmysl a – jak opakovaně prohlásil – právě podpora průmyslu a obchodu je nejlepší zbraní v boji proti socialismu, který by se mohl rozhořet jako neuhasitelný požár.¹⁸⁵ Celého slavnostního programu se účastnil také Vojtěch Lanna mladší, který při této příležitosti předal městské radě 10 000 zlatých pro budějovický fond sirotků.¹⁸⁶

Předpoklady vzniku pomníku

Podle historika umění Petra Wittliche to byla až ideologie romantismu se svým vynálezem individuálního génia moderního typu, která umožnila stavět veřejné pomníky i příslušníkům „třetího a čtvrtého stavu“.¹⁸⁷ Začali tak vznikat pomníky básníků, spisovatelů, dramatiků, hudebních skladatelů, malířů, vědeckých objevitelů apod.

Nutnou podmínku „geniality“ ale Vojtěch Lanna starší nesplňoval. Společnost 60. let 19. století byla daleka toho přisuzovat genialitu podnikatelským inovátorům či finančníkům, jak to se samozřejmostí činila konzumní společnost raného 21. století třeba v případě Stevea Jobse nebo Warrena Buffetta. Jak je tedy možné, že byla v roce 1866 v jednom nevelkém městě střední Evropy zcela navzdory zvyklostem zahájena stavba pomníku neurozeného, nábožensky nevýznamného nevojáka, nepolitika a „negénia“?

Politické a makroekonomické

V dubnu 1864 vstoupil v Čechách v platnost zákon č. 7 o obecním zřízení, který vycházel z rámcového říšského obecního zákona č. 18 z března 1862.¹⁸⁸ Městské samosprávy v Předlitavsku tímto rámcovým zákonem získaly nezvykle vysokou míru autonomie.¹⁸⁹ Městské rady mohly mimo jiné zcela samostatně nakládat s obecním majetkem a udělovat či neudělovat stavební povolení. Od toho odvozené nově získané sebevědomí městských rad bylo impulzem pro stavební činnost, stavby pomníků nevyjímaje.

Nezanedbatelným faktorem úspěšné sbírky na Lannův pomník byla také makroekonomická situace. Rok po odstartování sbírky došlo v Rakousku-Uhersku k tzv. „záračným žním“, které spolu s naopak nevydařenými sklizněmi v západní Evropě poslali rakousko-uherskou ekonomiku do strmého růstu. Nárůst volných prostředků pro nové stavební podniky se nejzřetelněji projevil v samotné Vídni, kde byla v následujících pěti letech započata stavba většiny velkých reprezentativních budov (Uměleckohistorické muzeum, Přírodohistorické muzeum, Parlament, Universita, Radnice, Dvorské divadlo (Hofburgtheater) i Burza).¹⁹⁰

¹⁸⁵ Budweiser Kreisblatt 1879b, s. 2

¹⁸⁶ Budweiser Kreisblatt 1879b, s. 2, nadpis Tages-Chronik

¹⁸⁷ Wittlich 1983, s. 271

¹⁸⁸ Vojtek 2012, s. 13-14

¹⁸⁹ King 2005, s. 49

¹⁹⁰ Sandgruber 1985, s. 68-69

Přednárodní

Vojtěch Lanna starší žil v době, kdy se ještě velká část lidí počítala z pohledu národních „buditelů“ mezi „neprobuzené“. Jeho nenárodnost byla oproti jeho současníkům ještě umocněna jeho zcestovalostí a přesvědčením o prospěšnosti volnějšiho tržního prostředí. Kapitál nechce být omezován politickými hranicemi mezi státy a podnikatelé při navazování obchodních vztahů nechtějí být omezováni politickými hranicemi mezi lidmi.

Dokladem i 13 let po jeho smrti vnímané Lannovi nenárodnosti byla mimo jiné přítomnost obou hlavních budějovických národních pěveckých spolků na slavnostním odhalení pomníku.¹⁹¹ Starším z nich byl Liedertafel založený jako první budějovický pěvecký spolek v roce 1856.¹⁹² Liedertafel zpíval dvoujazyčně (nebo možná trojjazyčně, když bychom počítali „zkomolenou“ budweiserisch¹⁹³) až do roku 1862. Tehdy došlo k národní roztržce, Liedertafel se prohlásil za německý spolek a Češi založili pěvecký spolek Besedu.¹⁹⁴ Oba spolky se od té doby vzájemně bojkotovali. Přítomnost obou spolků na slavnosti odhalení pomníku Vojtěcha Lanny staršího byla velkou výjimkou.¹⁹⁵

Lannova nenárodnost také přispěla k tomu, že Lannův pomník nebyl ani jednou stranou vnímán jako konkurence vznikajícím grandiózním národně-manifestačním projektům, jakým byla například stavba Národního divadla v Praze. Budějovice tak minul osud Poděbrad, kde byla v roce 1870 zamýšlená stavba pomníku krále Jiřího z Poděbrad odložena o dvanáct let mimo jiné na žádost Františka Palackého, který se obával, že by vybrané prostředky na stavbu poděbradského pomníku chyběly právě pro prioritní projekty Národního divadla a Národního muzea.¹⁹⁶

Na Lannův pomník kvůli jeho nenárodnosti přispívali jak lidé národně „probuzení“, tak i ti „neprobuzení“. Množina potenciálních přispěvovatelů tedy nebyla ochuzena o žádnou z rostoucích národních podmnožin.

V Praze honosný, v Budějovicích skromný

To, že i třináct let po své smrti Vojtěch Lanna starší požíval mezi širokými vrstvami obyvatelstva Budějovic pověsti člověka z lidu, může být také důsledkem odchodu rodiny Lannů do Prahy v roce 1857.

Budějovická vila Vojtěcha Lanny staršího z roku 1852¹⁹⁷ svou honosností nijak nevyčnívala a totéž platilo pro jeho dům u Černé věže. To samé už se nedá říci o velkolepě pojatém Lannově paláci v Praze naproti novému nádraží (dnes Masarykovo nádraží), natož o Lannově vile v Bubenči, kterou začal Vojtěch Lanna mladší budovat hned po otcově smrti.

¹⁹¹ King 2005, s. 54

¹⁹² Kratochwil – Meerwald 1930, s. 417

¹⁹³ Rada 1966, s. 28

¹⁹⁴ Kratochwil – Meerwald 1930, s. 431

¹⁹⁵ King 2005, s. 54

¹⁹⁶ Wittlich 2001, s. 122

¹⁹⁷ Waldová – Lexa 2020, s. 90-92

Dvojí veřejný obraz Lannů v Praze a v Budějovicích byl umocněn také dlouhodobým soustředěním veškerých charitativních aktivit rodiny Lannů pouze do Budějovic i mnoho let poté, co se odtud odstěhovali. Mnohokrát vyzdvihován byl v tisku Lannův podíl na vzniku budějovického městského sirotčince. Vojtěch Lanna starší k němu poskytl v roce 1857 své soukromé pozemky a zaplatil i větší část nákladů na jeho vznik.¹⁹⁸

Naopak opomíjen byl v tisku podíl, který na celkové pověsti rodiny Lannů jako dobrodinců měla manželka Vojtěcha Lanny staršího Josefina Lannová. Ta byla v roce 1852 zvolena předsedkyní (a byla pravděpodobně i iniciátorkou nově vzniklého) budějovického Ženského spolku (Frauverein), jehož hlavní dlouhodobou náplní byla právě charitativní činnost.¹⁹⁹

Tato rozdílná veřejná prezentace „pražských Lannů“ a „budějovických Lannů“ jistě přispěla k tomu, že po Lannově smrti vznikla v Budějovicích širší poptávka po vybudování s ním spojeného „chybějícího“ honosného reprezentativního díla – pomníku.

Cestující obchodník

Ambicím budějovického Comité objednat pomník u wiedenské C. k. umělecké slévárny odpovídaly také ambice finančně-sběratelské. Nápis „Věnováno městem Budějovice“ na zadní straně pomníku je označením iniciátora a organizátora, rozhodně ne hlavního mecenáše. Pokud by se Budějovice snažili postavit pomník osobnosti pouze lokálního věhlasu, mohl být výsledkem pomník srovnatelný s plzeňskými pomníky Martina Kopeckého nebo Františka Josefa Smetany.

I velká část výrazně movitých podnikatelů nikdy skutečně nadlokálního věhlasu nedosáhla. Lanna ale nikdy nebyl tradičním továrníkem a na jedno místo vázaným průmyslníkem se stal až k závěru kariéry. Svě jmění a věhlas si vydobyl jako cestující obchodník. Pole jeho působnosti se táhlo od hornorakouské Solné komory do Lince, od Lince do Vídně, od horního toku Vltavy až do Hamburku. Podobně Lanna cestoval mezi odvětvími. Zabýval se dopravou zboží i lidí, těžbou grafitu, dřeva, uhlí, železné rudy, stavěním mostů, jezů, kamenných nábrežích, vodních mlýnů pro mechanizaci, výrobou piva, parket, lodí. Přesouval se mezi městy i mezi společenskými vrstvami. I proto Comité mohla počítat s přispěvateli za hranicemi nejen regionu, ale i celé rakouské říše.

Předčasně zesnulý

Nejdůležitějším předpokladem pro vznik pomníku byla ale vnímaná předčasnost jeho smrti. Vojtěch Lanna starší nezemřel na odpočinku v době roky vzdálené svým pracovním úspěchům, naopak zemřel náhle na jako ostře sledovaný podnikatel na vrcholu, vprostřed rozdělané práce a tedy „předčasně“.

V dopise Jana Adolfa II. Schwarzenberga (1866), ve kterém slibuje přispět na pomník 1500 Franků (jeden z největších příspěvků jednotlivce), je například hned dvakrát

¹⁹⁸ Kratochwil – Meerwald 1930, s. 419

¹⁹⁹ Kratochwil – Meerwald 1930, s. 416

zmiňována předčasnost Lannovy smrti („frühzeitige Ableben“).²⁰⁰ S tímto soudem nebyl Schwarzenberg nijak osamocen a na mnoha místech opakovaná slova o předčasnosti Lannovy smrti nelze přejít jen jako klišé pohřebních laudatií.

To, že Lanna zemřel mezi prvními ve své vrstevnické skupině (Jan Adolf II. byl například jen o šest let starší), mělo také vliv na objem vybraných peněz, protože bylo stále naživu mnoho majetných lidí, kteří měli s Lannou celoživotní osobní zkušenost.

Dojem předčasnosti spojený s Lannovou smrtí nevyrazil ani po třinácti letech připravování pomníku, jak dokládají proslovy během banketu po slavnostním odhalení (1879). O „příliš brzy zesnulém“ mluvil bankovní ředitel Hruza, vzletnějšími slovy pak JUDr. Wendelin Rziha, který mluvil o tom, jak „nit života tohoto muže byla sudičkou Atropos předčasně přestřížena vedví“.²⁰¹

Příležitost postavit pomník nedávno – a ještě navíc předčasně – zesnulému člověku má mnohem větší aktivizační potenciál než snahy o stavbu pomníku věhlasným osobnostem dávné minulosti. Pro srovnání – byť nedokonalé – může posloužit o pár let mladší snaha města Tábor postavit pomník svému dobře známému zakladateli Janu Žižkovi z Trocnova. Po čtyřech letech sbírek od roku 1870 do roku 1873 se městu podařilo vybrat jen necelých 5000 zlatých.²⁰²

Pověst Franze Pönningera

Za jiných okolností se ale také mohlo stát, že by umělecký ředitel C. k. umělecké slévárny ve Wiedenu neměl volnou kapacitu na to, aby mohl vyhovět žádosti od málo významného provinčního města na jihu Čech. Ačkoli byla ale wiedenská slévárna po dlouhé roky hlavním místem odlévání velkých uměleckých bronzů pro celé rakouské císařství, umělecká pověst Franze Pönningera tomu zdaleka neodpovídala. Už Pönningerův učitel a zakladatel slévárny Anton Fernkorn navzdory neoddiskutovatelně prestižním zakázkám, které získal, byl v určitých kruzích ceněn spíše jako technik, nikoli umělec. Lví podíl na tom měl nejvlivnější vídeňský umělecký kritik té doby Rudolf Eitelberger.

Ludwigu Schwanthalerovi bylo po jeho smrti v Mnichově zřízeno muzeum, stejně tak Christianu Danieli Rauchovi v Berlíně, Ernstu Rietschelovi v Drážďanech a Bertelu Thorvaldsenovi v Kodani. Vídeň nechtěla zůstat pozadu, nicméně nekompromisní Rudolf Eitelberger se krátce po Fernkornově smrti vyjádřil, že by si v jeho případě dokázal představit nanejvýš „úschovnu“ Fernkornových modelů. Fernkorn totiž žádnou uměleckou školu nezaložil a „ani založit nemohl“. Fernkorn nebyl podle Eitelbergera významný svými uměleckými výsledky, ale spíše jen vzácným spojením umělce a kvalitního kovolitce v jedné osobě.²⁰³

Odrzem umělecko-odborné pověsti Franze Pönningera bylo i to, že nikdy ve Vídni nezískal významnější pedagogický post. Místo prestižnějšího vyučování sochařství tak

²⁰⁰ SOKA ČB, 3 17/36, Dopis Jana Adolfa II. Schwarzenberga 24. 2. 1866

²⁰¹ Budweiser Kreisblatt 1879b, s. 2

²⁰² Wittlich 2001, s. 119

²⁰³ Eitelberger 1879, s. 295

Pönninger šel vlastní cestou založením kreslířské školy pro „ženy a dívky“, které byly v 60. a 70. letech stále většinou přehlíženy jako umělci druhé kategorie.

Pönningerův menší úspěch ve Vídni tak umožnil městským radám Klagenfurtu, Budějovic nebo Brunšviku snadněji dosáhnout na služby autora s velkým přehledem v oboru, kterému pod rukama procházela drtivá většina tehdejší velkoformátové bronzové umělecké produkce rakouské říše.

Válcové pomníky

Využití válce pro podstavec pomníku nebylo v době kolem roku 1866 časté. Hlavním důvodem pro upřednostňování kvádrovitých podstavců s rovnými plochami byla samozřejmě cena. Většina podstavců byla vyráběna z kamene, který bylo snazší štípat, lámat, brousit i leštit do rovné plochy. Tvar kvádrů také usnadňoval práci v případech, kdy bylo jádro podstavce vyzděné a z kamenných desek se pouze sestavil vnější plášť, tak aby byla vytvořena iluze monolitu. Tyto výhody kvádrů ovšem neplatily v případě, že byl podstavec odlit z bronzu.

Mezi důvody pro upřednostňování rovných ploch soklu, které platily pro kov i kámen, patřila lepší přehlednost reliéfních výjevů. Hrany podstavce vymezují prostor pro jednotlivé oddělené výjevy, které je možné přehlédnout v jedné rovině z jednoho místa a neztrácí se v zakřivení povrchu směrem od diváka. Reliéf na válci neposkytuje vhodnou možnost zobrazení v mělkém reliéfu, musí být oproti reliéfu na ploše nutně hlubší, aby obstál při pohledu z vícero úhlů.²⁰⁴

Dalším důvodem mohlo být přirozenější zapojení kvádrového soklu do městského prostředí. Rovné linie soklu nabízely možnosti rovnoběžek s uličními čarami nově budovaných nebo „asanovaných“ částí města. Přímočaře rýsované čtyřúhelné uliční sítě si žádaly čtyřúhelné sokly pomníků.

Zatímco v případě sloupových pomníků navazovalo 19. století na živou formální tradici starověkých římských triumfálních sloupů,²⁰⁵ v případě válcových pomníků není taková tradice jasně vysledovatelná.

V britském prostředí získaly válcové pomníkové stavby své místo poté, co architekti James Stuart a Nicholas Revett objevili po polovině 18. století pro západoevropskou klasicistní architekturu athénský Lysikratův pomník.²⁰⁶ Tento vzácně dochovaný antický válcový pomník z čtvrtého století před našim letopočtem se poté stal inspirací pro řadu okrasných stavbiček v anglických krajinných parcích, ale také pro mauzoleum Williama

²⁰⁴ Výmluvným příkladem použití mělkého reliéfu na válci je berlínský pomník Karla von und zum Stein od Hermanna Schievelbeina a Huga Hagena. Foto dostupné např. zde: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c7/Denkmal_Freiherr_vom_Stein_0247_crop.jpg, vyhledáno 31. 1. 2023

²⁰⁵ V propojení paměťové a náboženské funkce žila tato starořímská tradice sloupů-pomníků také ve světeckých a morových sloupech.

²⁰⁶ McCredie 1984, s. 181

Huskissona v Liverpoolu²⁰⁷ a především pro pomník Dugalda Stewarta,²⁰⁸ který je jednou z dominant Edinburghu.

Někteří autoři se k válci propracovávali postupným zkracováním sloupu. Pro drobné plastiky sentimentálních zahrad a parků v 18. století byla mnohdy použita jako podstavec pouze zkrácená těla sloupů, které od válce odlišovala jen kanelurace. Ve francouzském prostředí je takový podstavec k vidění například na Périn-Salbreuxově portrétu Rosalie Duthé v některém z pařížských parků v roce 1776.²⁰⁹ V českém prostředí Ignác František Platzer pracující podle náahu Jana Quirina Jahna například takové torzo v pražském sepulkrálním pomníku Josefa Steplinga (1779-1780)²¹⁰ zakončil mnohonásobnou římsou.²¹¹

Zkracování celého sloupu s ponecháním hlavic a patek pak můžeme vidět ve 20. letech 19. století například v mnichovském pomníku Friedricha Ludwiga von Sckella (1823-24)²¹² od Lea von Klenze.

Jiní umělci se mohli k válcovým pomníkům druhé poloviny 19. století propracovat naopak zvětšováním měřítka. Mezi masově vyráběnými předměty uměleckého řemesla v době biedermeieru byly sklenice, vázy, číše, hrnky, konvičky, korbely, samovary a další předměty založené na tvaru válce, které byly umělecky zdobeny kolem dokola nejen běžnými ornamenty, ale i složitějšími kresbami a malbami, vedutami, krajinomalbami, žánrovými scénami nebo mytologickými výjevy.

Navrhováním těchto třídímenzionálních předmětů byly mnohdy pověřováni sochaři a řada z nich tak v kvetoucí oblasti uměleckého řemesla nacházela během kvantitativní krize sochařství (zhruba 1780-1840 v Habsburských zemích) svou obživu.

Dobrým příkladem takovýchto předmětů, které mohli formovat „dobové oko“ směrem k využití válce jako hlavního tvaru pomníku, jsou tzv. Döbereinerovy zapalovače, vynalezené v Jeně Johannem Wolfgangem Döbereinerem v roce 1825. Spojovaly v sobě novou techniku²¹³ s uměleckým pojetím celého předmětu,²¹⁴ které bylo nejčastěji založeno

²⁰⁷ Foto dostupné např. zde:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b2/Huskisson_Monument%2C_St_James%27s_Gardens_1.jpg, vyhledáno 5. 4. 2023

²⁰⁸ Foto dostupné např. zde:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ea/Dugald_Stewart_Monument_-_05.jpg, vyhledáno 5. 3. 2023

²⁰⁹ Foto dostupné např. zde: <https://musees-reims.fr/oeuvre/mademoiselle-duthe>, vyhledáno 10. 2. 2023

²¹⁰ Foto dostupné např. zde:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ef/6_Kolej_Klementinum_%28Star%C3%A9_M%C4%9Bsto%29_08.JPG, vyhledáno 1. 5. 2023

²¹¹ Prahl 2004, s. 43-44

²¹² Foto dostupné např. zde: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b9/Von-Sckell-Denkmal%2C_Munich_-_DSC07142.JPG, vyhledáno 1. 5. 2023

²¹³ Při ventilem ovládané reakci roztoku kyseliny sírové se zinkem vzniká plynný vodík, který je veden platinovým drátkem a ve styku se vzduchem hoří. Platina drátku zde funguje také jako katalyzátor reakce, což bylo hlavním zlepšením oproti starším zapalovačům. Proto jsou Döbereinerovy zapalovače také někdy označovány jako platinové zapalovače.

²¹⁴ Kunst des Biedermeier 1988, s. 238-239

právě na tvaru širokého válce.²¹⁵ Zdobné páčky na vrcholu válce byly příležitostí k volné tvořivosti autorů a mezi mnoha způsoby jejich zpracování se vyskytly i páčky vyhotovené ve tvaru figurek.

Ve čtyřicátých letech začala popularita městských pomníků obecně stoupat. Janov pověřil Lorenza Bartoliniho stavbou velkolepého pomníku místního rodáka Kryštofa Kolumba.²¹⁶ Válcový sokl byl v čistě klasicistní tradici zdoben podkorunním vlysem metop a triglyfů a osmeré opakování reliéfního dekoru ve spodní části válce udržovalo přísnou středovou souměrnost.

V Prusku využíval od šedesátých let válce především Friedrich Drake. V roce 1849 byl v berlínském parku Tiergarten odhalen Drakeův pomník pruského krále Fridricha Viléma III.²¹⁷ devět let po králově smrti. Drake zde využil možnosti kontinuálního neděleného hlubokého reliéfu, který obíhá na válci kolem dokola a vnáší do celku pomníku mnohopohledovost, kterou samotný králův portrét na vrcholu postrádá. Pomník také nově vyrůstá z osmibokého spodního soklu, který umožňuje plynulejší přechod do vyšších pater kruhového půdorysu než čtvercové spodní sokly. Idealizací těl přehozených tenkými drapériemi a klasickými účesy se reliéf stále hlásí ke klasicismu.

Užší válec zeštíhlující ženskou postavu použil Drake jako podstavec pro sochu Vinařky (odhalena 1854).²¹⁸ Svou úzkostí nechává válec vyniknout pokrčeným údům postavy vystupujícím za hranici jeho půdorysu.

Drake se podílel také na jedné z největších pomníkových zakázek Evropy šedesátých let – berlínském Sloupu vítězství (1864-1873).²¹⁹ Sloupovitost hlavního sloupu je zde záměrně potlačena rozdělením na čtyři válce oddělené římsami – každý válec s vlastními ukončenými kanelurami a kovovým dekorem. Není ale jasné, nakolik Drake do podoby hlavního sloupu zasahoval, jeho hlavním úkolem byla socha Victorie a zbytek pomníku bývá připisován architektovi Heinrichu Strackovi.

Odlišně se válcové pomníky prosazovaly ve Francii, jak dokládá pozdně klasicistní pomník Claude-Laurenta de Jessaint (1869)²²⁰ v Châlons-en-Champagne.

Trochu souvislejší tradici válcových pomníků je ale možné vysledovat pouze na britských ostrovech. Po Velkém požáru Londýna v roce 1666 se stal sloupový rozhlednový

²¹⁵ Foto dostupné např. zde: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:D%C3%B6bereiner%27s_lamp, vyhledáno 8. 11. 2022

²¹⁶ Foto dostupné např. zde: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/de/Monumento_a_Cristoforo_Colombo_presso_stazione_Principe.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

²¹⁷ Foto dostupné např. zde: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a2/K%C3%B6nig_Friedrich_Wilhelm_III_Berlin_Tiergarten.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

²¹⁸ Foto dostupné např. zde: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d2/Winzerin_von_Friedrich_Drake.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

²¹⁹ Foto dostupné např. zde: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f4/Berlin_-_Siegest%C3%A4ule_Gro%C3%9Fer_Tiergarten_2012.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

²²⁰ Foto dostupné např. zde: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/72/Statue_de_Jessaint.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

pomník této události od Christophera Wrena a Roberta Hookea novou dominantou Londýna. Na hlavici kanelovaného sloupu navazuje hladký válec vyšší, než je zapotřebí k pouhému ukončení schodiště.²²¹ Christopher Wren chtěl místo urny šlehající plameny na vrchol válce umístit postavu anglického krále Karla II., popř. alegorickou ženskou postavu, ale byl odmítnut.²²²

Z tohoto londýnského pomníku Velkého požáru byla odvozena řada nových sloupových pomníků 40. let 19. století. Přímo inspirací byl pro sloupový rozhlednový pomník Ludvíka I. Hesenského v Darmstadtu (odhalen 1844),²²³ v britském prostředí z něj vycházely sloupový pomník Waltera Scotta²²⁴ na Jiřího náměstí v Glasgow (1842) a sloupový Nelsonův pomník na Trafalgarském náměstí v Londýně (1843).²²⁵ Tyto válce na vrcholech sloupů byly záměrnou formou. Byly příliš vysoké na to, aby se jednalo o pouhou snahu o zajištění dobré viditelnosti postav při pohledu zespoda, jako tomu bylo u jiných sloupových pomníků – například u Rauchova sloupu Míru na berlínském náměstí Mehring.²²⁶

Ryze válcové pomníky používal už v první čtvrtině 19. století John Flaxman. Pomník námořního důstojníka Jamese Montagua pro Westminsterské opatství dokončil v roce 1804.²²⁷ V mnoha ohledech průkopnický byl pak Flaxmanův pomník admirála Horatia Nelsona²²⁸ vytvořený mezi lety 1808 a 1818. Už zde se projevuje základní třípatrové rozdělení pomníku – nápisové patro soklu, nad ním reliéfní patro soklu, kde výjev obíhá povrch válce, a ve třetím patře portrét.

Nejexponovanějším válcovým figurálním pomníkem druhé čtvrtiny 19. století se stal londýnský pomník krále Viléma IV.²²⁹ odhalený roku 1844 na křižovatce King William Street a Cannon Street. Chráněn kolem dokola vysokým plotem strměl do výše umožňující mu

²²¹ Foto dostupné např. zde:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b3/2017_The_Monument_to_the_Great_Fire_of_London.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

²²² Thornbury 1878

²²³ Foto dostupné např. zde:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8b/Darmstadt_Luisenplatz_Ludwigsmonument.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

²²⁴ Foto dostupné např. zde:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/52/Glasgow%2C_George_Square%2C_Walter_Scott%27s_Monument.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

²²⁵ Foto dostupné např. zde:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b4/Columna_de_Nelson%2C_Plaza_de_Trafalgar%2C_Londres%2C_Inglaterra%2C_2014-08-11%2C_DD_179.JPG, vyhledáno 1. 5. 2023

²²⁶ Foto dostupné např. zde:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3c/Berlin%2C_Mehringplatz_%E2%80%93_Victoria%2C_front_view.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

²²⁷ Foto dostupné např. zde:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/68/Monument_to_Captain_James_Montagu_in_Westminster_Abbey.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

²²⁸ Foto dostupné např. zde:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2b/Admiral_Horatio_Nelson_monument%2C_St_Paul%27s_Cathedral_02.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

²²⁹ Foto dostupné např. zde:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/eb/King_William_IV%2C_King_William_St%2C_London.png, vyhledáno 1. 5. 2023

opanovat i úzký prostor obklopený čtyřpodlažními domy. Sokl byl ponechán z větší části holý, aby působil především prostotou svých tvarů a ušlechtilým povrchem leštěného mramoru. Jednotlivé válce byly uspořádány tak, aby žádný svou hmotou neodebral pozornost portrétu a výrazná korunní římsa zabraňovala asociaci pomníku s tvarem komínu.²³⁰

V šedesátých letech byl pak válcový podstavec využit v pomníku Bena Todda v Londýně (odhalen 1863), pomníku Francise, sedmého knížete z Bedfordu v Tavistocku (odhalen 1864) nebo v pomnících maršála Clydea v londýnském Waterloo a v Glasgow (oba odhaleny 1867).

Franz Pönninger mohl ve svém použití reliéfního válce v Lannově pomníku vycházet také ze sloupových věží vídeňského kostela sv. Karla Boromejského,²³¹ který byl součástí jeho žité každodennosti. Tyto sloupy pokryté reliéfy vytvořil Lorenzo Mattielli v první polovině 18. století a vycházejí přímo ze známého římského sloupového pomníku císaře Trajána.

Prvky pomníku

Umístění

Ačkoli argumentace Franze Pönningera není známa, je zřejmé, že si dovedl před budějovickým Comité obhájit svůj návrh umístění jak před návrhem vídeňského zahradního ředitele, tak i před návrhem nejštědřejších mecenášů pomníku. Těmi byli kníže Jan Adolf II. Schwarzenberg,²³² prokurista a později společník Lannovy firmy Moritz Gröbe, budoucí ministr zemědělství Anton Banhans a schwarzenberský dvorní rada Dr. Grois, kteří v letech 1866 a 1867 jednohlasně žádali, aby byl pomník postaven naproti budově nádraží.²³³ Osoba Vojtěcha Lanny staršího by tak stála před novou „hlavní branou“ města. Zároveň by tím snad byla Lanna interpretován především ve vztahu k jeho zásluhám o budování železniční sítě a toto redukování významu Lanny na jeden rozměr mohlo být důvodem neochoty Comité vyhovět tomuto požadavku.

Dalším důvodem mohla být již tehdy uvažovaná výstavba nové, větší nádražní budovy. Pomník by tak musel být odhalen buďto před starou budovou, která by v budoucnu ztratila relevanci, nebo před neexistující novou budovou.

Posledním důvodem pro zamítnutí umístění pomníku před nádraží mohl být estetický požadavek, aby pomník nestál v bezprostřední blízkosti hlučné a rušné komunikace neboli, jak to během jednání o umístění pražského pomníku Františka Palackého (soutěž 1897) vyjádřil Václav Myslbek: Pomník patří do salónu, a ne do předpokoje.²³⁴

²³⁰ Pomník na svém místě stál do 30. let 20. století, kdy byl odstraněn.

²³¹ Foto dostupné např. zde:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/39/Karlskirche_Abendsonne_1.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

²³² SOkA ČB, 3 17/36, Protokol ze schůze Comité 14. 3. 1866

²³³ SOkA ČB, 3 17/36, Protokol ze schůze Comité 14. 6. 1867

²³⁴ Wittlich 1983, s. 269

Vybráním konečného místa v městských Sadech byla opuštěna snaha o spojení pomníku Lanny s nádražím. Pomník hledící na západovýchodní ulici byl touto ulicí symbolicky spíše spojen se sirotčincem (pozdější německou reálnou školou), který Vojtěch Lanna starší založil. Tato budova stála na rohu dnešní Lannovy třídy a Jeronýmovy ulice²³⁵ do března 1945, kdy byla zničena bombardovacím náletem 15. americké letecké armády.²³⁶

Za Pönningerovým důrazným trváním na umístění pomníku do parku lze snad vidět jeho snahu o celkové anglicistní ukotvení pomníku. V britském prostředí předcházela více než jinde praxi budování městských pomníků praxe zakládání anglických krajinných parků, kde pečlivě umístěné drobné stavbičky sloužili nejen k okrase, ale často také památce a osobní poctě nějaké osobě.²³⁷

Prostředí

Aby se předešlo dalším epidemiím cholery (1866), padlo rozhodnutí rozebrat vnější okruh budějovických hradeb a materiál použít k rozšíření kanalizace. Celá plocha vnějšího opevnění s náspem a příkopem byla postupně zarovnáována a existující dílčí drobné parky měly být sjednoceny v jeden. První plán sjednocených městských Sadů vypracoval městský stavební úřad v roce 1871.²³⁸ Podle údajů (1891) ředitele měšťanské školy²³⁹ Adolfa Švrtníka probíhala v roce 1873 první etapa zakládání městských Sadů („libosadu“).²⁴⁰ Není jasné, zda se jednalo už o výsadbu nebo stále jen přípravné terénní práce. V březnu 1874, v téže době, kdy Pönninger informoval Comité o zásadní změně projektu pomníku, pověřilo město vypracováním návrhu jednotných městských Sadů Rudolfa Siebecka, ředitele městských zahrad ve Vídni a tehdy nejvěhlasnějšího parkového architekta rakouského císařství.²⁴¹

Když v srpnu 1874 padlo konečné rozhodnutí o umístění pomníku Vojtěcha Lanny staršího, byl zároveň s tím odmítnut návrh na umístění pomníku podaný Dr. Siebeckem.²⁴² Osmého října informoval Pönninger z Vídně budějovické Comité o tom, že se mu konečně podařilo se Siebeckem sejít a promluvit si. Siebeck údajně uznal důvody pro Pönningerem navrhované umístění a projevil ochotu projekt přepracovat.²⁴³

O dvanáct dní později však přišel do Budějovic dopis adresovaný starostovi Claudimu přímo od Siebecka. Dopis se zabývá nepřesnostmi v technických výkresech mostů – pravděpodobně těch, které měly být nově vybudovány přes Mlýnskou stoku a zlepšit spojení mezi městem a Sady (a předměstími). Poté kritizuje Pönningerův (a Comité odsouhlasený) návrh umístění pomníku. Pönningerův návrh je prý jednostranný a jeho hledisko nebere zřetel na nic kromě pomníku. Siebeckův návrh má oproti tomu brát ohled na propojení

²³⁵ Thoma – Pletzer, Encyklopedie ČB

²³⁶ Nakonečný – Pecha – Petráš – Vondra, Encyklopedie ČB

²³⁷ Prah 2004, s. 262

²³⁸ Binder – Kovář 2020, s. 27-28

²³⁹ Národní pedagogické muzeum a knihovna (katalog)

²⁴⁰ Švrtník 1891, s. 98-99

²⁴¹ Binder – Kovář 2020, s. 28

²⁴² SOkA ČB, 3 17/36, Protokol ze schůze Comité 4. 8. 1874

²⁴³ SOkA ČB, 3 17/36, dopis Franze Pönningera 8. 10. 1874

s parkem a celostní dojem, jím navržené ztvárnění je „rytmické, harmonické“. Pönningerem navržené umístění pomníku prý mění využití okraje („Verwertung des Saumes“) parku, čímž ruší krajinnou inscenaci („landschaftliche Scenirung“), protože jeden oddíl („Partie“) zkracuje, druhý prodlužuje a tím boří základní proporční vztahy. Přes své trvání na vlastním původním návrhu (a vědom si toho, že Comité už odsouhlasila Pönningerův návrh) vypracoval nicméně Siebeck přeci jen nový návrh rozložení parku.²⁴⁴

Ani ne tři měsíce nato byl ale celý projekt Sadů zadán místo Siebecka Rudolfovi Wáchovi, který byl knížecím zahradníkem na Hluboké.²⁴⁵ Od roku 1875 běžely práce naplno. Park získal podle nového plánu také naučnou funkci a u vybraných exemplářů byly osazeny informační tabulky. V době odhalení Lannova pomníku už byla hlavní část prací hotova, ale dosazování dřevin probíhalo v dalších částech parku až do roku 1881.²⁴⁶

Usazení

Franzi Pönningerovi byla svěřena téměř plná kontrola nejen nad sochařským rozměrem pomníku a nad jeho umístěním, ale také nad jeho usazením. Toto silně kontrastuje při srovnání s pozdější (ale i soudobou) pomníkovou praxí, kdy na pomnících často spolupracoval sochař s architektem, který určoval usazení a často i formu podstavce.

U Lannova pomníku využil Franz Pönninger jen dvou nízkých schůdků z odlišného (a levnějšího) druhu kamene, než je kamen podstavce, snažil se tedy o co nejmenší nápadnost a vyčlenění z hlavní hmoty pomníku. Jindy, jako v případě souběžně připravovaného vídeňského pomníku Zelinky, schody výrazně zvýšil, sjednotil jejich materiál s materiálem soklu a tím je naopak inkorporoval do celku pomníku (obr. 20-21).

Pomníky byly také často obehnány nízkými kovovými plůtky nebo alespoň sloupky s řetězy, aby byl vytvořen dojem odděleného zakázaného prostoru, podobně jako byly využívány letnery v kostelech. Tyto bariéry měly lidem bránit v dnes běžném vysedávání u pat pomníků zády k nim (projevu neúcty). Původní sloupky Lannova pomníku se nedochovaly, ale jejich podoba je z dobových fotografií dobře patrná (obr. 22-23).

Střední část sloupků Lannova pomníku byla pojednána jako miniatura korintského sloupu. Tato volba mohla být autorovým odkazem k tradičnímu typu starořímských sloupových pomníků, ze kterých mohl částečně vycházet stále častější typ válcových pomníků.

Lze v tom spatřovat volné nakládání s jednotlivými historickými formami a v případě Pönningerova „ponížení“ korintských sloupů na pouhé plůtkové sloupky kolem „skutečného sloupu“ pomníku také autorovu ironickou hříčku. Oba tyto jevy, se kterými se lze sporadicky setkávat v druhé polovině 19. století se pak naplno objevily až s příchodem postmoderní architektury.

²⁴⁴ SOkA ČB, 3 17/36, dopis dr. Siebecka 20. 10. 1874

²⁴⁵ Schwarzenberský zahradník Rudolf Wácha byl správcem a spoluvůrcem jednoho z nejrozsáhlejších cíleně anglických krajinných parků v Čechách rozprostírajícím se kolem nedalekého zámku Hluboká.

²⁴⁶ Binder – Kovář 2020, s. 28-30

Neoddělitelnost sloupků od pomníku v koncepcích určitých autorů dokládá už podstatně starší pomník generála Antoine Drouota ve francouzském Nancy (odhalen 1855)²⁴⁷ od Davida d'Angers a Giorné Viarda. Zde mají neobvykle široké lité sloupky připomínat dělové hlavně a připomínat tak hlavní zaměření Drouotovy vojenské kariéry.

Žulový sokl

Použitý druh žuly pochází z okolí Bayreuthu a svou podobu získal v kamenické dílně Erharda Ackermanna ve Weissenstadtu.²⁴⁸ Je totožný s kamenem, který Pönninger použil pro pomník starosty Andrease Zelinky ve vídeňském parku. Z korespondence ale vyplývá, že sám Pönninger na využití tohoto typu kamene nelpěl a o upřednostnění dražšího, barevně působivějšího kamene rozhodlo Comité.

Forma žulového soklu je ale plně Pönningerovým dílem. Oproti Zelinkově pomníku opustil standardnější mělké odstupňování horní a dolní hrany soklu ve prospěch dvou pater se silnou spodní patkou (obr. 24-25). Velmi prostá modelace říms přidává vedle barevnosti další silný kontrast mezi žulovým soklem a členitými formami bronzové části soklu.

Nápisové patro

Čtyři pole s nápisy (obr. 26-29) jsou odděleny volutami s akantovými listy, které utváří plynulý přechod ze čtyřstranného půdorysu nižších pater do kruhového půdorysu vyšších pater.

U nápisů na Lannově pomníku nemáme informace o tom, kdo o rozvržení a znění těchto nápisů rozhodoval. S hautreliefním patrem nijak nesouvisí, nejsou popisné a přinejmenším v případě veršů je pravděpodobnější, že autorem byl některý Budějovičan s osobním vztahem k Lannovi než Franz Pönninger, který Lannu znal jen zprostředkovaně.

Na čelní jižní straně pomníku je nápis kapitálkami „Adalbert Lanna“.²⁴⁹ V oblasti střední Evropy bylo ještě v 70. letech 19. století mnohem běžnější na čelní straně doplnit jméno v pomníku zobrazené osoby alespoň daty narození a úmrtí, popřípadě stručným popisem její společenské role. K méně obvyklé volbě pouhého jména a příjmení na čelní stranu mohla Pönningera ovlivnit spíše britská pomníková tradice používající na čelní straně často tu nejstrožejší možnost – pouze příjmení. Příklady této britské tradice lze nalézt již v padesátých letech v pomníku Roberta Peela v Manchesteru,²⁵⁰ Isaaca Newtona v Granthamu²⁵¹ nebo u současníka Lannova pomníku – pomníku Davida Livingstonea v Edinburghu.²⁵²

²⁴⁷ Foto dostupné např. zde: <https://galeries.limedia.fr/ark:/31124/dfr4hmrs7cp8w2l/>, vyhledáno 1. 5. 2023

²⁴⁸ Zur Erinnerung an die Enthüllung des Lanna-Monumentes 1879, s. 44

²⁴⁹ Adalbert je německý ekvivalent jména Vojtěch.

²⁵⁰ Foto dostupné např. zde: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/75/CITY_CENTER_-_panoramio_%281%29.jpg, vyhledáno 26. 1. 2023

²⁵¹ Foto dostupné např. zde: <https://wellcomecollection.org/works/rbypzczw/items>, vyhledáno 23. 1. 2023

²⁵² Foto dostupné např. zde:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e4/Statue_of_David_Livingstone_in_East_Princes_Street_Gardens.JPG, vyhledáno 23. 1. 2023

Za povšimnutí dále stojí absence titulu rytíře (Adalbert Ritter von Lanna), který byl Lannovi za jeho života udělen. Lanna patřil mezi podnikavé měšťany, kteří si raketovými nárůsty svých majetků téměř vynucovali na monarchistických vládcích své povýšení do šlechtického stavu ve snaze monarchů o jejich alespoň částečnou asimilaci do feudálního a raně post-feudálního systému. Tento systém neurození podnikatelé Lannova typu svými společenskými vzestupy téměř nezávisle na ustanovených aristokratických strukturách rozrušovali a byli tak zviditelněním společenských procesů směřujících ke stále větší rovnosti příležitostí.

Je ale možné, že za vynecháním titulu zde stojí jen obecná devalvace jeho hodnoty. Titul rytíře už v habsburské monarchii druhé poloviny 19. století dávno nenesl svou dřívější prestiž.

Na západní a východní straně nápisového patra jsou čtyřverší. Prvním (východním) čtyřverší je:

*Freudig und rastlos schaffend
entrang Er dem Boden die Schätze
ebnet den Fluthen die Bahn
sie zu tragen ans Meer.*

Česky:

Radostně a neúnavně pracoval,
vyrvál zemi její poklady,
narovnal toky řek,
aby je zanesly na moře.

Druhým (západním) čtyřveší je:

*Warmherzig gab Er der Heimath
Rath, Hilfe und Beispiel,
ihrer Jugend das Beste:
eine Stätte der Bildung.*

Česky:

Srdečně poskytoval vlasti
radu, pomoc a příklad,
její mládeži to nejlepší:
místo pro vzdělávání.

Veršované nápisy na dvou protilehlých stranách nám představují Lannu v jeho dvou kontrastních polohách. Na východní straně je vykreslen Lanna dobrodruh, neúnavný vyrvavač pokladů a napřimovatel řek – Lanna silný, až násilný. Na straně západní je vykreslen Lanna dobrodinec, srdečný pomocník a rádce – Lanna otcovsky laskavý a mírný. První čtyřverší vypráví o mladém Lannovi teprve shromažďujícím bohatství, druhé čtyřverší vypráví o starém (zralém) Lannovi předávající nahromaděné bohatství těm, kteří přichází po něm.

Na zadní straně pomníku je napsáno:

*Gewidmet
von der
Stadt Budweis
1879*

Česky: Věnováno městem Budějovice 1879

V dolních rozích jsou v tenkých obrysech vyryty autorské podpisy. Vlevo dole:

*Erfunden und modellirt
F. Pönninger*

Česky: Vymyšleno a vymodelováno F. Pönningerem

A vpravo dole:

*K. k. Kunst Erzgiesserei
Rohlich und Pönninger Wien.*

Česky: C. k. umělecká slévárna Röhlich a Pönninger Vídeň

Pönningerův autorský podpis je ve srovnání s „podpisem“ města Budějovic neobvykle skromný. Všechny nápisy pomníku tedy zůstávají v jím vymezených prostorech jednoho patra a nijak nezasahují do prostoru sochařských forem.²⁵³

Římsa oddělující nápisové patro od rostlině-dekorativního poněkud nestandardně probíhá i nad vrcholy volut. Ve svém spodním úpatí je římsa dekorována vejcovcem, svrchu je římsa ozdobena hladkým konkávním pásem a poté konvexním pásem s dvěma patry šupinového vzoru.

Rostlině-dekorativní patro

Díky Pönningerově pozdějšímu trvání na provedení nejen hlavních portrétů pomníků, ale také velkých částí pomníkových podstavců v bronzu, na sebe tyto podstavce svou členitostí strhávají velkou část pozornosti. Pönningerova záliba v zobrazování květin byla v pomníku Vojtěcha Lanny staršího potlačena na minimum a místo květin vidíme ve „věnci hojnosti“ papriky, kukuřice, piniové šišky, hrozny, broskve, kapustičky, dýně, celery, paličky česneku a brambory. Rytmiku věnce uchovává čtveřice zkřížených mírně krabacených stuh.

Hautreliefní válec

Kromě Pönningerovi raného popisu zamýšlených výjevů z července 1868 se dochovaly tři popisy z doby odhalení pomníku v květnu 1879. Žádný z autorů těchto třech pozdějších popisů není zachycen jménem, pouze u autora knížky *Zur Erinnerung an die Enthüllung des Lanna-Monumentes* známe jeho iniciály K. K. Zbylí dva redaktori novin Budweiser Zeitung a Budweiser Kreisblatt jsou anonymní a je možné, že sám Monogramista K. K. byl spolupracovníkem jedné z těchto redakcí.

²⁵³ Kontrastním příkladem k tomuto Pönningerovu pojetí může být pomník Johanna Wolfganga Götheho v berlínské Tiergarten, který byl odhalen o rok později a kam Fritz Schaper vytesal své jméno přímo do zadní strany sochařského portrétu. Foto dostupné např. zde: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/54/3383_Berlin.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

První postavou je nahý Stařec s plnovousem s výraznými kníry nedbale přikrytý drapérií padající na zem (obr. 30-32). Polosedí, pololeží na odehnívajícím kmeni padlého stromu s vytrhanými kořeny. Levou paží, která si líně hraje s vousy, opírá o neurčitý objekt, snad balvan. Nespí, oči má otevřené, jeho póza vyvolává dojem uvolněné nečinnosti. Do dlouhých rozpuštěných vlasů má vetknutou korunu ze smrkových šišek. Z hniječícího kmene roste trs kapradin a za ním se tyčí pata sukovitěho stromu porostlého houbami, který svou větví rámuje výjev shora. Vedle něj stojí v mělkém reliéfu kmen dalšího stromu dotvářející dojem pralesa mírného pásu.

Zbylé tři postavy tvoří těsnější sousoší (obr. 32-35). Dva muži středního věku s rozeklanými plnovousy věnují pozornost rozvinutému svitku uprostřed. Mají rozhalené košile zastrkané do vysoko přepásaných kalhot, které jsou na lýtkách stažené zavinovačkami. Jeden klečí, druhý stojí, oba levou rukou přidržují spodní část svitku. První drží pravou rukou kružidlo, druhý držel původně rukojeť dvoumužné dřevorubecké pily, jak je patrné ze starších fotografií (obr. 36-37). Poslední postavou je Mladík, bezvousý s idealizovanými kadeřavými vlasy do půli krku, který svitek shora majetnický drží. Přes košili zapnutou blíže ke krku má ještě oblečenou rozhalenou kazajku. Pravá noha směřuje k zbylým dvěma mužům, ale hlava je natočena směrem od nich, oči hledí kamsi do dálky a volná levá paže je široce rozmáchnutá v gestu ukazování otevřenou dlaní. Pod nohama trojice leží na sobě tři hranolové trámy a mezi jejich hlavami stojí dva spojené překřížené trámy držící kladkostroj. Na straně rozmáchnuté ruky Mladíka je odhrnuta spodní část závěsu odhalující u Mladíkovy levé nohy nízký stolek. Na něm leží přes sebe dvě knihy a svitek, pod stolkem jsou nastojato další čtyři knihy, před nimi globus a opět svitek.

Podle interpretace redaktora Budweiser Kreisblattu Stařec prales pouze pozoruje („betrachtend“),²⁵⁴ podle redaktora Budweiser Zeitung je stařec součástí symbolu Pralesa s jeho „nerušeným klidem“.²⁵⁵ Oba redaktoři se shodují, že sousoší třech postav má odkazovat na konkrétní dobu Lannova života – jeho učení se loďařskému řemeslu v budějovické loděnici po návratu z pražských studií.²⁵⁶

Při porovnání konečného stavu prvního výjevu s prvním Pönningerovým návrhem z července 1868²⁵⁷ je zřejmé, že u prvního výjevu došlo v průběhu projektu k znatelným změnám. Zmizela urna s erbem Budějovic a jediná zmínka o Budějovicích je tak na zadní (severní) straně nápisového patra. U pomníků budovaných na popud města a často za městské peníze bylo vyobrazení městského erbu na přední straně poměrně časté. Navrhované umístění městského erbu poblíž postavy Starce personifikujícího nevyhovující stav věcí za starých časů nebylo patrně nejvhodnější volbou, ale přesto není jasné, proč byl městský erb nakonec zcela vypuštěn. Možná by svou explicitností narušoval celkový

²⁵⁴ Budweiser Kreisblatt 1879b, s. 1

²⁵⁵ Budweiser Zeitung 1879a, s. 2

²⁵⁶ Budweiser Kreisblatt 1879b, s. 1; Budweiser Zeitung 1879a, s. 2

²⁵⁷ SOkA ČB, 3 17/36, dopis Franze Pönningera 29. 7. 1868

mnohoznačný alegorický program hautrelieфу. Možná toto rozhodnutí nebylo motivováno umělecky, ale spíše finančně. Přílišným přisvojováním si Vojtěcha Lanny staršího by Budějovičtí mohli odradit mimobudějovické mecenáše, jejichž příspěvky tvořili větší část vybraných peněz.

Poblíž Starce neleží pila ani sekera a Stařec tedy nezpodobňuje technickou zaostalost dřívější prvovýroby, jak Pönninger původně plánoval. Stejně tak Mladík se neopírá o sekeru během pracovní přestávky a z jeho rozestavené lodi zůstaly jen tři trámy nejasného účelu. Stařec nadále personifikuje lenost, ale už ne technickou zaostalost, Mladík personifikuje vědeckost, ale sám o sobě už ne činorodost. Protikladnost obou postav je zachována pokud postavu Starce interpretujeme obecněji jako Setrvačnost bezmyšlenkovitě přijímané tradice jako přirozeného řádu a pokud postavu Mladíka interpretujeme jako Vizionáře rozrušujícího stávající řád vědeckými inovacemi.

Interpretovat zde znázorněný rozpor lze také mnohem političtěji než jako nadčasový rozpor mezi tradicí a inovací, a sice jako rozpor mezi předmoderním tradičním zemědělským feudalismem, kde se bohatství a moc odvozuje z vlastnictví půdy, a moderním (v Giddinsově pojetí modernity se svou časoprostorovou vyvázaností)²⁵⁸ řádem, kde bohatství a moc závisí na vlastnictví půdy čím dál tím méně. Právě poukázáním na tento rozpor mezi dvěma řády se rozhodl uvést první Lannovu biografii Ernst Peez vydanou v *Österreichische Revue* pouhý rok po Lannově smrti.²⁵⁹

Množství rostlinstva, které Starce obklopuje, kontrastuje velmi silně se zbytkem hautreliefních výjevů. Významově obohacuje postavu Starce o rozměr cyklického opakování, který je v přírodě samozřejmý a jehož kulturní analogií jsou rituálně opakované společenské tradice a osobní zvyklosti. Cykličnost lidské kultury a předávání z generace na generaci byly váženými hodnotami ideologie *biedermeieru*,²⁶⁰ ve kterých Lanna vyrostl. V očích mnoha se poté stal symbolem generace, která přesvědčení o přirozené cykličnosti lidské kultury odložila ve prospěch přesvědčení o lineárním pokroku „vpřed“.

Z formálně-uměleckého hlediska se v detailním pojednání rostlinstva obklopujícího postavu Starce ozývá naturalistický proud 19. století se zájmem o zcela nedekoratívni, až vědecky popisné zachycení botanického světa.

Ve srovnání s idealizovaným obecným typem postavy mladého muže, který Pönninger použil pro alegorii vědy v pomníku arcivévodě Johanna, obsahuje budějovická postava mladíka lehký portrétní rys Vojtěcha Lanny staršího v nápadně vysokém čele.

Vedle obou stylizovaných postav protikladů na krajích jsou zbylí dva muži zobrazeni v obyčejném dobovém pracovním oděvu. Oba jsou vůči Mladíkovi ve zjevně podřízené pozici. Tato podřízenost je divákovi komunikována nejen nepracovními šaty Mladíka, ale i nástroji v rukou obou mužů a jejich soustředěním se na práci, zatímco se Mladík oddává „vizionářskému snění“. Pokleknutí muže v popředí je možná jen prostředkem k dosažení

²⁵⁸ Ke Giddinsově pojetí modernity, viz Anthony Giddins, *The Consequences of Modernity*, 1990

²⁵⁹ Peez 1867, s. 1-3

²⁶⁰ Vondráček 2010, s. 63

působivější kompozice těl, ale nelze se ubránit dojmu, že muž v popředí není v pokleku proto, aby dovedl kružidlem přesněji odměřil vzdálenost zanesenou na svitku, ale že vlastně pokleká před samotným Mladíkem-Lannou. K poklekání před druhým člověkem docházelo pouze v případech nerovnosti společenského stavu obou lidí a v případě rovnosti stavu byla větší společenská úcta projevována starším. I stále rovnostářštější 19. století kladlo v době biedermeieru hodnotu na stáří a zkušenost. Lanna se ujal vedení celého podniku ve 23 letech a už dříve působil v nadřízené pozici vůči mnohem zkušenějším lidem ze stejného stavu. Postavy obou mužů středního věku tak mohou reprezentovat Lannovu narušitelskou činnost v oblasti společenských konvencí týkajících se věku.

Kružidlo v ruce klečícího muže bylo atributem inženýrů, konstruktérů a architektů. Ve spojení s faktem, že Pönninger místo původně plánované rozestavěné lodi umístil do tohoto výjevu pouze tři trámy ležící na sobě, je možné scénu interpretovat nejen jako stavbu lodí, ale také jako technickou přípravu na ono „narovnávání toků řek“ zmiňované ve verši na východní straně nápisového patra. Kružidlo se objevuje také jako jeden z ústředních atributů v pomníku dalšího konstruktéra vodních děl (byť mnohem rozsáhlejšího) Pierre-Paula Riqueta v rodném Beziere od Davida d'Angers (odhalen 1838).²⁶¹

Poslední velkou odchylkou od původního Pönningerova plánu bylo vynechání alegorické postavy Vědy, která se měla otáčet k Mladíkovi a ukazovat směrem kupředu. K jejímu vypuštění mohlo dojít proto, že se podobné postavy (byť alegorických) směrovačů nebo rádců příliš nehodili pro příběh, kde je hlavní postavou „self-made man“, nově společensky vyzdvihovaný vzor člověka, který při svém společenském vzestupu nespolehá na cokoli, co by připomínalo nadpřirozené bytosti a síly, ale jen na vlastní vůli, rozum a pracovitost. Místo alegorické postavy Vědy je tak věda zastoupena globusem a tiskovinami ležícími Mladíkovi-Lannovi u nohou.

Soutok a chlapci

Pönningerův původní plán ženským personifikací řek Vltavy a Labe (popřípadě říčních bohyň)²⁶² byl dodržen (obr. 38-41). Ačkoli umístění pomníku v Budějovicích by mohlo svádět k interpretaci, že sedící postavou je personifikována Vltava a příklánějící postavou Malše, nedával by vzhledem k osobě Vojtěcha Lanny staršího soutok jiných řek než Labe a Vltavy velký smysl. Obě ženské personifikace jsou zobrazeny ve zřetelně větším měřítku než všechny ostatní postavy hautreliefu, což by mohlo naznačovat, že o nich Pönninger skutečně uvažoval jako o bytostech duševně i fyzicky nadlidských, tedy o bohyních. Obě ženské postavy jsou od pasu dolů oděné v drapériích. Vltava vytváří výraznou diagonálu, naklání se obličejem k Labi do intimní vzdálenosti jakoby připravena k polibku. Pohyb směrem k Labi je umocněn levou nohou stojící na špičce. Druhou pokrčenou nohou se opírá o strmě čnicí skalisko. Pravou rukou drží za ucho amforu a levou ji ještě přidržuje v pozici vylévání. Vzhledem k v roce 1993 neobnovené dřevorubské pile v prvním výjevu se

²⁶¹ Foto dostupné např. zde: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f5/Beziere_-_Pierre-Paul_Riquet_05.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

²⁶² SOKA ČB, 3 17/36, dopis Franze Pönningera 29. 7. 1868

dá předpokládat, že i zde vytékala původně „voda“ z obou amfor. Personifikace Labe jde pohybem těla Vltavě naproti a rukou na zádech Vltavy ji k sobě přiklání. Část dlouhého pláště má personifikace Labe přetaženou přes hlavu po vzoru starořímské pally. Také účesy obou řek jsou klasicizující. Labe svou amforu nedrží, má ji položenou u svého boku a nechává z ní vodu volně vytékat. Jeden z cípů pláště přepadající mezi oběma ženami přes spodní okraj hautreliéfu lze zaměnit za dále tekoucí proud obou řek spojených v jedno. Vzhledem k bezprostřední blízkosti skaliska lze uvažovat i o zpodobnění vodopádu.

U nohou Labe si dítě hraje s hračkou připomínající pramici s drobným kůlkem na přídi pro uchycení provázku, tak aby při pouštění po vodě hračka neuplavala. Nejzáhadnější postavou hautreliéfu je druhé dítě stojící ve zvláštní póze mezi oběma ženami. Svou levou rukou jako by napodobovalo gesto levé ruky Labe. Ani jedna z dětských postav neplní roli figurálních držáků a jsou příliš prominentně umístěny v popředí než aby se daly považovat za pouhou sochařskou stafáž. Jejich výrazně rozdílné účesy vylučují, že by se mohlo jednat o dvojí vyobrazení téže osoby. Bezprostřední blízkost dospělých žen a dětí v jednom výjevu podsouvá možnou interpretaci alespoň jednoho dítěte (především toho stojícího) jako „syna řeky“, popřípadě v ještě přenesenějším významu jako „syna obou řek“. Případná příbuznost mezi postavami dětí a žen by mohla projevit ve vzájemných dotecích, ale stojící dítě se Labe dotýká jen letmo loktem a klečící dítě se nedotýká vůbec. Pozornost obou žen směřuje výlučně k sobě navzájem, obě děti jsou jakoby v zajetí vlastního světa, nekomunikativní. Je obtížné rozhodnout, zda se vůbec snažit hledat Lannu v postavě stojícího dítěte jakožto alegorického „syna dvou řek“, v hrajícím si dítěti projevujícím už od útlého dětství zájem o říční lodě anebo ani v jednom z nich.

V interpretaci dobového tisku se oba redaktoři shodli na tom, že scéna opět vyobrazuje konkrétní akt Lannova života a sice jeho stavebně-regulační práce přímo na soutoku Vltavy a Labe.²⁶³ Důležitá je zmínka redaktora Budweiser Kreisblattu o tom, že „dva chlapani táhnou loďku do vody“ („ziehen zwei Knaben einen Kahn in das Wasser“).²⁶⁴ Z této formulace vyplývá, že se zde pravděpodobně opět projevuje neúplná obnova pomníku v roce 1993. Chlapec nalevo mohl v původním stavu pomník například držet ve zdvižené levici provázek, kterým by loďku táhl, zatímco ji druhý chlapec postrkuje zezadu.

Mimo konkrétních postav či hlubších význam nesoucích alegorických postav mohly být obě dětské postavy pouze jakousi úlitbou soudobému vkusu širokých měšťanských vrstev. Biedermeierovský obrat k rodině, který se šel ruku v ruce se změnou vkusu měšťanské společnosti 19. století, je v malířské tradici biedermeieru velmi dobře patrný. Součástí změny vkusu byl nárůst obliby vyobrazení scén s dětmi ve věku mezi druhým a pátým rokem. Hravá zobrazení dětí v dřívějších dobách spíše okrajově využívaná např. ve scénách dětského Ježíše hrajícího si s dětským Janem Křtitelem patřila v biedermeieru v případě některých malířů (např. Josef Danhauser, Albert Schindler) najednou mezi hlavní náměty jejich tvorby.

²⁶³ Budweiser Kreisblatt 1879b, s. 1; Budweiser Zeitung 1879a, s. 2

²⁶⁴ Budweiser Kreisblatt 1879b, s. 1

Zrušení monopolu vojevůdců a politiků na posmrtnou úctu v podobě pomníku přineslo postupem času i občasné vyobrazení dětí přímo v hlavním portrétním sousoší pomníků. Mezi ranější příklady takových pomníků patří pomník Christopha von Schmid v Dinkelsbühlu od Maxe von Widmann (odhalen 1859),²⁶⁵ pomník Jana Amose Komenského v Přerově (odhalen 1874)²⁶⁶ nebo janovský pomník lékaře Davida Chiossoniho od Santa Saccomanna (odhalen 1878).²⁶⁷

Co se týče personifikací obou řek, je jejich zpodobnění v postavách polonahých žen vylévajících vodu z amfory poměrně standardní. V roce 1812 Vltavu personifikoval Václav Prachner ve své kašně ve zdi pražského Clam-Gallasova paláce podle návrhu Josefa Berglera.²⁶⁸ Na rozdíl od jinak vzájemně zaměnitelných personifikací řek jako žen s amforou přidal Prachner řece Vltavě jasný rozlišovací atribut pěti hvězd (odkazujících na sv. Jana Nepomuckého, který ve Vltavě utonul), které plavou ve vylévané vodě. Tento důvtipný a v českých zemích snadno pochopitelný atribut Vltavy se ale neujal a pokud Franz Pöninger o Prachnerově Vltavě vůbec věděl, nechtěl patrně zapojením světeckého atributu odvádět pozornost od osoby, které byl celý pomník věnován.

Zajímavé srovnání Pöningerových personifikací Vltavy a Labe by mohl přinést návrh sochařských alegorií čtyř řek (Labe, Vltavy, Sázavy a Berounky) od Pöningerova vrstevníka Tomáše Seidana z roku 1881 pro pražský most Palackého. Ten se ale nedochoval.²⁶⁹

Personifikace řek se téměř výlučně objevovaly na kašnách, fontánách nebo mostech. Personifikace Vltavy a Labe na pomníku Vojtěcha Lanny staršího jsou tak jedním z nemnoha užití těchto personifikací mimo kontext skutečné vody.

V německo-jazyčných zemích mohly být některé řeky personifikovány pomocí mužských postav. Příkladem může být mužská personifikace Mohuče (der Main) od Ludwiga Schwanthalera v pomníku dokončení Kanálu Dunaj-Mohuč v roce 1842²⁷⁰ nebo postava Otce Rýna (der Rhein) se svou Dcerou Moselou²⁷¹ od Johannese Schillinga v Niederwaldském pomníku (1871-1883). Z jazykových důvodů ale mužská personifikace Vltavy (die Moldau) nebo Labe (die Elbe) nepřipadala v úvahu. Pohlaví postavy, kterou je řeka personifikována, je téměř vždy určováno jazykovým rodem názvu řeky a v češtině jsou na rozdíl od němčiny všechny názvy řek ženského rodu.

²⁶⁵ Foto dostupné např. zde:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2e/Au%C3%9Fenansicht_des_M%C3%BCnsters_St._Georg_mit_Denkmal_f%C3%BCr_Christoph_von_Schmid.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

²⁶⁶ Foto dostupné např. zde: <https://www.kalenice.cz/horn-komensky.php>, vyhledáno 1. 5. 2023

²⁶⁷ Foto dostupné např. zde:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/33/Statua_di_David_Chiossone.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

²⁶⁸ Foto dostupné např. zde:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/ao/Prague_Praha_2014_Holmstad_Statue_Vltava_Clam-Gallas-slottet_Statue_of_river_Vltava_at_Marianske_Namesti.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

²⁶⁹ Erben 1985, s. 110

²⁷⁰ Foto dostupné např. zde: http://www.hansgruener.de/docs_d/kanal_ak/denkmal_4811_0407.htm, vyhledáno 1. 5. 2023

²⁷¹ Foto dostupné např. zde:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bd/Niederwalddenkmal_2.JPG, vyhledáno 1. 5. 2023

Po dvou personifikacích řek měly následovat podle Pönningerova původního plánu další tři postavy personifikací – Obchodu, Hornictví a Hutnictví. Nakonec byly realizovány pouze dvě personifikace ve dvou mužských osobách (obr. 42-43). Muž nalevo drží místu plnou čehosi. Má kratší plnovous a na hlavě čapku. Je oblečen do zřasené tuniky s nabíranými rukávy, která sahá do poloviny steh. Za pasem má zastrčenou hůlku zhruba délky předloktí. Na nohou má přiléhavé kalhoty s botami sešněrovanými nad kotníky s vyšším podpatkem. Muž napravo je prostovlasý s delším plnovousem a volnou halenou s rukávy vyhrnutými nad lokty. Široké kalhoty má zastrčené do podkolenek a přes to vše mu vpředu splývá zástěra. Jeho atributem je kladivo, které levou rukou opírá o kovadlinu na soklu. Na pozadí za nohama muže s mísou leží dva rozměrné sudy a nad nimi je zavěšen náznak jakéhosi mechanismu se dvěma ozubenými koly. Muž s kladivem má nad levou rukou umístěnou kladku připevněnou k diagonálnímu trámu. Za hlavami obou mužů je k vidění vysoký dům s cimbuřím a bosovanými nárožími. V levé stěně domu je sdružené trojité okno s půlkruhovými oblouky a ihned nad ním kruhové okénko.

Mísa se sklizenými plodinami je převážně atributem personifikace Zemědělství, vinné, popřípadě pивní sudy taktéž (popřípadě Vinařství nebo Podzimu jakožto období sklizně). Personifikaci Zemědělství ale téměř nikdy nechybí obligátní obilné klasy.

Personifikace obchodu se většinou alespoň gestem snaží naznačit akt směny zboží, k čemuž v tomto případě nedochází, muž oběma rukama pouze svírá mísu. Dalším běžným atributem Obchodu bývají pytle či balíky blíže neurčeného zboží převázané provazem. Právě neurčitost zboží má zabránit záměně personifikace Obchodu za personifikaci určitého produkčního odvětví. Sudy by zde mohly být považovány za odkaz k pivovarnictví, kterému se Lanna věnoval na svém zámku Poříčí.

Samotná postava kováře bývá personifikací Hutnictví. Pár ozubených kol v mezeře mezi oběma muži ale do tohoto určení vkládá nejistotu. Ozubené kolo je téměř výlučným a sám o sobě postačujícím atributem průmyslu, jak je tomu například u kašnového pomníku Gerharda Mercatora v Duisburgu,²⁷² který je současně Lannova pomníku.

Téměř vzájemně totožnými slovy popsali dvojici postav oba novinoví redaktori (1879), když tvrdí, že se jedná o postavy horníka („Bergmann“) a železárenského dělníka („Eisenarbeiter“), kteří odkazují na Lannovo „zakládání průmyslových podniků“. V pozadí pak vidí vysokou pec a jeřáb používaný při odlévání.²⁷³ A tento výklad převzal také Daniel Kovář (2000).²⁷⁴

S tímto výkladem musím nesouhlasit. První postava je personifikací Obchodu, k čemuž odkazuje mimo sudů v pozadí především způsob, jakým je oblečena, a hůlka, kterou má zastrčenou za opaskem. Tato hůlka sloužila obchodníkům k určování/ověřování míry.

²⁷² Foto dostupné např. zde:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/df/Duisburg_Mercatorbrunnen_3.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

²⁷³ Budweiser Kreisblatt 1879b, s. 1; Budweiser Zeitung 1879a, s. 2

²⁷⁴ Kovář 2000, s. 65

Také stavbu v pozadí s výrazným sdruženým trojoknem nemohu považovat za vysokou pec. Co se druhé postavy týče, jedná se o personifikaci Průmyslu obecně spíše než jen Železárenství. Z poz obou postav opírajících se o sebe lokty totiž vyplývá, že se jedná o tzv. protějškový pár, hojně využívaný především z malířství. Projevem dobového chápání průmyslu a obchodu jako dvou vzájemně se doplňujících protějšků byly například v době Vojtěcha Lanny staršího masově zakládáné Obchodní a průmyslové komory („Handels- und Gewerbekammer“).

Apoteóza alegorickou lokomotivou

Poslední výjev (obr. 44-46) svou hybností a akční dramatickostí kontrastuje se všemi ostatními částmi pomníku. Na posledním výjevu se nachází tři putti s dvoukolovým vozem. První putto s věncem ve vlasech drží pravou rukou oj vozu jako by suploval tažné zvíře. Levá ruka byla asi ulomena v roce 1945 a pravděpodobně během obnovy pomníku (1993) připevněna zespoda pomocí skoby, která jen těžko může být původní. Stejně nepůvodní je asi také samotná pozice levé ruky. Druhý putto drží nad hlavou mocně planoucí pochodeň a druhou rukou přijímá rámě nabízené tažným putto. Ve dvoukolovém voze se veze třetí putto s barokním způsobem vzhůru se vzdouvající drapérií, který drží vysoko v levé ruce dutý kuželovitý předmět, ze kterého „vytéká“ snad nějaké tekutina. Prasklina v horní polovině pravé paže naznačuje, že paže byla opět ulomena a její pozice tak může být nepůvodní.

Vůz je dvojitými horizontálními čarami rozdělen na tři pole. V horním poli je nakresleno kolo s křídly a rozvilinami. Střední pole je zdobeno pásem vln, spodní pole soustředným ornamentem připomínající mušli. Vzhledem k hloubce hautreliefu a velmi plastické modelaci drapérie je s podivem, že Pönninger ponechal prostory mezi jednotlivými loukotěmi levého kola vozu zaslepené. Na pozadí výjevu je dvojice identických nízkých kulatých sloupků na hranolových soklech. Vrcholy těchto sloupků jsou propojené lehce prověšeným festonem vytvářející dojem jakési slavobrány. Pravý sloupek je vystupuje ze tří čtvrtin ze základní plochy válce a tvoří tak důrazný vertikální předěl oddělující začátek a konec hautreliefního cyklu.

Oba popisy novinových redaktorů se shodují v tom, že jedoucí putto v levé ruce drží roh hojnosti, který vylévá, a že celý výjev znázorňuje Lannovo působnost („Wirken“) v oblasti železnic. Krom toho zmiňují ještě výskyt dalších „emblémů“ ve výjevu, které ale dále nekomentují.²⁷⁵ S nevšedním vysvětlením přišel Monogramista K. K., který výjev věnovaný Lannovu železničnímu podnikání charakterizoval jako „symbolický sňatek Vody a Ohně“.²⁷⁶

V původním záměru (1868) Pönninger psal o tom, že by po alegorii železnice následovala postava s rohem hojnosti, která by ležela u schodů monumentální stavby. Ta by byla vyústěním celého vypočteného vývoje („Entwicklungsgang“) a symbolizovala Cíl lidského života. Zdá se, že místo opuštění svého původního velkolepého záměru se

²⁷⁵ Budweiser Kreisblatt 1879b, s. 1; Budweiser Zeitung 1879a, s. 2

²⁷⁶ Možná, že tím odkazoval na vodní páru pohánějící parní lokomotivy, která vzniká „sňatkem vody a ohně“. Zur Erinnerung an die Enthüllung des Lanna-Monumentes 1879, s. 45

Pönninger snažil o zhuštění mnohofigurální alegorie železnice, alegorie hojnosti i Cíle lidského života do jednoho jediného výjevu.

Celý Pönningerův výjev už na první pohled připomíná tradiční umělecký námět apoteózy hlavního hrdiny. To, že jsou tažní putti okřídlení, napovídá spolu s úhlem náklonu vozu, že je vůz skutečně nesen směrem vzhůru k nebesům. Brána s rohatými maskarony na sloupech, kterou vůz projíždí, je branou smrti. Vůz triumfálně vjíždí (či vlétává) pod květinovým festonem do věčně kvetoucího Elysia.²⁷⁷

Pochodeň nesená před vozem s velmi nápadně mohutným kouřem, který se z ní valí, zároveň odkazuje na komín parní lokomotivy, křídla tažných puttí na rychlost, se kterou lokomotiva „letí“ krajinou. Jedoucí putti vylévající roh hojnosti symbolizuje blahobyt, který je „rozlíván“ do míst, kudy železnice projíždí.

Nepřehlédnutelně působí pravý sloup slavobrány mohutně vystupující z plochy válce v celé jeho výši. Oproti izolovaným ohraničeným výjevům válcových reliéfních soklů nabízí válcový sokl vyjádření spojitosti života. K oddělení začátku a konce děje je pak mnohdy zapotřebí oddělovačů. Podobně důrazné přerušení bezkonečnosti kružnice na válcovém reliéfu využil už v roce 1837 Eduard Schmidt von der Launitz v pomníku Jakoba Guiolletta ve Frankfurtu.²⁷⁸ Launitz postavil vrcholovou bustu pomníku na válec rámovaný zdola osmiúhelným soklem a shora osmiúhelnou stříškou. Do klasicistně čistého nerozptylujícího pozadí vsadil pět postav, z nichž prostřední je sám Jakob Guiollett, frankfurtský starosta a vedoucí projektu přeměny frankfurtského městského opevnění na park. Dvě postavy nalevo nejprve bourají hradby a dvě postavy napravo zakládají park. Pro potřeby vyznačení začátku a konce základní časové posloupnosti výjevů použil Launitz objekt stromu opírajícího se o sloup bourané zdi, který velmi zřetelně převyšuje obě sehnuté postavy po jeho stranách.

Portrét

Portrét završující pomník (obr. 47-56) je od hautreliéfního válce oddělen čtyřnásobně vespod odstupňovanou římsou. První nejspodnější stupeň je dekorován úzkým listovým vzorem, druhý stupeň hluboce probraným vejcovcem, třetí stupeň čtyřmi řadami mělkých šupin a čtvrtý stupeň pásem širších akantových rozvilin. Toto členění římsy se podobá členění, které Pönninger dříve použil u horní římsy válce pomníku Andrese Zelinky ve Vídni (obr. 57-58). Vrcholová socha má ještě vlastní podestu tvaru nízkého válce, jehož poloměr je znatelně menší než poloměr hautreliéfního válce, na kterém je usazena.

Stojící postava Vojtěcha Lanny staršího hledí z vrcholu pomníku dolů téměř rovně před sebe na diváka a natahuje k němu pravou ruku. Levou rukou si u srdce přidržuje drapérii, která ve spodních dvou třetinách postavy překrývá Lannovo dobové civilní oblečení. Pravá noha je nakročena dopředu a špička boty přečnává přes kruhový okraj

²⁷⁷ O květinovém festonu v sepulkrální plastice jako odkazu k antickému Elysiu viz: Prah 2004, s. 134

²⁷⁸ Foto dostupné např. zde: <https://statues.vanderkrogt.net/object.php?webpage=ST&record=dehs222>, vyhledáno 7. 2. 2023

Prázdnota obou Lannových rukou je sama o sobě neobvyklá, téměř vždy bývá něco drženo. Výjimkou byly do té doby převážně postavy duchovních nebo řečníků/básníků. Lannovo gesto ale zdaleka není rétorickým gestem, které má podtrhovat význam pronášených slov, jako je tomu například u pomníku Albrechta Thaera od Christiana Daniela Raucha (1859).

Ruka vztažená k divákovi může připomínat gesto předávání. Takové gesto se vyskytuje zejména u postav zakladatelů a zákonodárců, kteří vztaženou rukou předávají svitek. Příkladem velmi podobného držení ruky i paže (tentýž pohyb, jen v dříve zachyceném momentu) je pomník Wolfganga Heriberta Dalberga v Mannheimu (odhalen 1865).²⁸⁵ I Dahlberg jakožto zakladatelská osobnost Mannheimského Národního divadla drží v ruce svitek. Lannova ruka je ale prázdná.

Gesto Lannovy pravice s dlaní nahoru je opakem mocenského gesta ruky s dlaní dolů běžně vídaného v pomnících vojevůdců a dobyvatelů. Podobné gesto otevřené dlaně mířící zpola vzhůru ve spojení s laskavým pohledem použil Fridrich Drake ve své první pomníkové zakázce – pomníku historika Justa Mösera v Osnabrücku (odhalen 1836).²⁸⁶

Kůl obtočený lanem

Přidávat soše „třetí nohu“ bylo nezbytné hlavně při práci v kameni. Lepší mechanické vlastnosti bronzu a možnost vkládání výtuh nezbytnost „třetí nohy“ eliminovaly, přesto se ale v bronzových dílech dále vyskytovaly.

Řada sochařů v 19. století už byla spíše návrháři v hlíně a sádře, a zvláště v případě bronzu jako konečného materiálu se možná detailněji nezabývala technickými možnostmi a materiálovou experimentací. Svou roli mohla hrát také umělecká setrvačnost. Starší generace sochařů vyučená a nadále vyučující žáky v sochařských zásadách vhodných pro vyvedení děl v kameni se možnostem, které stále oblíbenější bronz přinášel, učila často pomalu, což je patrné na mnoha těžkopádných bronzových sochách.

Toto samozřejmě nebyl případ Franze Pönningera a jeho důvody pro použití molového kůlu v pomníku Vojtěcha Lanny staršího tak musely být ryze umělecké. Sochaři, kteří používali u stojících postav „třetí nohu“, se většinou snažili udržet vyváženost kompozice umístěním třech nohou do půdorysu trojúhelníku, Franz Pönninger se ale rozhodl neobvykle umístit tři nohy do jedné přímky.

Stejně tak neposlechl zásadu, aby byla „třetí noha“ zjevně jiné šíře (nebo obrysu) než dvě nohy skutečné. Navrch jsou Lannova levá noha i „třetí noha“ obě poloskryty ve stínu spodního lemu široké splývavé drapérie a nepozorný divák tak snadno může na první pohled zdálky obě „nohy“ zaměnit. Molový kůl je zde formálně využit především jako záminka pro přehnutí pláště ozvláštňující východní úhly pohledu na pomník.

²⁸⁵ Foto dostupné např. zde:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/28/Heribert_Dalberg.JPG, vyhledáno 1. 5. 2023

²⁸⁶ Foto dostupné např. zde:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/of/M%C3%B6ser_Denkmal_Gro%C3%9Fe_Domsfreiheit4.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

Symbolicky je molový kůl obtočený lanem u Lannovy nohy variací na hlavní atribut většiny námořních admirálů – kotvy a stočeného lana. U říčních lodí, které se nesnažili rybařit uprostřed toku, se kotvy používaly jen zřídka a u vorů už vůbec ne. Standardním způsobem připoutání lodi na místě bylo tedy její uvázání k molovému kůlu.

I u pomníků opravdových mořeplavců ale někdy autoři sáhli po molovém kůlu s lanem. Před kotvou mu dal přednost například John Graham Lough v pomníku admirála Cuthberta Collingwooda v Tynemouth (odhalen 1845)²⁸⁷ a také Nicolas-Bernard Raggi v pomníku námořního objevitele Jean-François de La Pérouse v jihofrancouzském Albi (odhalen 1848),²⁸⁸ kde molový kůl plní zároveň funkci stolku pro rozložení mapy.

Nedá se ani vyloučit, že si byl Franz Pönninger vědom českými mluvčími vnímané fonetické blízkosti mezi hornorakouským příjmením Lanna a českým slovem lano. V takovém případě by se molový kůl obtočený lanem dal chápat především jako nomen omen.

Pokud Pönninger chtěl, aby bylo kotvící lano zřetelným atributem Lanny, udivuje jeho neochota alespoň trochu nadsadit jeho měřítko.²⁸⁹ Provlčení lana kovovým okem u základny je navíc zesponu téměř nespátřitelné a zdá se, že Pönninger nevzal dostatečně v úvahu nízké pohledové úhly běžného diváka.

Celek pomníku

Svým přísným patrovým dělením se pomník blíží řádovým fasádám domů. Kamenný sokl je architektonickým patrem, kamen jako materiál stavebníků už není výše použit. Druhé patro je literární, neomezuje se jen na běžné popisy, obsahuje poezii. Třetí patro je reliéfní, opírá se o plochu, je malířsko-sochařské. Až nejvyšší patro je ryze sochařské se skutečně volnou sochou.

Pomník je celistvou hmotou zaujímající zhruba tvar konkávního kužele. Celistvost je podpořena až pod kotníky splývající drapérií a molovým kůlem, které uzavírají i nejspodnější část portrétu možným průhledům. Pomník si tak udržuje dojem tíhy, optické i symbolické, vyrůstá z „rodné budějovické půdy“ jako strom. Ke kmenovitosti pomníku přispívá jeho umístění mezi stromy parku i opakovaná válcovitost jeho jádrových částí. Lannův portrét na vrcholu by mohl pokračovat v obrysové hyperbole pomníku a vést pozornost diváka dále k nebi, k odtížení, ale nepokračuje. Skloněnou hlavou i gestem pravé ruky diváka záměrně drží při zemi.

²⁸⁷ Foto dostupné např. zde:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/86/The_Collingwood_Monument_%2828038092774%29.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

²⁸⁸ Foto dostupné např. zde:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/48/Statue_of_La_Perouse_in_Albi.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

²⁸⁹ Kontrastním příkladem je sloupový pomník admirála Horatia Nelsona na Trafalgarském náměstí, kde si byl autor dobře vědom vzdálenosti, z jaké bude na dílo pohlíženo a měřítko hlavního atributu proto nadsadil velmi výrazně.

Přestože směrem dopředu vystupují končetiny stejné poloviny těla, v náklonu ramenou se to téměř neprojevuje. Když k tomu připočteme krátký krk ještě opticky zkrácený předklonem hlavy, působí tato asymetrická póza především z bočních úhlů koprně.

Pönningerovi se nicméně podařilo vystihnout podstatu Lannova hlavního zaměstnání, aniž by k tomu potřeboval jakýkoli atribut, cokoli jiného než pozici hlavy, pohled a gesto jedné ruky. Lannova postava s hlavou a pohledem sklopeným na diváka nemůže patřit „muži činu“ hledícímu do dálky ani intelektuálovi pohrouženému do sebe sama. Může patřit jen člověku, pro jehož živobytí byl nezbytný každodenní bezprostřední kontakt s lidmi a budování osobních vztahů. Postava svým pohledem navazuje kontakt s jednotlivcem, není řečníkem/politikem, který by byl zvyklý mluvit k publiku.

Jak o architektuře 19. století prohlásil Claude Mignot: „Nikdy dříve se tak vědomě nehledalo nové, a tak často napodobovalo staré.“²⁹⁰ Toto hledání i nápodoba jsou v pomníku Vojtěcha Lanny staršího velmi dobře patrné.

Ačkoli by se z hlediska použitých forem pomník jistě vešel pod střechu historismu, z hlediska hlavní vyobrazené ideje je tomu naopak. Ústřední výjev hautreliefu Stařec a Mladík je odmítnutím historistické představy cyklického běhu času. Lannovy nové způsoby jsou lepší než staré způsoby a postava mladého Lanny zde není „návratem téhož v rámci nového časového cyklu“,²⁹¹ ale je symbolem lineárního pokroku, který nelpí na rituálně opakovaných tradicích.

Halení pomníkových portrétů do drapérií bylo v 60. letech poměrně běžné i u pomníků věnovaných čerstvě zesnulým a často neneslo žádný hlubší přidaný význam. V případě pomníku Vojtěcha Lanny staršího se ale nejedná o pouhé „pozdvihnutí prózy moderního kostýmu“.²⁹²

Součástí pomníku jsou zde také figury na hautreliefním válci, které jsou drapériovým kostýmováním nebo jeho absencí pevně rozděleny podle příslušnosti. Postavy oblečené dobově (mladý Lanna a jeho dva starší pomocníci, dále personifikace sílícího Obchodu a Průmyslu na pozadí soudobých strojů) přísluší přítomnosti, postavy kostýmované (Stařec, personifikace věčných řek, hrající si děti, putti) přísluší nadčasovosti. V tomto kontextu je nutné vnímat Lannův portrét, který je jako jediná figura pomníku oblečen do obojího – alegorický kostým zpola halí jeho dobový oděv.

Postava Lanny tímto stojí na pomezí. Opouští přítomný hmotný svět a stává se součástí světa symbolů. Jeho chybuující, časem vymezená lidskost je zahalována pláštěm nadčasového vzoru měšťanské ctnosti. Lannova skromnost či zemitost je znázorněna tím, jak nesměle až neochotně si na těle přidržuje tuto drapérii, která z něj činí něco, čím není (necítí se být) – ideál. I výrazem tváře a gestem ruky se Lanna snaží drapérii navzdory stále zůstat postavou všední, blízkou, civilní.

²⁹⁰ Mignot 1994, s. 12

²⁹¹ Evers 1965, s. 32

²⁹² Takto Lannův portrét v pomníku zhodnotil Monogramista K. K. (viz Zur Erinnerung an die Enthüllung des Lanna-Monumentes 1879, s. 44) i bezejmenný redaktor Budweiser Kreisblatt (viz Budweiser Kreisblatt 1879b)

Když ve zprávě z prosince 1875 hovoří Pönninger o tom, že hlavní postava je už ve všech částech protvarovaná podle přírody („in allen Theilen nach der Natur durchgebildet ist“), a že právě začal s modelací drapérie,²⁹³ nepřímo tím naznačuje, že ona drapérie už nepatří k „přírodě“, je něčím získávaným poté, co člověk smrtí přírodu opustí.

Pönninger přiznává, že ať už postavu Vojtěcha Lanny staršího vymodeluje sebevíc „podle přírody“, zasazením postavy do pomníku bude (v realitě/přírodě ukotvená) dokumentační funkce jeho výtvoru nutně zahalena funkcí kultovní (konstruovanou idealizovaně s malým ohledem na realitu/přírodu).

Umístění v soudobé pomníkové tvorbě

Mezi formálně příbuzné současníky Lannova válcového pomníku odhalené v druhé polovině 70. let patří pomník arcivévodky Maxmiliána v Terstu²⁹⁴ od Johanneše Schillinga, edinburský pomník Johna Platta²⁹⁵ od D. W. Stevensona, janovský pomník lékaře Davida Chiossoneho²⁹⁶ od Santa Saccomanna nebo brémský válečný pomník²⁹⁷ od Karla Keila, který patřil k tvořivějším válečným pomníkům na rozdíl od běžných vítězných (či „mírových“) sloupů, které po prusko-francouzské válce zaplavily nově vytvořené Německé císařství. Pouhý rok po odhalení Lannova pomníku byly v berlínské Tiergarten dokončeny další dva válcové pomníky – pomník Johanna Wolfganga Götheho²⁹⁸ od Fritze Schapera a pomník pruské královny Luisy Meklenbursko-Střelické²⁹⁹ od Erdmanna Enkeho. Zvláště Enkeho dílo nezapře svou předlohu v o tři desetiletí starším Drakeově pomníku Luisina manžela pruského krále Fridricha Viléma III.,³⁰⁰ který v mnoha ohledech kopíruje.

Drakeův pomník Fridricha Viléma III. ale nemůže zapřít jako svou možná hlavní předlohu ani budějovický Lannův pomník. Když byl tento válcový pomník v roce 1849 v Berlíně odhalen, stal se nepopíratelným předobrazem pro následné válcové pomníky střední Evropy. Ukázal také základní třípatrový rozvrh s nejnižším nápisovým patrem, navazujícím reliéfním patrem a sochařským portrétem. Tentýž základní rozvrh pater Drake

²⁹³ SOkA ČB, 3 17/36, dopis Franze Pönningera 3. nebo 8. (datace nejasná) 12. 1875

²⁹⁴ Foto dostupné např. zde: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/ea/IT-TS-Trieste029.jpg>, vyhledáno 1. 5. 2023

²⁹⁵ Foto dostupné např. zde: <https://www.vads.ac.uk/digital/collection/PMSA/id/1035/>, vyhledáno 1. 5. 2023

²⁹⁶ Foto dostupné např. zde: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/33/Statua_di_David_Chiossone.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

²⁹⁷ Foto dostupné např. zde: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bc/E-3_-_Bremen-Wilkinus.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

²⁹⁸ Foto dostupné např. zde: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a2/Schaper_Goethe_1880.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

²⁹⁹ Foto dostupné např. zde: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c2/K%C3%B6nigin_Luise_by_Erdmann_Encke_-_Gro%C3%9Fer_Tiergarten%2C_Berlin%2C_Germany_-_DSC09494.JPG, vyhledáno 1. 5. 2023

³⁰⁰ Foto dostupné např. zde: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a2/K%C3%B6nig_Friedrich_Wilhelm_III_Berlin_Tiergarten.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

opět použil na pomníku Wilhelma Malteho I. v zámeckém parku v Putbusi (odhalen 1859).³⁰¹

Přes řadu zdržení patřil při svém odhalení v květnu 1879 pomník Vojtěcha Lanny staršího stále mezi úvodní realizace válcových pomníků na území rakouského císařství. Prvním a nejprominentnějším válcovým pomníkem rakouského císařství byl pomník rakouského arcivévody a mexického císaře Maxmiliána v Terstu, který Johannes Schilling dokončil v roce 1875, tedy osm let po Maxmiliánově popravě. Tento pomník nabitý politickým významem byl odléván ve vídeňské C. k. umělecké slévárně. Na čtyřbokou základnu nasadil Schilling osmiboký sokl a na něj reliéfní válec s bezkonečným sledem zhuštěných alegorických postav. Vysoce náročný program celého bronzového pomníku musel odčerpat mnoho personálních i časových prostředků a byl tak asi nejvíce zodpovědný za odkládání realizací Pönningerových autorských děl na pozdější dobu. Franz Pönninger přicházel v první polovině 70. let s tímto dílem nutně velmi často do styku, ale jakékoli přebírání kompozičních schémat nebo forem není patrné.

I vlivem pomníku arcivévody Maxmiliána vrcholila módnost válcových pomníků v první polovině 80. let. Zajímavým zrcadlem formálního vývoje pomníků je šestice bustových pomníků v záhřevském parku Zrinského,³⁰² který je součástí „zelené podkovy“ kolem centra města. První ze tří protějškových dvojic pomníků s mramorovými bustami manýristických malířů Andriji Meduliće a Julije Kloviće na hranolových podstavcích byla odhalena v dubnu 1879. Další dvě protějškové busty od téhož autora Ivana Rendiće byly odhaleny v letech 1884 a 1886 – obě již na štíhlejších válcových soklech. V roce 1886 odhalený pomník Nikoly Jurišiče byl ovšem téměř hotov již v roce 1881 a musel být jen znovu vytesán kvůli kazu v mramoru. Nejpozději vytvořená dvojice bustových pomníků z roku 1911 pak již ve svých soklech využívá méně prostých secesních tvarů.³⁰³

Jak bylo výše naznačeno, kromě díla Friedricha Drakea se mohl Pönninger pro budějovický pomník Vojtěcha Lanny staršího inspirovat přímo v Anglii. Už Anton Fernkorn ve svém jediném dopise označuje Lannu jako „známého c. k. loďmistra“.³⁰⁴ Rakouské císařství nebylo nikdy státem se silnou námořní tradicí a pomník budějovického c. k. loďmistra, „velkoadmirála Vltavy“ byl tak pro Pönningera příležitostí k nové formě a využití zkušeností ze své studijní cesty do Anglie v roce 1862.

Je téměř nemožné, že by Pönninger nenavštívil hlavní katedrálu Anglie a neviděl zakladatelské dílo Johna Flaxmana – pomník admirála Horatia Nelsona, na kterém Flaxman pracoval deset let od roku 1808 do roku 1818. Z výše detailněji popsané britské tradice válcových pomníků byl dalším těžko přehlédnutelným londýnským pomníkem pomník krále Viléma IV. odhalený 1844 na křižovatce King William Street a Cannon Street.

³⁰¹ Foto dostupné např. zde:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/40/Schlo%C3%9Fpark_Putbus_F%C3%BCrst_Wilhelm_Malte_I.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

³⁰² Foto dostupné např. zde: <https://shorturl.at/gSE18>, vyhledáno 1. 5. 2023

³⁰³ Kraševac 2021, odstavce 19-24

³⁰⁴ SOKA ČB, 3 17/36, dopis Antona Fernkorna 14. 2. 1866

Základní formální východiska anglického prostředí využítá pro Lannův pomník nemusela být jen volnou volbou Franze Pönningera. Mohla také být součástí neznámého rámcového zadání od budějovického Comité. Lannův obdiv k anglickému prostředí byl dobře znám a zdaleka se neomezoval jen na oblast průmyslu. Odráží se v mnoha jím financovaných stavbách a obzvláště v zahradní architektuře. Tento obdiv k anglické kultuře sdílel se svým přítelem knížetem Janem Adolfem II. Schwarzenbergem a je například dost pravděpodobné, že impulzem pro Lannův nákup zámku Poříčí na podzim roku 1840 a následné stavební úpravy³⁰⁵ bylo zahájení stavebních prací na Schwarzenbergově novém zámku Hluboká v témže roce.

Stojí možná i za zvážení, zda v prostředí Čech exoticky znějící lidová přezdívka „velkoadmirál Vltavy“ (působící jak při vzniku, tak při pozdějších interpretacích díla) vznikla opravdu spontánně, či zda tomu anglofil Lanna „trochu pomohl“.

Ze soudobých pomníků, které byly věnované osobnosti srovnatelné s Vojtěchem Lannou starším, lze jmenovat snad jen pomník Hughu Myddletona v londýnském Islingtonu od Johna Thomase. Myddleton byl zlatníkem, obchodníkem a majitelem dolu. Financoval rozsáhlé vodní dílo, které mělo zajistit přívod čisté vody do Londýna. Na rozdíl od Lanny byl ale Myddleton mnohem politicky činnější a pocházel z lépe situované rodiny. Když byl navíc Myddletonův pomník v roce 1862 dokončen, nejednalo se o pomník nedávno zemřelému podnikateli, ale spíše historické (idealizované) postavě, protože Myddleton byl už 130 let mrtev.

Co se týče pozdějších děl, které mohly být inspirovány Pönningerovým pomníkem Vojtěcha Lanny staršího, nabízí se především kutnohorský pomník Karla Havlíčka (odhalen 1883)³⁰⁶ od Josefa Strachovského.

Umístění v produkci Franze Pönningera

Pomník Vojtěcha Lanny staršího v Českých Budějovicích patří spolu s pomníkem Andreamu Zelinky ve Vídni, pomníkem arcivévodě Johanna Habsburského ve Štýrském Hradci, pomníkem Marie Terezie v Klagenfurtu a pomníkem knížete Karla Wilhelma Ferdinanda Brunšvicko-Wolfenbüttelského v Brunšviku do pětice hlavních realizací Pönningerovy kariéry. Jeho odhalením v Budějovicích v květnu 1879 bylo toto nejúspěšnější období Pönningerovy autorské kariéry zakončeno. Pro srovnání s Lannovým pomníkem se typově nabízejí především pomník Zelinky a pomník arcivévodě Johanna.

Pomník Zelinky z nich byl odhalen jako první, což se (spolu s jeho prestižnějším umístěním v hlavním městě říše) projevilo na jeho řemeslné dokončenosti (obr. 59-60). Obrovský kvalitativní rozdíl v cizelaci je při srovnání s Lannovým pomníkem patrný na první pohled. Dokončovací práce byly u Lannova pomníku beze všech pochyb silně uspěchané. Svoji roli může ale hrát také současný rozsah měděnkového povlaku a mírně horší celkový technický stav Lannova pomníku a dále také výrazně menší měřítko Zelinkova pomníku, u

³⁰⁵ Waldová – Lexa 2020, s. 89-90

³⁰⁶ Foto dostupné např. zde:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/4f/Havlicek_Kutna_Hora.JPG, vyhledáno 1. 5. 2023

kterého se předpokládá mnohem bližší pohled diváků. Obě díla pojí základní konstrukční celek sochařsky pojatého válcového bronzového soklu, který vyrůstá ze čtyřstranného kamenného soklu. Místo běžnějších volut (jako u Lannova pomníku) využil Pönninger u Zelinkova pomníku pro půdorysný přechod nárožních vertikálně splývající festonů. V tomto novátorském řešení získal dvojí příležitost. Jednak ukázat své schopnosti modelace květin, což bylo Pönningerovou silnou stránkou, a druhak ukázat možnosti bronzu, který je schopen tenčích, jemnějších a vzdušnějších forem než jakýkoli druh kamene.

Na celobronzovém podstavci trval i v případě kašnového pomníku arcivévodý Johanna.³⁰⁷ Ten byl zdaleka nejrozsáhlejším Pönningerovým výtvozem. Zatímco za práce na Lannově pomníku si wiedenská slévárna nechala zaplatit 20 500 zlatých, za práce na arcivévodově pomníku si nechala zaplatit 53 430 zlatých.³⁰⁸ Ikonografický program založený na čísle čtyři (čtyři řeky Štýrska, čtyři oblasti arcivévodovy působnosti)³⁰⁹ vedl k návratu k hranolovým podstavcům u hlavních pěti soch. Nároží centrálního podstavce jsou ovšem atektonicky vykrojená a v rozích umístěné zbývající sochy neplní opticky roli atlantů.

Mimo tento detail byla u arcivévodova pomníku ve srovnání s Lannovým pomníkem učiněna spíše tradiční rozhodnutí. Sochařské pojetí bronzového podstavce muselo podstoupit plochu obdekorovaným nápisovým polím. Všech devět postav je mezi sebou nekomunikujícími solitéry a centrální čtveřice soch plní především funkci držáků atributů. I póza arcivévodova portrétu se drží pravidel vyváženosti končetin a umístění „třetí nohy“ vůči zbylým do trojúhelníkového půdorysu.³¹⁰

S vědomím, že pomník bude stát uprostřed hlavního náměstí, věnoval Pönninger velkou pozornost mnohopohledovosti vrcholové figury. Hluboké záhyby drapérie s ostrými přehyby látky,³¹¹ pnutí látky na nakročené noze i vrásnění v záhybech těla kontrastují s mnohem prostší modelací Lannova portrétu. Boční průhled za nakročenou nohou pak postavu osamostatňuje od podesty.³¹²

Reakce a vnímání díla

Přímo k příležitosti slavnostního odhalení Lannova pomníku byla vydána útlá brožura s textem od Monogramisty K. K., o kterém Budivoj napsal, že se jedná o „největšího znatele dějin Budějovických“.³¹³ Na rozdíl od novinových článků v denním tisku představovala pro návštěvníky tato vázaná knížečka trvanlivější produkt, který mohl formovat jejich interpretaci Lannova života i jeho pomníku. Brožura předložila na zhruba

³⁰⁷ Foto dostupné např. zde: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/aa/Austria-00964_-_Archduke_Johann_%2821226544589%29.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

³⁰⁸ Baravalle 1968, s. 90-91

³⁰⁹ Baravalle 1968, s. 93-94

³¹⁰ Foto dostupné např. zde: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:GrazIMG_5022.jpg, vyhledáno 1. 5. 2023

³¹¹ Foto dostupné např. zde: <https://shorturl.at/jnzBJ>, vyhledáno 1. 5. 2023

³¹² Foto dostupné např. zde: <https://shorturl.at/gnowL>, vyhledáno 1. 5. 2023

³¹³ Budivoj 1879b

40ti stranách Lannův oslavný životopis a poslední tři strany pak byly věnovány přímo budějovickému pomníku.

V samém závěru brožury jsou graficky zdůrazněna dvě sousloví označující Lannu za „muže míru“ („Frieden“) a „knížete práce“. ³¹⁴ S nápadně podobným označením Lanny jakožto „pravého apoštola míru, knížete práce“ přišel anonymní redaktor Budweiser Kreisblatt.³¹⁵

Opakované označování Lanny za „muže míru“ je pravděpodobně odkazem na roli, kterou sehrál při událostech revolučního roku 1848. Lanna byl tehdy v Budějovicích ustanoven do funkce velitele národní gardy. Jak ale trefně poznamenal historik Jeremy King, vhodnějším názvem by vzhledem k složení jejich členů byla „buržoazní garda“. ³¹⁶ Jejím hlavním úkolem bylo zachovávání míru (a tedy krocení občanské revoluce) a udržování pověstného „klidu na práci“. ³¹⁷

V závěru nabídl Monogramista K. K. stručnou uměleckou kritiku pomníku, když napsal, že umělec „prózu moderního kostýmu pozdvídl skrze zdařilé záhyby pláště“ („glückliche Faltenwurf des Mantels“). ³¹⁸ Tuto formulaci pak opět okopíroval pro svůj článek redaktor Budweiser Kreisblatt. ³¹⁹

Redaktor Budweiser Zeitung označil Pönningerův výběr momentů ze života Lanny za nanejvýš šťastný, protože vybrané momenty jsou zaprvé příhodné k plastickému ztvárnění a zadruhé ve svém provedení všeobecně srozumitelné. ³²⁰

Redaktor Budivoje, tehdy jediných budějovických novin píšících češtinou, ve své reportáži ze slavnostního odhalení pomníku upozornil na fakt, že nápisy na pomníku jsou německé, a také, že na následném banketu byl jediným přípitkem proneseným v češtině přípitek Františka Samce, starosty Týna nad Vltavou. ³²¹

Označování Lanny za „otce chudých a osiřelých“ ³²² nebo opakované zmiňování, že se ke svým zaměstnancům choval „jako otec“ bylo běžným znakem silně paternalistické doby, která byla na podobná „otcovství“ bohatá. „Otcovská“ paralela se nabízí například v rakouském polním maršálovi Josefu Václavu Radeckém, kterému byl jakožto „otci vojáků“ postaven pomník na Malostranském náměstí v Praze (1858). ³²³

³¹⁴ Zur Erinnerung an die Enthüllung des Lanna-Monumentes 1879, s. 44

³¹⁵ Budweiser Kreisblatt 1879b

³¹⁶ King 2005, s. 23-24

³¹⁷ Hodnoty klidu a práce nejčastěji ve spojení „klid na práci“ byly využívány řadou politických režimů pro obhajobu statu quo a při argumentaci proti aktivitám členů skutečné politické opozice. Nejvýrazněji bylo těmito hodnotami máváno během období tzv. normalizace v Československu, ale jsou v tomto duchu používány dodnes, viz např. Lipold 2017.

³¹⁸ Zur Erinnerung an die Enthüllung des Lanna-Monumentes 1879, s. 44

³¹⁹ Budweiser Kreisblatt 1879b, „der Künstler die Prosa des modernen Kostüms durch den glücklichen Faltenwurf des Mantels aufzuheben wusste“

³²⁰ Budweiser Zeitung 1879a, s. 2

³²¹ Budivoj 1879a

³²² Budweiser Kreisblatt 1879b

³²³ Konečný – Prah 1993, s. 92

Kultovní úcta

Zatímco většina připíjejících během slavnostního banketu u příležitosti odhalení pomníku se držela běžných obrátů o věčné památce a o vzoru občanské ctnosti, Johann Stegmann, majitel kovozpracující továrny, zašel o něco dále, když vyjádřil své přesvědčení, že se Lannův pomník stane „obrazem... který bude také naše potomstvo povždy strhávat k uctívání a obdivování“.³²⁴

Ještě dále zašel redaktor Budweiser Zeitung, který popsal slavnostní moment odhalení slovy: „Ve chvíli, kdy z uměleckého pomníku spadla rouška, oslavil [Lanna] své první zmrtvýchvstání a je navrácen do našeho středu.“³²⁵

Velmi vzácně dochovaný doklad dobového vnímání pomníku běžnými lidmi předem neobeznámenými s jeho významem je zachycen v Kovářových *Příbězích budějovických pomníků*. Je vzpomínkou Marie Špatné ze Zaluží na to jak v roce 1921 začala ve svých čtrnácti letech chodit do budějovické školy a každé ráno se svou spolužačkou procházely kolem Lannova pomníku: „*Ale bůže, ta zvláštní socha! Snad i ty stromy převyšuje, plášť si drží a velebně rukou kyne. Je to svatej, ale kterej? Marné hlavy lámání, radši se Rózo pěkně pokřičujeme ... Tak to šlo den za dnem. Jednou ráno, to už děvčata vytáhla zimníky, pomník stříbřil navátým sněhem a zrovna bylo po křičování, vynořil se městský strážník: Holky, co tady blbnete, před Lannou se přece nekřičuje a nemodlí. Tomu se zásadně salutuje!*“³²⁶ Tato vzpomínka venkovské dívky podaná jako humorný příběh dobře ilustruje, jaké mohly být běžné reakce lidí při prvních setkáních s profánními figurálními pomníky.

Se sochami se ve venkovském prostředí dalo setkat především v kostele a i sochařská díla v krajině bývala náboženského charakteru (křížové cesty, boží muka, kapličky). Tím, jak se v průběhu 19. století od sebe vzdalovala prostředí vesnic a zprůmyslověných měst a zároveň pokračovala migrace lidí z venkova do měst, snižovala se mimo jiné i srozumitelnost profánních městských pomníků, jakým byl ten Lannův.

Krom toho tato zaznamenaná příhoda poodhaluje proces nahrazování kolektivních společenských vzorů – světců (před kterými se lidé křičují) novými kolektivními společenskými vzory sekularizující se společnosti (před kterými lidé salutují).

Bez zajímavosti není ani Peezova zmínka v Lannově životopisu o vyjádření jednoho horského vůdce, že prý Lannu nazývají „Herrgott von Budweis“.³²⁷

³²⁴ „ein Bild... welches auch unsere Nachkommen stets zur Verehrung und Bewunderung hinreissen wird.“, Budweiser Zeitung 1879b, s. 2

³²⁵ „In dem Momente, als die Huelle von dem kuenstlerichen Denkmale fiel, feierte er seine erste Auferstehung und ist wiedergekehrt in unsere Mitte.“, Budweiser Zeitung 1879a, s. 1

³²⁶ Kovář 2000, s. 55

³²⁷ Peez 1867, s. 27

Prvních 66 let existence

Technické závady

Ani ne tři měsíce po odhalení pomníku musel Pönninger odpovídat na stížnost budějovických ohledně technického stavu pomníku. Pomník nebyl dostatečně dobře utěsněn, protékala jím dešťová voda a na hautreliéfním válci se tak velmi záhy utvořily skvrny rzi („Oxydflecken“).

Kromě rad týkajících se ošetření pomníku zmiňuje Pönninger, že pracuje na „reprodukcí malého modelu“, který by měl být dokončen během října a odeslán.³²⁸ Další osud tohoto malého modelu není znám.

Budějovičtí měli nicméně důvodné obavy o stav pomníku – jen o 2 roky dříve (1877) se pouhých 10 měsíců po slavnostním odhalení zřítel pomník Jana Žižky v nedalekém Táboře.³²⁹ Korespondence ohledně těchto závad pokračovala až do roku 1883, kdy budějovické archivní materiály končí. V říjnu 1883 oznamuje Pönninger, že se na stav pomníku přijede osobně do Budějovic podívat, ale zároveň připomíná, že na jeho vytvoření nijak peněžitě nevydělal a že nemůže být považován za současný špatný stav pomníku „morálně ani smluvně odpovědný“.³³⁰ Stav hautreliéfu se totiž stále horšil a bývalý člen Comité advokát Rziha začal Pönningerovi hrozit soudním procesem a negativní publicitou.³³¹ K návštěvě Pönningera došlo 27. října 1883. Z posledního dochovaného Pönningerova dopisu z listopadu 1883 se dovídáme, že rez se měla vyskytovat především na přední straně reliéfu. Oxidace materiálu podle Pönningera nepředstavovala žádné nebezpečí pro statiku pomníku. Postižené části měli být ošetřovány vodním roztokem amoniaku, očištěná místa pak mělo být možné konzervovat směsí vosku a grafitu. Problémová při zatékání vody dovnitř dutých bronzových odlitků byla také reakce s cementem, který byl použit při vyzdívání bronzového postamentu pro zajištění stability celého pomníku.³³²

Doplňování Sadů

Dva roky po odhalení Lannova pomníku přibyla na Sadech socha římské bohyně Diany u východní strany dnešní Krajinské ulice,³³³ tedy v půdorysu parku zhruba v osové souměrnosti vůči pomníku Lanny.

Také Budějovice zasáhla po vyhlášení Stremayrových dekretů (1880) reakční vlna pomníkové josefizace. Jedním z hlavních iniciátorů zřízení pomníku císaře Josefa II. v Budějovicích byl Johann Stegmann, městský radní, majitel kovozpracující továrny a předseda Německo-politického spolku (Deutsch-politisches Verein), který byl dříve také členem Comité pro stavbu pomníku Vojtěcha Lanny staršího. Dalšími iniciátory byly Ludolf

³²⁸ SOKA ČB, 3 17/36, dopis Franze Pönningera 18. 8. 1879

³²⁹ Wittlich 2001, s. 119

³³⁰ SOKA ČB, 3 17/36, dopis Franze Pönningera 16. 10. 1883

³³¹ SOKA ČB, 3 17/36, dopis dr. W. Rzihy někdy mezi 16. 9. a 16. 10. 1883

³³² SOKA ČB, 3 17/36, dopis Franze Pönningera 20. 11. 1883

³³³ Binder – Kovář 2020, s. 54

Hansen (zapisovatel Německo-politického spolku)³³⁴ a Josef Taschek, předseda Böhmerwaldbundu.³³⁵

V otázce autorství přípravný výbor nejprve uvažoval o opětovné oslovení Franze Pönningera,³³⁶ který přijal srovnatelné zakázky na bustu Josefa II. pro Liberec, Ústí nad Labem a Českou Lípu.³³⁷ Nakonec byla ale zakázka svěřena Victoru Oskaru Tilgnerovi.³³⁸ Pomník s bustou Josefa II. byl odhalen 28. října 1883.³³⁹

Národní očisty

Po skončení první světové války v rámci ničení všech připomínek rakousko-uherské monarchie byl už 28. října budějovický pomník císaře Josefa II. stržen a vhozen do Mlýnské stoky.³⁴⁰ Pomníku Vojtěcha Lanny staršího se tato vlna násilí vyhnula.

Za druhé světové války byly velkoformátové kovové objekty na území Německé říše i Protektorátu Čechy a Morava rekvírovány a taveny, aby mohl být recyklovaný kov použit německou armádou pro vojenské účely. Kromě nespočtu kostelních zvonů postihla tato vlna ničení také kovové části pomníků.

Šestého května 1943 obdržel budějovický vládní komisař Fridrich David rozkaz od okresního hejtmána, aby byl Lannův pomník také odvezen a roztaven. David se místo toho rozhodl ještě vyčkat, protože na pražském pomníkovém úřadu se jednalo o možném vyškrtnutí pomníku ze seznamu. V červenci 1943 byl Lannův pomník ze seznamu opravdu vyškrtnut a byl tak jediným pomníkem v celém okrese, který unikl zničení.³⁴¹ Vládní komisař David, který před svým povýšením působil v Budějovicích jako správce tiskárny,³⁴² měl podle Kováře na zachování Lannova pomníku osobní zájem, o čemž má svědčit už jeho dřívější aktivita, kdy na Davidovu žádost bylo Budějovicím zasláno 5000 říšských marek na opravu Lannova rodného domu a umístění nové pamětní desky tamtéž. Zda byla pamětní deska vyrobena, popřípadě v jaké podobě, není známo.³⁴³

Stejně tak není jasné, zda David svým zájmem o postavu Vojtěcha Lanny staršího sledoval nějaký plán pro pozdější využití místního kultu Lanny v rámci ideologické historické revize. Lanna jako potomek „německých“ migrantů z horních Rakous velmi dobře se prosazující v „neněmeckém“ prostředí jižních Čech by býval mohl být snad později použit nacistickým režimem pro doložení přirozené německé nadřazenosti jako součást novověkého „Drang nach Nord“ v rámci Habsburské monarchie.

³³⁴ Kovář 2000, s. 69

³³⁵ Štvrtník 1891, s. 111

³³⁶ Kovář 2000, s. 69-70

³³⁷ Hojda – Pokorný 1996, s. 141

³³⁸ Kovář 2000, s. 69-70

³³⁹ Kovář 2000, s. 72

³⁴⁰ Kovář 2000, s. 80-81

³⁴¹ Kovář 2000, s. 55-57

³⁴² Pecha 2006a, s. 43

³⁴³ Kovář 2000, s. 55-57

Na konci války se vládní komisař David 5. května 1945 pokoušel opustit Budějovice, kvůli poruše auta musel vystoupit, nedaleko Lannova pomníku (poblíž dnešní polikliniky Sever) byl obklopen davem a buď byl na místě zastřelen nebo sám spáchal sebevraždu.³⁴⁴

V noci z 24. na 25. května 1945 byla celá bronzová část pomníku Vojtěcha Lanny staršího stržena k zemi a celý pomník tím samozřejmě na mnoha místech poškozen.³⁴⁵ Podle pamětníka Milana Hůdy byl pomník za asistence ženistů sovětské armády ovázán provazy a řetězy a zapřáhnut do traktoru. Kolem byl shromážděn dav a ozývaly se projevy protiněmecké nenávisti.³⁴⁶

V roce 1945 uplynulo od smrti Lanny už skoro 80 let. Tehdejší současníky tedy od možnosti vlastní vzpomínky na Lannu dělila podobně široká propast času jako dnes (2023) žijící lidi právě od konce 2. světové války. Lannův pomník tak už dávno nebyl objektem, který „cíleně stimuluje vzpomínky“,³⁴⁷ ale už se plně stal místem umělé paměti.

Beztržné zničení pomníku Vojtěcha Lanny staršího dodalo kuráž dalším anonymním ničitelům, kteří o dva roky později (duben 1947) strhli také opodál stojící sochu Diany. Poškozená socha později kamsi zmizela a je dodnes neznámá.³⁴⁸

48 let neexistence

V září 1946 začaly další úpravy Sadů. Práce měli původně provádět vězni ze shromažďovacího tábora pro Němce, kteří zde čekali na své vysídlení, ale nakonec byly práce zadány vězňům z budějovické věznice u krajského soudu. Úpravy pokračovaly až do roku 1948 a byly při nich mimo jiné vyasfaltovány některé povrchy a zbořeny klasicistní altán zvaný „Templ“,³⁴⁹ který v parku stál od roku 1819.³⁵⁰

Památková a umělecká komise sice už v roce 1947 chtěla zbytky pomníku Vojtěcha Lanny staršího umístit do městského muzea, k tomu ale také kvůli změně politického režimu nikdy nedošlo.³⁵¹

V archivních pramenech se také dochovala lživá odpověď představitelů města z roku 1949 na dotaz Lannova příbuzného Viktora Riede Riedensterna z Gmundenu u Travenského jezera, zda bronzová socha jeho předka stále stojí. Pomník prý musel být odstraněn kvůli jeho silnému poškození při náletu (americké armády) v březnu 1945.³⁵² Je možné, že kdyby se Viktor Riede Riedenstern dověděl o skutečném stavu Lannova pomníku, odkoupil by ho a znovupostavil v Gmundenu, odkud rod Lannů ostatně pochází. Takto byla v 60. letech diasporou německých Jablonečanů v Kaufbeurenu odkoupena a znovupostavena socha

³⁴⁴ Pecha 2006b, s. 210

³⁴⁵ Kovář 2000, s. 57

³⁴⁶ Kovář 2000, s. 57

³⁴⁷ Kladiwa 2011, s. 487

³⁴⁸ Binder – Kovář 2020, s. 54

³⁴⁹ Binder – Kovář 2020, s. 41

³⁵⁰ Binder – Kovář 2020, s. 21

³⁵¹ Kovář 2000, s. 59

³⁵² Kovář 2000, s. 58

rytíře Rüdigerera, která byla taktéž v květnu 1945 stržena a vláčena v Jablonci českými nacionalisty.³⁵³

Socha Lanny byla nějaký čas umístěna před jižním průčelí Lannova rodného domu, poté na dvoře základní školy Dukelská a nakonec v bavorovickém depositáři Jihočeského muzea.³⁵⁴ V roce 1963 začal dlouholetý českobudějovický konzervátor památkové péče Karel Kakuška pracovat na návrhu nového umístění Lannova pomníku. Dlouhodobá snaha památkové komise byla nakonec úspěšná a na jaře 1968 městský národní výbor oficiálně odsouhlasil obnovení pomníku Vojtěcha Lanny staršího v jeho původním prostředí. Po srpnových politických událostech ale upadla postava budějovického „německého“ kapitalisty opět v nemilost.³⁵⁵

V roce 1990 vydal českobudějovický Dům kultury tenkou brožurku o historických pohlednicích, na kterých jsou zachyceny různé zmizelé památky města. Mezi čtyřmi pohlednicemi pomníků, které „nepřečkali okupaci“ (německou za druhé světové války) je i ten Lannův, u kterého se také navíc objevuje krátké hodnocení jednoho z autorů: „Lannův pomník, pravda ne příliš vkusný, ...“³⁵⁶

V září 1990 se propadla střecha v bavorovickém depositáři Jihočeského muzea a pomníková socha Lanny to odnesla utrženou pravou paží. V roce 1991 byly zbytky pomníku převedeny z majetku muzea do majetku města a převezeny do Libníče k domu akademického sochaře Ivana Tláška. Klub přátel Českých Budějovic, který ve městě působí od roku 1912, je Kovářem označován za hlavního organizátora obnovy Lannova pomníku, která byla dokončena v roce 1993.³⁵⁷

Kameny podstavce se našly v městském skladišti ve Stromovce, naproti tomu sloupky a řetězy zmizely neznámo kde. Ačkoli je na fotografiích zdokumentována původní podoba sloupků, rozhodl se Ivan Tlášek je vytvořit podle svého vlastního návrhu. Kdo navrhoval podobu řetězů není známo, snad to byly Miloslav Nálečka a Milan Novotný, vyučující na střední průmyslové škole Dukelská, kteří měli na starost jejich výrobu.³⁵⁸ Buď ani Tlášek ani Klub přátel Českých Budějovic nevěděli o existenci těchto fotek nebo mohlo jít vzhledem k prostšímu zpracování sloupků, tenčímu a zkrácenému řetězu jen o snahu ušetřit peníze.

Podobně laxně přistoupil Ivan Tlášek také k obnově hautreliefu. Oproti původnímu stavu prokazatelně chybí dvoumužná pila v prvním výjevu, dále téměř jistě chybí „voda“ vytékající z amfory personifikace Vltavy a s velkou pravděpodobností došlo ke změnám pozice u utržených paží dvou putti. Hypotéza o chybějícím provázku v ruce levého chlapce u říčních personifikací se opírá pouze o dobové popisy v novinách.

³⁵³ Mikulička 2016

³⁵⁴ Kovář 2000, s. 59

³⁵⁵ Kovář 2000, s. 58

³⁵⁶ Martíšek – Hojdarová – Šesták 1990

³⁵⁷ Kovář 2000, s. 59-61

³⁵⁸ Kovář 2000, s. 61

Cizí prostředí

Po politickém převratu roku 1989 proběhla další vlna ničení a obnovování pomníků. Na některých místech bylo obnovování určitých pomníků bráno jako součást snah o „česko-německé smíření“, jako například obnovení výjimečného pomníku Waltera von der Vogelweide v Duchcově (1991)³⁵⁹ nebo obnovy pomníků ve Františkových lázních.

Pomník Vojtěcha Lanny staršího v Českých Budějovicích byl slavnostně obnoven 2. října 1993. Jak je ale patrné z obrázků 61-62, pomník byl oproti svému původnímu umístění posunut o několik metrů hlouběji do parku a pootočen tak, že jeho čelní hrana už není rovnoběžná s uliční hranou. Asi největší změnou, která prostředí pomníku za jeho 48 let neexistence postihla, byl masivní nárůst automobilového provozu kolem Sadů. V sedmdesátých letech proto proběhla první snaha o snížení hluku výsadba „keřové zdi“ podél silnice.³⁶⁰ I přesto se z jemně kroutících cest promenádního parku staly rušné chodníky procházející zelení, které byly napříměny, aby umožnily co nejrychlejší přesun co nejvíce chodců.

Druhá snaha o snížení automobilového hluku od silnice opět pomocí keřové zdi proběhla během širších úprav parku v roce 2002.³⁶¹ S rozsahem tehdejších parkových úprav nebyl spokojen Oldřich Fencl, který ve svém dopisu na magistrát města kritizoval mimo jiné právě neutěšený stav prostředí Lannova pomníku – především jeho sníženou viditelnost kvůli větvím okolních stromů.³⁶² Odbor stavebních památek Magistrátu města sice přiznal, že při obnovení pomníku v roce 1993 „zřejmě nebyl brán dostatečný ohled na kompoziční dotvoření nejbližšího okolí, aby pomník byl opět dominantou prostranství, jak mu historicky i umělecky přísluší“,³⁶³ nicméně výsledkem byla pouze ořez spodních větví dvou nově vysazených lip a liliovníku tulipánokvětého a pokácení vzrostlé lípy srdčité stojící před pomníkem.³⁶⁴

Především svým hautreliefním válcem, ale i rozvržením nápisů na všechny čtyři strany nutí Lannův pomník (více mnohé než jiné pomníky) diváka obejít celý pomník kolem dokola. Od obcházení (a vůbec přiblížení se) pomníku ale návštěvníky parku odrazuje současná úprava s úzkými vedlejšími cestičkami mimo hlavní pěší trasy. Žádoucí umístění pomníku a parková úprava jsou dobře patrné z dobových fotografií (obr. 63-64), kde pomník byl jakousi vstupní branou, kterou nešlo přehlédnout.

Měšťané třetí čtvrtiny 19. století by mrtvý pomník v městském parku nestrpěli, takový pomník by odporoval obecnému vkusu. V 21. století, kdy nové pomníky už poptává málokdo

³⁵⁹ Foto dostupné např. zde:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/archive/4/48/20160317144405%21Statue_of_Walther_von_der_Vogelweide_in_Duchcov2.JPG, vyhledáno 1. 5. 2023

³⁶⁰ Binder – Kovář 2020, s. 42

³⁶¹ Pavlátová – Ehrlich 2004, s. 62

³⁶² Archiv NPÚ v Českých Budějovicích, složka Sady (České Budějovice), dokument z 14. 10. 2003

³⁶³ Archiv NPÚ v Českých Budějovicích, složka Sady (České Budějovice), dokument z 26. 8. 2004

³⁶⁴ Archiv NPÚ v Českých Budějovicích, složka Sady (České Budějovice), dokument z 14. 9. 2004 a 18. 10. 2004, dále odborné vyjádření NPÚ č. j. 8686/2004/c

(možná z obav, aby to nedopadlo jako budějovický pomník Přemysla Otakara II.), mrtvý pomník obecnému vkusu nevádí. V budějovickém parku připomíná pomník Vojtěcha Lanny staršího jeden ze záměrně ponechaných mrtvých stromů, jen není tak cenným biotopem.

Závěr

Ještě cizejší než fyzické prostředí je dnes kulturní prostředí, ve kterém se pomník Vojtěcha Lanny staršího nachází. „Němečtí“ grundeři si na území dnešního Česka prošli trojím vytěsněním. Po první světové válce se na základě národnosti stali v nacionalistickém Československu „cizinci ve vlastním státě“, po druhé světové válce byli oni, popř. jejich potomci fyzicky vytěsněni z území Československa a potřetí byli vytěsněni vládnoucí komunistickou stranou na základě třídní příslušnosti.

Do dominantního historického příběhu se němečtí grundeři plně nevrátili ani poté, co byl ustanoven současný státní režim, který se snaží napravit třetí vytěsnění (v rámci nutného vymezení se vůči přímo předcházejícímu režimu).

Druhé vytěsnění je v současném dominantním příběhu většinou přecházeno záměrným mlčením. Ostatně už samotný termín sudetští Němci, kterým jsou označováni také statisíce vysídlených obyvatel z vnitrozemí ukazuje snahu odsunout celou problematiku z politického (a národního) centra na periferii pohraničí a ponížit tak celostátní historický proces na regionální bolístku.

K prvnímu vytěsnění v období první republiky nikdo příliš pozornost nepřitahuje. První republika byla současným státním režimem plně rehabilitována v idealizované podobě, aby byla vyvolána představa pouhého navazování na tradici nebo ještě lépe představa oblíbeného „návratu do normálu“.

Centralizací dějepisných osnov ve školách byla tak jako jinde potlačena lokální umělá paměť i v Českých Budějovicích. V téměř monoetnické, mononárodní České republice nemá Vojtěch Lanna starší šanci zapojit se mezi ústřední postavy onoho jednotného příběhu.

Lannův rodný dům u loděnice chátral po roce 1989 dál. V 10. letech 21. století byl vybourán a zbylo z něj o málo více než čelní štítová zeď. Pomník Vojtěcha Lanny staršího obnovený místním klubem estetiků tak aby nepřekážel, je příjemnou okrasou parku vnímanou letnými pohledy nedaleko procházejících lidí. Je dnes jako vzácný rodinný porcelán po babičce schovaný na nejvyšší poličce vitrínové almary, kde – uschován pro „zvláštní příležitosti“ – sbírá prach zcela mimo žitou každodennost.

Soupis použitých zdrojů

Knihy

Bayer 1910

Emil Bayer, *Budweis und seine nächste Umgebung* (součást cyklu Österreichische Heller-Führer), Budějovice 1910

Binder – Kovář 2020

Milan Binder – Daniel Kovář, *Sady parky aleje. Historie a současnost veřejné zeleně v Českých Budějovicích*, České Budějovice 2020

BLKÖ 1858

heslo Fernkorn, Anton, in: Constantin Wurzbach (ed.), *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich*, svazek 4, Wien 1858, dostupný online: <http://www.literature.at/viewer.alo?objid=11808&viewmode=fullscreen&scale=2.5&rotate=&page=190>, vyhledáno 14. 11. 2022

BLKÖ 1872

heslo Pönninger, Franz, in: Constantin Wurzbach (ed.), *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich*, svazek 23, Wien 1872, dostupný online: <http://www.literature.at/viewer.alo?objid=12538&viewmode=fullscreen&scale=2&rotate=&page=17>, vyhledáno 14. 11. 2022

BLKÖ 1874

heslo Röhlich Joseph, in: Constantin Wurzbach (ed.), *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich*, svazek 26, Wien 1874, dostupný online: <https://austria-forum.org/web-books/wurzbach26de1874kfu/000239>, vyhledáno 14. 5. 2023

Bösel – Krasa 1994

Richard Bösel – Selma Krasa, *Monumente. Wiener Denkmäler vom Klassizismus zur Secession* (kat. výst.), Wien 1994.

Das geistige Wien 1889

heslo Pönninger Karoline, in: Ludwig Eisenberg – Richard Groner (edd.), *Das geistige Wien. Mittheilungen über die in Wien lebenden Architekten, Bildhauer, Bühnenkünstler, Graphiker, Journalisten, Maler, Musiker und Schriftsteller*, Wien 1889, dostupné online: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=umn.319510023139180&view=1up&seq=174>, vyhledáno 20. 4. 2023

Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild 1888

Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild, svazek Niederösterreich, Wien 1888

Erben 1985

Václav Erben, Principy divadelnosti v české monumentální plastice 19. století, in: *Divadlo v české kultuře 19. století* (sborník), Praha 1985

Evers 1965

Hans Gerhard Evers, Historismus, in: *Historismus und Bildende Kunst. Vorträge und Diskussion im Oktober 1963 in München und Schloß Anif*, München 1965

Hejdová 1969

Dagmar Hejdová, kapitola Mezi umělci a vědci, poslední odstavec (nestránkováno), in: Oldřich Blažíček – Dagmar Hejdová, *Umění českého baroku. Soubor vystavený v Londýně a Birminghamu* (kat. výst.), Praha 1969

Historisches Lexikon Wien 1993

heslo Fernkorn Anton, in: Felix Czeike (editor), *Historisches Lexikon Wien*, svazek 2 (De-Gy), Wien 1993, dostupné online: <https://www.digital.wienbibliothek.at/wbrobv/content/pageview/1113725>, vyhledáno 21. 4. 2023

Historisches Lexikon Wien 1994

heslo Kassin Josef, in: Felix Czeike (editor), *Historisches Lexikon Wien*, svazek 3 (Ha-La), Wien 1994, dostupné online: <https://www.digital.wienbibliothek.at/wbrobv/content/pageview/1114593>, vyhledáno 21. 4. 2023

Historisches Lexikon Wien 1995

heslo Pönninger Franz, in: Felix Czeike (editor), *Historisches Lexikon Wien*, svazek 4 (Le-Ro), Wien 1995, dostupné online: <https://www.digital.wienbibliothek.at/wbrobv/content/pageview/1115417>, vyhledáno 21. 4. 2023

Hojda – Pokorný 1996

Zdeněk Hojda – Jiří Pokorný, *Pomníky a zapomínky*, Praha 1996

Keil 2005

Gundolf Keil, heslo Scanzoni von Lichtenfels, Friedrich, in: *Neue Deutsche Biographie*, svazek 22, vydáno 2005, dostupné online: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz48712.html#ndbcontent>, vyhledáno 20. 4. 2023

King 2005

Jeremy King, *Budweisers into Czechs and Germans*, Princeton 2005

Kladiwa 2011

Pavel Kladiwa, „Bauernbefreier“ Hans Kudlich – součást národního příběhu českých a rakouských Němců, in: Milan Hlavačka, Antoine Marès, Magdalena Pokorná a kolektiv, *Paměť míst, událostí a osobností. Historie jako identita a manipulace*, Praha 2011

Konečný – Prah 1993

Lubomír Konečný – Roman Prah, Radeckého pomník a české „rakušanství“, in: *Čechy a Evropa v kultuře 19. století* (sborník), Praha 1993

Koch, ÖBL, 1980

B. Koch, heslo Pönninger, Laurenz, in: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, svazek 8, 1980, dostupný online: <https://apis.acdh.oeaw.ac.at/person/49873>

Kovář 2000

Daniel Kovář, *Příběhy budějovických pomníků*, České Budějovice 2000

Krasa-Florian, ÖBL, 1980

Selma Krasa-Florian, heslo Pönninger, Franz, in: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, svazek 8, 1980, dostupný online: <https://apis.acdh.oeaw.ac.at/person/49870>

Kratochwil – Meerwald 1930

Karl Kratochwil – Alois Meerwald, *Heimatbuch der Berg- und Kreisstadt Böhmisches-Budweis mit einer Sammlung von alten und neueren Sagen*, Budějovice 1930

Krause 1984

Walter Krause, heslo 34.16 Allegorie der Donau, in: *Das Zeitalter Kaiser Franz Josefs. 1. Teil. Von der Revolution zur Gründerzeit 1848-1880* (katalog výstavy), Grafenegg 1984

Krause 1986

Walter Krause, heslo Röhlich, Josef, in: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, svazek 9, 1986, dostupný online: <https://apis.acdh.oeaw.ac.at/person/45116>, vyhledáno 14. 11. 2022

Kunst des Biedermeier 1988

Georg Himmelheber – Brigitte Thanner (edd.), *Kunst des Biedermeier 1815-1835. Architektur, Malerei, Plastik, Kunsthandwerk, Musik, Dichtung und Mode* (kat. výst.), Mnichov 1988.

Landwehr 2012

Eva-Maria Landwehr, *Kunst des Historismus*, Köln am Rhein 2012

Leisching 1904

Eduard Leisching, heslo Fernkorn, Anton Dominik Ritter von, in: *Allgemeine Deutsche Biographie* 48, Mnichov 1904, s. 788-796, dostupné online: <https://www.deutsche-biographie.de/ppn118686844.html#adbcontent>, vyhledáno 13. 11. 2022

Makariusová 2021

Marie Makariusová, heslo Zdekauer, Karl Constantin Ritter von (1819–1873), Jurist und Bankier, in: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, svazek 16, vydání 72 v roce 2021, dostupné online: https://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_Z/Zdekauer_Karl-Constantin_1819_1873.xml, vyhledáno 20. 4. 2023

Martíšek – Hojdarová – Šesták 1990

Josef Martíšek – Pavla Hojdarová – Antonín Šesták, Budějovice tenkrát, České Budějovice 1990, nestránkováno (32 stran)

Mignot 1994

citováno z: Claude Mignot, *Architektur des 19. Jahrhunderts*, Köln 1994
francouzský originál: Claude Mignot, *L'architecture du XIXe siècle*, Paris 1983

Nový slovník československých výtvarných umělců 1947

heslo Čurn Bartoloměj, in: Prokop Toman (ed.), *Nový slovník československých výtvarných umělců*, 1. díl, Praha 1947

ÖBL 1957

heslo Glanz, Josef, in: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, svazek 2, 6. vydání, 1957, dostupné online:
https://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_G/Glanz_Joseph_1795_1866.xml, vyhledáno 14. 4. 2023

Pavlátová – Ehrlich 2004

Marie Pavlátová – Marek Ehrlich a kol., *Zahrady a parky jižních Čech*, České Budějovice 2004

Pecha 2006a

Miloslav Pecha, Politické a správní poměry a veřejný život v době nacistické okupace, in: Miloslav Pecha – Václav Vondra, *Českobudějovicko v době nacistické okupace a osvobození 1939-1945*, České Budějovice 2006

Pecha 2006b

Miloslav Pecha, Konec německé okupace a osvobození, in: Miloslav Pecha – Václav Vondra, *Českobudějovicko v době nacistické okupace a osvobození 1939-1945*, České Budějovice 2006

Petrasová – Lorenzová 2001

Taťána Petrasová – Helena Lorenzová, Sochařství romantického historismu. Čechy 1840-1860, in: *Dějiny českého výtvarného umění III/2*, Praha 2001

Petrová 2001

Eva Petrová, Sochařství klasicismu. Čechy 1780-1840, in: *Dějiny českého výtvarného umění III/2*, Praha 2001

Popela – Popelová – Pavlátová 2004

Pavel Popel – Ivana Popelová – Marie Pavlátová, České Budějovice – městský park Na Sadech, in: Marie Pavlátová – Marek Ehrlich a kol., *Zahrady a parky jižních Čech*, České Budějovice 2004

Prahl 2004

Roman Prahl a kol., *Umění náhrobku v českých zemích let 1780-1830*, Praha 2004

Rada 1966

František Rada, *Když se psalo c. k.*, České Budějovice 1966

Sandgruber 1985

Roman Sandgruber, Der große Krach, in: *Traum und Wirklichkeit. Wien 1870-1930* (katalog výstavy), Wien 1985

Štvrtník 1891

Adolf Štvrtník, *Paměti královského a horního města Českých Budějovic*, 1891

Thornbury 1878

Walter Thornbury, The Monument and its neighbourhood, in: *Old and New London*, svazek 1, London 1878, s. 565-574, odstavec 2, dostupné online: <https://www.british-history.ac.uk/old-new-london/vol1/pp565-574#p2>, vyhledáno 1. 5. 2023

Vondráček 2010

Radim Vondráček, Biedermeier jako hodnotový a ideový proud, in: Radim Vondráček (ed.), *Biedermeier. Umění a kultura v českých zemích 1814-1848*, Praha 2010

Waldová – Lexa 2020

Monika Waldová – Petr Lexa, *Zámeček Poříčí v Boršově nad Vltavou*, České Budějovice 2020

Weimar. Lexikon zur Stadtgeschichte 1998

Hummel-Denkmal, in: Weimar. Lexikon zur Stadtgeschichte, Weimar 1998

Wenley

Robert Wenley, Paintings in Metal, in: Genevieve Bresc-Bautier (ed.), *Cast in Bronze. French Sculpture from Renaissance to Revolution*, 2009

Wittlich 1983

Petr Wittlich, Pomník a město, in: *Město v české kultuře 19. století* (sborník), Praha 1983

Wittlich 2001

Petr Wittlich, Sochařství historismu. Kult pomníků, in: Taťána Petrasová – Helena Lorenzová (edd.), *Dějiny českého výtvarného umění III/2*, Praha 2001

Zur Erinnerung an die Enthüllung des Lanna-Monumentes 1879

Zur Erinnerung an die Enthüllung des Lanna-Monumentes im Stadtpark zu Budweis am 24. Mai 1879, Budějovice 1879, vydala F. Zdarssa'schen Buchdruckerei, autor textu je na konci podepsán pouze iniciálami K. K.

Žákavec 1936

Theodor Žákavec, *Lanna. Příspěvek k dějinám hospodářského vývoje v Čechách a v Československu*, Praha 1936

Periodika

Aesthetische Rundschau 1866

Die k. k. Kunst-Erzgießerei auf der Wieden und das neue Schwarzenberg-Monument, in: *Aesthetische Rundschau*, vydavatel A. Czeke, 1. ročník, číslo 9, 28. listopadu 1866, dostupné online:

https://books.google.cz/books?id=xrrusoNvBREC&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, vyhledáno 20. 4. 2023

Amtsblatt zur Wiener Zeitung 1867

Amtsblatt zur Wiener Zeitung und Central-Anzeiger für Handel und Gewerbe, 25. 5. 1867, číslo 124, nadpis Kundmachungen, 2. sloupec, dostupné online: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=18670525&seite=19>, vyhledáno 20. 5. 2023

Baravalle 1968

Robert Baravalle, Das Erzherzog-Johann-Denkmal in Graz 90 Jahre nach seiner Enthüllung am 8. September 1878, in: *Blätter für Heimatkunde*, ročník 42, Graz 1968, dostupné online: https://www.historischerverein-stmk.at/wp-content/uploads/B_Jg42_Robert-BARAVALLE-Das-Erzherzog-Johann-Denkmal-in-Graz.pdf, vyhledáno 20. 4. 2023

Barvitius 1878

Antonín Barvitius, O pomníku J. Jungmanna, in: *Světazor*, ročník 12, číslo 20, vydáno 15. 5. 1878, s. 254, dostupné online: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:ee5db190-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:475b112b-435e-11dd-b505-00145e5790ea>, vyhledáno 15. 5. 2023

Budivoj 1879a

Slavnost odhalení pomníku Vojtěcha Lanny, in: *Budivoj*, ročník 15, číslo 42, vydáno 25. 5. 1879, strana 2

Budivoj 1879b

Zur Erinnerung an die Enthüllung des Lanna-Monumentes im Stadtpark zu Budweis am 24. Mai 1879, in: *Budivoj*, ročník 15, číslo 42, vydáno 25. 5. 1879, strana 2

Budweiser Kreisblatt 1879a

Tages-Chronik. Lannafeier, in: *Budweiser Kreisblatt*, ročník 28, číslo 42, vydáno 24. 5. 1879, s. 2-3

Budweiser Kreisblatt 1879b

Lanna-Feier, in: *Budweiser Kreisblatt*, ročník 28, číslo 43, vydáno 28. 5. 1879, strana 1

Budweiser Zeitung 1879a

Budweiser Zeitung, ročník 18, číslo 42, vydáno 24. 5. 1879

Budweiser Zeitung 1879b

Der Enthüllungstag des Lanna-Denkmales, in: *Budweiser Zeitung*, ročník 18, číslo 43, vydáno 28. 5. 1879

Carinthia 1862

Das Atelier Fernkorn's, in: *Carinthia. Zeitschrift für Vaterlandskunde, Belehrung und Unterhaltung*, vydavatel S. M. Mayer, 25. ročník, číslo 20, 4. října 1862, s. 159-160, dostupné online: http://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ95687901, vyhledáno 8. 11. 2022

Damjanović 2021

Dragan Damjanović, The Habsburgs and Public Monuments in 19th-Century Croatia, in: *RIHA Journal* 0266, 10. července 2021, DOI: <https://doi.org/10.11588/riha.2021.1.81897>, vyhledáno 2. 4. 2023

Eitelberger 1879

Rudolf Eitelberger (podepsán R. v E.), Anton D. Ritter von Fernkorn, in: *Mittheilungen des k. k. Österreichischen Museums für Kunst und Industrie. Monatsschrift für Kunst und Gewerbe*, 14. ročník, číslo 162, 1. března 1879, dostupné online: https://hauspublikationen.mak.at/viewer/image/1359442091526_0001/20/, vyhledáno 15. 11. 2022

Gottsmann 2021

Andreas Gottsmann, The Arts Policy of the Habsburg Empire in the Long 19th Century, in: *RIHA Journal* 0264, 10. 7. 2021, DOI: <https://doi.org/10.11588/riha.2021.1.81894>, vyhledáno 2. 4. 2023

Kovář 2005

Daniel Kovář, Stavební činnost v Českých Budějovicích v 1. polovině 19. století, in: *Staré Budějovice*, ročník 1, České Budějovice 2005

Krakauer Zeitung 1860

Das Erzherzog Karl-Monument, in: *Krakauer Zeitung*, 4. ročník, číslo 120, 5. května 1860, dostupné online: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/426539/edition/401682/content>, vyhledáno 8. 11. 2022

Kraševac 2021

Irena Kraševac, Public Sculpture in Zagreb in the Second Half of the 19th Century, in: *RIHA Journal* 0267, 10. července 2021, DOI: <https://doi.org/10.11588/riha.2021.1.81898>, vyhledáno 2. 4. 2023

Lipold 2017

Jan Lipold, "Klid na práci" si rozvracet nedáme, politici nás jím očkují jako za komunistů (novinový komentář), in: *Aktuálně.cz*, 5. června 2017, dostupné online: <https://nazory.aktualne.cz/komentare/klid-na-praci-si-rozvracet-nedame-politici-nas-jim-ockuji/r~74f2f866491b11e7aco60025900fea04/>, vyhledáno 19. 1. 2023

McCredie 1984

James R. McCredie, The 'Lantern of Demosthenes' and Lysikrates, Son of Lysitheides, of Kikynna, in: *Greek, Roman, and Byzantine Monographs*, číslo 10, 1984, dostupné online: <https://grbs.library.duke.edu/public/journals/11/grbs-supplemental-files/Dow.pdf>, vyhledáno 30. 1. 2023

Neue Freie Presse 1887

Joseph Röhlich, in: *Neue Freie Presse*, Abendblatt, číslo 8329, 3. listopadu 1887, s. 21 (nečíslováno), rubrika Kleine Chronik, dostupné online: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=nfp&datum=18871103&seite=21>, vyhledáno 14. 11. 2022

Peez 1867

Ernst Alexander Peez, Adalbert Lanna. Ein Bild aus der Geschichte der österreichischen Industrie, in: *Österreichische Revue*, Wien 1867, s. 1-62, dostupné online: https://books.google.cz/books?id=sjOscYfK8K8C&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=true, vyhledáno 10. 2. 2023

Schemper-Sparholz – Mang 2021

Ingeborg Schemper-Sparholz – Caroline Mang, Vienna as a Sculptural Centre in the Long 19th Century. Current Research on Sculpture in Central Europe, in: *RIHA Journal* 0260, 10. července 2021, DOI: <https://doi.org/10.11588/riha.2021.1.81885>, vyhledáno 17. 4. 2023

Wiener Abendpost 1874

Wiener Abendpost. Beilage zur Wiener Zeitung, 23. 7. 1874, strana 5, nadpis Im Wiener Gusschause, dostupné online: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wrz&datum=18740723&seite=15>, vyhledáno 20. 4. 2023

Archivní materiál

SOKA ČB, 3 17/36

Státní okresní archiv České Budějovice, Archiv města České Budějovice – manipulace 1868-1928, karton 161, signatura 3 17/36. Složka obsahuje veškeré dochované dokumenty města týkající se pomníku Vojtěcha Lanny staršího z let 1866-1883. Jedná se o několik set listů, které nejsou blíže očíslovány nebo roztrženy, ale jejich řazení je zhruba chronologické, takže je možné velkou část listin dohledat podle data.

Stenographische Protokolle – Abgeordnetenhaus

Österreichische Nationalbibliothek, Stenographische Protokolle – Abgeordnetenhaus, IV. Session: 20.05.1867 - 15.05.1869, Personenregister, s. 620-621, dostupné online: <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=spa&datum=0004&size=45&page=7124>, vyhledáno 14. 12. 2022

Stenoprotokoly Sněmu království Českého, 6. dubna 1867

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, Sněm království Českého 1867-69, 1. zasedání, stenoprotokoly, 1. schůze, sobota 6. dubna 1867, dostupné online: https://www.psp.cz/eknih/1867_69skc/1/stenprot/001schuz/s001002.htm, vyhledáno 14. 12. 2022

Online zdroje

Burešová 2015

Šárka Burešová, *Obrazárna cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě* (magisterská práce), Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Seminář dějin umění, 2015

eSbírký, Muzeum Podkrkonoší v Trutnově

předmět 3762886, [esbirky.cz](https://www.esbirky.cz), Muzeum Podkrkonoší v Trutnově, inv. č. V/841, <https://www.esbirky.cz/predmet/3762886>, vyhledáno 19. 4. 2023

Hašková 2008

Sabina Hašková, *František Bohumil Doubek (1865 - 1952). Život a dílo česko-bavorského malíře* (bakalářská práce), Filozofická fakulta Jihočeské univerzity, 2008

imKinsky 2019

aukční dům imKinsky, 130. aukce, 3. 12. 2019, <https://imkinsky.com/ergebnisse/130/674/7/81540>, vyhledáno 20. 5. 2023

Líbal, Encyklopedie ČB

Dobroslav Líbal, Sandner Josef, in: *Encyklopedie Českých Budějovic*,

<http://www.encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/sandner-josef>, vyhledáno 20. 4. 2023

Mikulička 2016

Jan Mikulička, Metznerova kašna skončila po válce v drti. Češi ji použili pod chodníky, 7. 4. 2016, in: *iDnes.cz*, https://www.idnes.cz/liberec/zpravy/vyroci-metznerovy-kasny-na-namesti-v-liberci.A160406_141122_liberec-zpravy_tm, vyhledáno 20. 4. 2023

Nakonečný – Pecha – Petráš – Vondra, Encyklopedie ČB

Milan Nakonečný – Miloslav Pecha – Jiří Petráš – Václav Vondra, Druhá světová válka, in: *Encyklopedie Českých Budějovic*, <https://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/druha-svetova-valka>, vyhledáno 10. 2. 2023

Národní pedagogické muzeum a knihovna (katalog)

heslo Štvrtník, Adolf, in: *Národní pedagogické muzeum a knihovna Jana Amose Komenského*,

<https://katalog.npmk.cz/records/4aed9a9a-9da5-4f9e-858d-17e5d04ef4fc?locale=cs>, vyhledáno 17. 4. 2023

Thoma – Pletzer, Encyklopedie ČB

Juraj Thoma – Karel Pletzer, Lannova třída, in: *Encyklopedie Českých Budějovic*, <https://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/lannova-trida>, vyhledáno 10. 2. 2023

Vojtek 2012

Libor Vojtek, *Vývoj obecní samosprávy v letech 1848-1945* (bakalářská práce), Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Katedra dějin státu a práva, 2012, dostupná online: https://is.muni.cz/th/lyjy4/Vyvoj_obecni_samospravy_v letech_1848_-_1945.pdf, vyhledáno 19. 4. 2023

WolfD59, 2013

WolfD59, Salzburg Wiki,

https://www.sn.at/wiki/Datei:B%C3%BCste_Carl_von_Schwarz.jpg, 2013, vyhledáno 18. 4. 2023

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Filozofická fakulta
Ústav věd o umění a kultuře

Obrazová příloha k bakalářské práci

Pomník Vojtěcha Lanny staršího v Českých Budějovicích

Martin Němeček
studijní program Dějiny umění

Vedoucí práce: Mgr. Hynek Látal, Ph.D.

2023

1

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

2

Franz Pönninger, sádrové bozzetto k pomníku Vojtěcha Lanny staršího,
někdy mezi 1866 a 1874, Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích
zdroj: fotografie poskytnuta Mgr. Leošem Nikrmajerem

3

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

3

Franz Pönninger, sádrové bozzetto k pomníku Vojtěcha Lanny staršího, někdy mezi 1866 a 1874, Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích

zdroj: fotografie poskytnuta Mgr. Leošem Nikrmajerem

4

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice

zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

5

Franz Pönninger, sádrové bozzetto k pomníku Vojtěcha Lanny staršího, někdy mezi 1866 a 1874, Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích

zdroj: fotografie poskytnuta Mgr. Leošem Nikrmajerem

6

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice

zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

7

Franz Pönninger, sádrové bozzetto k pomníku Vojtěcha Lanny staršího, někdy mezi 1866 a 1874, Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích

zdroj: fotografie poskytnuta Mgr. Leošem Nikrmajerem

8

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice

zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

9

Franz Pönninger, sádrové bozzetto k pomníku Vojtěcha Lanny staršího, někdy mezi 1866 a 1874, Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích

zdroj: fotografie poskytnuta Mgr. Leošem Nikrmajerem

10

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice

zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

11

Franz Pönninger, sádrové bozzetto k pomníku Vojtěcha Lanny staršího, někdy mezi 1866 a 1874, Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích
zdroj: fotografie poskytnuta Mgr. Leošem Nikrmajerem

12

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

13

Franz Pönninger, sádrové bozzetto k pomníku Vojtěcha Lanny staršího, někdy mezi 1866 a 1874, Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích
zdroj: fotografie poskytnuta Mgr. Leošem Nikrmajerem

14

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

15

Franz Pönninger, sádrové bozzetto k pomníku Vojtěcha Lanny staršího, někdy mezi 1866 a 1874, Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích

zdroj: fotografie poskytnuta Mgr. Leošem Nikrmajerem

16

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice

zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

17

Franz Pönninger, sádrové bozzetto k pomníku Vojtěcha Lanny staršího, někdy mezi 1866 a 1874, Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích

zdroj: fotografie poskytnuta Mgr. Leošem Nikrmajerem

18

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice

zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

19

Fotografie ze slavnosti odhalení pomníku Vojtěcha Lanny staršího
v Českých Budějovicích 24. 5. 1879, Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích,
inventární číslo K 7740

zdroj: sken fotografie poskytnut Mgr. Leošem Nikrmajerem

20

Franz Pönniger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice

zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

21

Franz Pönniger, pomník Andrese Zelinky, Vídeň

zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

22

Nedatovaná fotografie pomníku Vojtěcha Lanny staršího
v Českých Budějovicích, před 25. 5. 1945, Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích,
inventární číslo K 7805

zdroj: sken fotografie poskytnut Mgr. Leošem Nikrmajerem

23

Detail z nedatované fotografie pomníku Vojtěcha Lanny staršího
v Českých Budějovicích, před 25. 5. 1945, Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích,
inventární číslo F 264

zdroj: sken fotografie poskytnut Mgr. Leošem Nikrmajerem

24

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice

zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

25

Franz Pönninger, pomník Andrease Zelinky, Vídeň

zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

26

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice

zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

27

Franz Pönninger, východní strana pomníku Vojtěcha Lanny staršího,
České Budějovice

zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

28

Franz Pönninger, západní strana pomníku Vojtěcha Lanny staršího,
České Budějovice

zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

29

Franz Pönninger, zadní strana pomníku Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

30

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

31

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

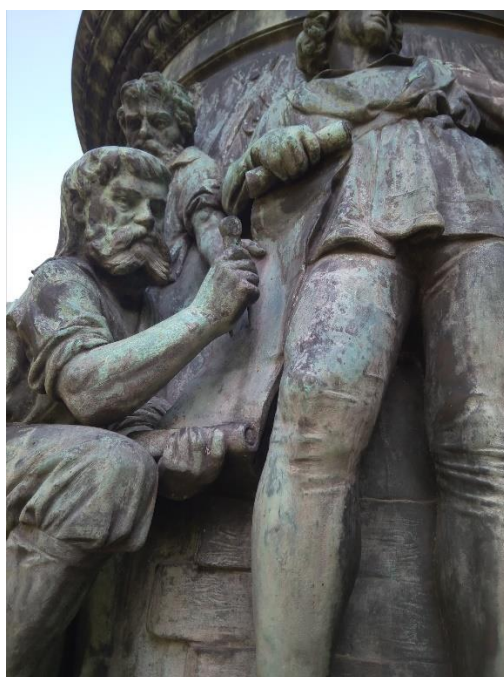
32

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

33

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

34

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

35

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

36

Detail z nedatované fotografie pomníku Vojtěcha Lanny staršího
v Českých Budějovicích, před 25. 5. 1945, Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích,
inventární číslo K 7805

zdroj: sken fotografie poskytnut Mgr. Leošem Nikrmajerem

37

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice,
stav po obnově v roce 1993, dřevorubecká pila nebyla obnovena

zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

38

Franz Pöninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

39

Franz Pöninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

40

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

41

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

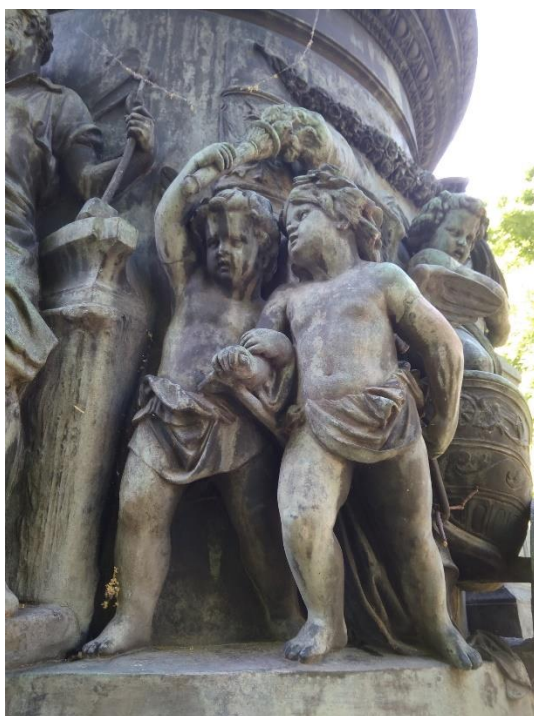
42

Franz Pöninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

43

Franz Pöninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

44

Franz Pönniger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

45

Franz Pönniger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

46

Franz Pönniger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

47

Franz Pönniger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

48

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice

zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

49

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice

zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

50

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

51

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

52

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

53

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

54

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

55

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

56

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

57

Franz Pönninger, pomník Andrease Zelenky, Vídeň,
horní římsa válce

zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

58

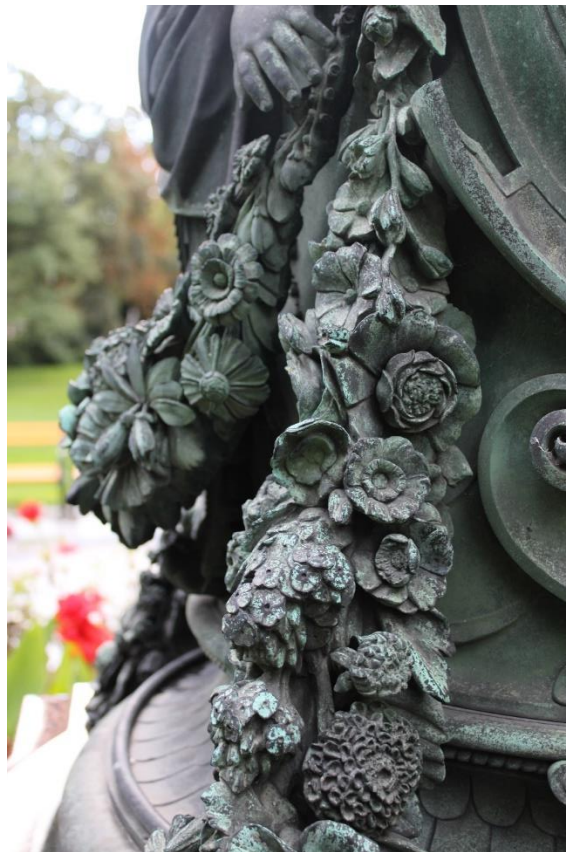
Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanny staršího, České Budějovice,
horní římsa válce

zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

59

Franz Pöninger, pomník Andrease Zelenky, Vídeň,
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

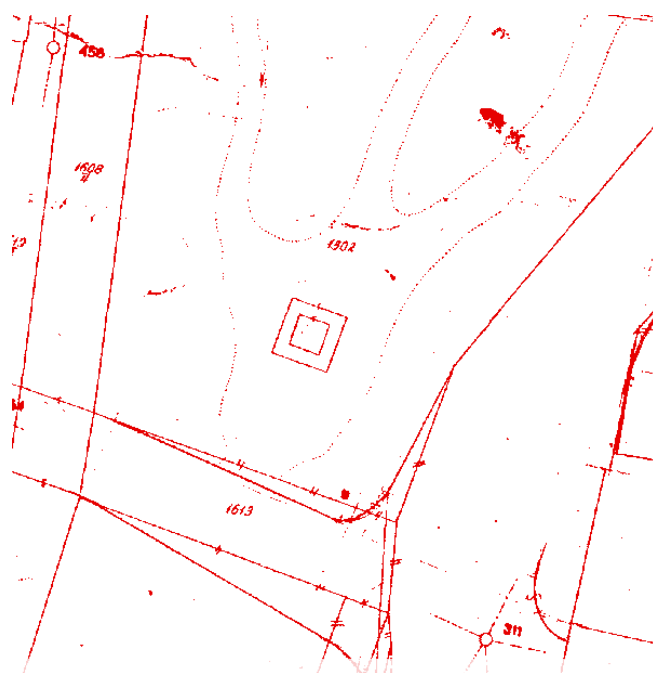
60

Franz Pöninger, pomník Andrease Zelenky, Vídeň,
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

61

červené linky pochází z Pozemskového katastru platného od roku 1926,
podkladovým snímkem je Ortofoto ČR 2009-2011,
ze srovnání je patrná významná změna umístění pomníku Vojtěcha Lanny staršího
v Českých Budějovicích při jeho obnově v roce 1993
zdroj: Archiv Zeměměřického ústavu, dostupný online: <https://ags.cuzk.cz/archiv/>

62

výřez z Pozemskového katastru platného od roku 1926
na snímku je patrný půdorys parkových cest kolem pomníku Vojtěcha Lanny staršího
v Českých Budějovicích ve 20. letech 20. století
zdroj: Archiv Zeměměřického ústavu, dostupný online: <https://ags.cuzk.cz/archiv/>

63

Nedatovaná fotografie pomníku Vojtěcha Lanný staršího
v Českých Budějovicích, před 25. 5. 1945,
Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, inventární číslo F 264
zdroj: sken fotografie poskytnut Mgr. Leošem Nikrmajerem

64

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanný staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

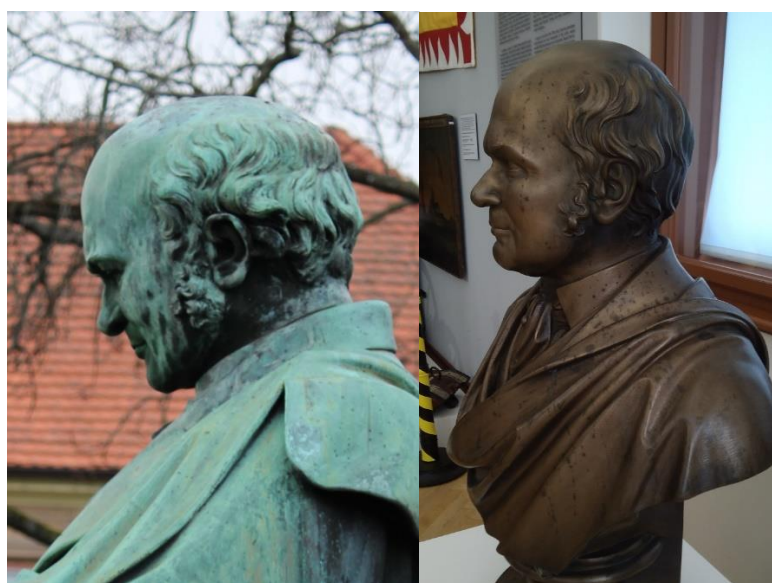

65

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanný staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

66

Franz Pönninger, busta Vojtěcha Lanný staršího, 1868, bronz, výška 75 cm,
Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, inventární číslo K01321
zdroj: fotografie poskytnuta Mgr. Hanou Cukrovou

67

Franz Pönninger, pomník Vojtěcha Lanný staršího, České Budějovice
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)

68

Franz Pönninger, busta Vojtěcha Lanný staršího, 1868, bronz, výška 75 cm,
Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, inventární číslo K01321
zdroj: archiv Martina Němečka (2022-2023)